Nutan Shikshan Prasark Mandal, Desaiganj's

ADARSH ARTS AND COMMERCE COLLEGE, DESAIGANJ (WADSA)

Dist- Gadchiroli (Maharshtra) 441207

Affiliated to Gondwana university, Gadchiroli

Re-accredited by NAAC 'B' with 2.15 CGPA

SELF STUDY REPORT

2017-18 to 2021-22

CRITERION – III

RESEARCH, INNOVATIONS & EXTENSION

METRIC NO. :- **3.3 Research Publications and Awards**

METRIC NAME :- **3.3.1.1 Number of Research papers in the Journals notified on UGC CARE list year wise during the last five years**

Peer Reviewedresearch papers								
Sr. No	Title	Name of the teacher	Name of the author/s	Department of the teacher	Name of journal	Year of publication	ISBN/ISSN number	Impact Factore
	2021-22							
1	कोविड – 19 ही एक जागतिक समस्या	Dr. V. G. Chavhan	Dr. V. G. Chavhan	Sociology	Ajanta peer reviewed refereed and UGC Listed Journal	2021	2277-5730	Peer Reviewed
2	शाश्वत कृषी व्यवसायातून ग्रामिण विकास	Dr. V. G. Chavhan	Dr. V. G. Chavhan	Sociology	IDEAL peer reviewed refereed and UGC Listed Journal	2022	2277-5731	Peer Reviewed
3	Reading of Aravind Adiga's Between the Assassinations: Themati Perspective	Dr. H. B. Dhote	Dr. H. B. Dhote	Eng	IDEAL peer reviewed refereed and UGC Listed Journal	2021-22	ISSN 2319-359X	Peer Reviewed
4	लालबहादूर शास्त्री जीवनपरिचय, कार्य आणि विचार	Dr. S. D. Upate	Dr. S. D. Upate	Pol. Sci	National Worldwide International inter Disciplinary research journal - A peer reviewed	2021-22	ISSN 2454-7906	Peer Reviewed
5	महात्मा गांधीच्या राजकीय विचारांचे : एक चिकित्सक अध्ययन	Dr. S. D. Upate	Dr. S. D. Upate	Pol. Sci	National Worldwide International inter Disciplinary research journal - A peer reviewed	2021-22	ISSN 2454-7905	Peer Reviewed
6	भारतीय परराष्ट्रीय धोरणाचे शिल्पकार – पंडित नेहरू : एक चिकित्सक अध्ययन	Dr. S. D. Upate	Dr. S. D. Upate	Pol. Sci	Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies	2021-22	ISSN 2319-4766	Peer Reviewed
7	भारतीय संविधानातील महिला आरक्षण व पंचायत राज्यातील महिला नेतृत्व : एक चिकित्सक अध्ययन	Dr. S. D. Upate	Dr. S. D. Upate	Pol. Sci	Ajanta An International Multidisciplinary Reseaarch Journal	2021-22	ISSN 2277-5730	Peer Reviewed

8	Aravind Adiga's last man in tower : Impact of Globasization on Mterialistic Society	Dr. H. B. Dhote	Dr. H. B. Dhote	Eng	Galaxy Link International Multidisciplinary Reseaarch Journal peer reviewed refereed and UGC Listed Journal	2021-22	ISSN 2319-8508	Peer Reviewed
9	Theme of Women Empowerment in Chetan Bhagat's Novels	Dr. H. B. Dhote	Dr. H. B. Dhote	Eng	Royal International Multidisciplinary Reseaarch Journal peer reviewed refereed and UGC Listed Journal	2021-22	ISSN 2319-8509	Peer Reviewed
10	ई–वाणिज्यामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका	N. D. Halami	N. D. Halami	Commerce	journal of Research & Development	2021-22	ISSN 2230-9578	Peer Reviewed
11	ई– बँकिंग ग्राहकांची पसंती व दृष्टिकोन – एक अभ्यास के	N. D. Halami	N. D. Halami	Commerce	IJRSSIS- A double blind peer reviewed Journal	2021-22	e-ISSN 2347-8268 &	Peer Reviewed
12	महिल सक्षमिकरण	Dr. V. G. Chavhan	Dr. V. G. Chavhan	Sociology	B. Aadhar peer reviewed & Refereed Indexed	2021-22	e-ISSN 2347-8268 &	Peer Reviewed
13	बालकामगाराची समस्या आणि भारतीय लोकशाही	Dr. V. G. Chavhan	Dr. V. G. Chavhan	Sociology	Genius peer reviewed & Refereed Indexed	2021-22	ISSN 2279-0489	Peer Reviewed
14	Impact of price Variables on buying decision of mobile buyers of mumbai district	Dr. J. P. Deshmukh	Dr. J. P. Deshmukh	Cmmerce	International Research Journal of Managaement Sociology & Humanities	2021-22	ISSN 2348-9359	Peer Reviewed
15	Consumer behaviour towards online shopping in north-east Mumbai, Maharashtra	Dr. J. P. Deshmukh	Dr. J. P. Deshmukh	Cmmerce	International Research Journal of Managaement Science & Technology	2021-22	ISSN 2348-9360	Peer Reviewed
16	Subaltern Studies as post-colonial critique of modernity	Dr. S. G. Gahane	Dr. S. G. Gahane	English	International Journal of Researches in social Science & Information Studies	2021-22	E ISSN 2347-8268 &	Peer Reviewed

17	Science of Exercise and Physical Fitness	R. D. Chawake	R. D. Chawake	Physical Educatioj & Sport	journal of Research & Development		ISSN 2230-9578	Peer Reviewed
	2020-21							
18	आधुनिक स्त्रीयांचे समाजातील सीन व त्यांची भुमिका	Dr. R. D. Chawake	Dr. R. D. Chawake	Physical Educatioj & Sport	Gurukul International Multidisciplinary Research Journal, peer reviewed Journal	2020-21	ISSN 2394-8426	Peer Reviewed
19	महिलांचे राजकीय सक्षमिकरण. एक चिकित्सक अध्ययन	Dr. S. D. Upate	Dr. S. D. Upate	Poltical	B. Adhar International Multidisciplinary Research Journal peer reviewed indexed journal	2020-21	ISSN 2278-9308	Peer Reviewed
	2019-20							
20	सावित्रीबाई फुले आणि त्यांचा संघर्ष	Dr. D. N. Kamdi	Dr. D. N. Kamdi	History	Vidyawarta International Multilingual Refereed Research Journal	2019-20	ISSN 2319 9318	Peer Reviewed
21	1942 च्या "भारत छोडो" आंदोलनातील चिमूरचा लढाण	Dr. D. N. Kamdi	Dr. D. N. Kamdi	History	Printinig Area peer Review internatinal refereed research journal	2019-20	ISSN 2394-5303	Peer Reviewed
22	ग्रामिण विकास: सामाजिक व आर्थिक अडथळे	Dr. J. P. Deshmukh	Dr. J. P. Deshmukh	Commerce	Gurukul International Multidisciplinary Research Journal peer reviewed Journal	2019-20	ISSN 2394-8426	Peer Reviewed
23	राष्ट्रीय विकासात ग्रामिण विकासाचे महत्व	Dr. J. P. Deshmukh	Dr. J. P. Deshmukh		Gurukul International Multidisciplinary Research Journal peer reviewed Journal	2019-20	ISSN 2394-8428	Peer Reviewed
24	आमली व मादक पदार्थांचे युवावर्गावर होणारे दुष्परिणाम व उपाय	Dr. J. P. Deshmukh	Dr. J. P. Deshmukh		Gurukul International Multidisciplinary Research Journal peer reviewed Journal	2019-21	ISSN 2394-8427	Peer Reviewed

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - X Issue - II April - June - 2021

MARATHI PART - I

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - X, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2021
AJANTA - ISSN - 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	कोव्हिड-१९ महामारीचा जागतिक पातळीवर झालेला शैक्षणिक परिणाम **Assistant Prof. M. B. Rewatkar**	१-६
२	राजकीय गुन्हेगारी, राजकीय संस्कृती आणि राजकीय सामाजीकरण **प्रा. निखिल गणेश जगताप**	७-१३
३	ग्रामीण विकास आणि सामाजिक परिवर्तन **डॉ. नलिनी ईश्वरदास बोरकर**	१४-२३
४	स्त्रियांच्या कामाच्या ठिकाणी होणारा लैंगिक छळ व उपाययोजना **प्रा. पितांबर बिठोबाजी पिसे**	२४-२७
५	कोरोनाचा असंघटित कामगार (मजुर) यांवर झालेल्या परिणामांचा समाजशास्त्रीय अध्ययन **प्रा. डॉ. रविंद्र विठोबा विखार**	२८-३२
६	महानुभावियांची गद्यपरंपरा : एक अभ्यास **डॉ. संजय रा. पाखमोडे**	३३-३९
७	ग्रामीण विकासासाठी शासन आणि प्रशासनाची कार्यपद्धती **प्रा. डॉ. संकेत सुरेश काळे**	४०-४६
८	कोविड-१९ लॉकडाऊन आणि महिला अत्याचार **प्रा. विणा एस. काकडे**	४७-५०
९	कोविड-१९ ही जागतिक समस्या **प्रा. डॉ. विट्ठल गोपा चव्हाण**	५१-५६
१०	कोविड-१९ चे शिक्षण क्षेत्रावरील परिणाम **डॉ. आस्तीक मुंगमोडे**	५७-६०
११	तृतीय पंथीयांचे समायोजन आणि पुनर्वसन एक सामाजिक समस्या **प्रा. कविता वामनराव उईके**	६१-६५
१२	आदिवासी समाजावर कोरोनाचा (कोव्हीड-१९) पडलेला अभाव **श्री. खुशाल जीवन सातपुते** **प्रा. डॉ. रविंद्र वि. विखार**	६६-७०

VOLUME - X, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2021
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com) **AP-9**

९. कोविड-१९ ही जागतिक समस्या

प्रा. डॉ. विट्ठल गोपा चव्हाण
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख, आदर्श कला वाणिज्य महाविद्यालय, देसाईगंज, जि. गडचिरोली.

प्रस्तावना

आज कोरोना या आजारामुळे जगभरातील करोड़ो लोकांना याची लागन झाल्याचे दिसून येते. यासाठी प्रत्येक राष्ट्र आपआपल्या पध्दतीने कोरोना व्हायरसला आपल्या देशातून हाकलून लावण्याचा किंवा कोरोनाचा नायनाट करण्याचा कसोटीने प्रयत्न करीत आहे. कोविड-19 या जीव घेण्या आजाराची उत्पती डिसेंबर 19 मध्ये चीनमधील वुहान शहरातून झाल्याचे दिसून येते. डिसेंबर 2019 मध्ये चीनमधील वुहान शहरात हा रोग उदयास येवून ब-याच लोकांना या विषाणूचे लागन झाल्याचे दिसून आले. हा आजार निमोनियाचाच एक प्रकार असल्याचे निष्पन झालेला आहे. वुहान शहरातील काही लोक सजीव प्राण्यांचे व्यापार करतात. या जनावरामधून कोरोना व्हायरस एक नविन विषाणू जन्माला येवून केवळ चिनमध्येच नाही, तर संपूर्ण जगातील मानव जातीला या जीव घेण्याÚया रोगाने त्रस्त करून सोडले. संपूर्ण जगात या विषाणूने हाहांकार माजविलेला आज दिसतोय.

जानेवारी 2020 मध्ये चिनी प्रधानमंत्र्यांनी त्याला कोविड या रोगाचा प्रतिबंध करण्यासाठी व त्यावर नियंत्रण आणण्यासाठी प्रभावी प्रयत्न करण्याचे आव्हान केले. एप्रील 2021 पर्यंत जवळपास 180 देशांमध्ये उदा. भारत, पाकिस्तान, जर्मनी, इटली, जपान, अमेरिका,दक्षिण कोरीया,चीन, इराण अशा वेगवेगळया देशात या रोगाने धुमाकुळ घातलेला आहे. भारतातील वेगवेगळया राज्यात उदा. दिल्ली, उत्तरप्रदेश, बिहार, बंगाल,राजस्थान,गुजरात अशा सर्व राज्यातील ग्रामीण भागात या रोगाने थैमान माजविलेला आहे. आज पर्यंत लाखो लोकांचे प्राण या कोरोना विषाणू किंवा व्हायरसनी घेतल्याचे आढळून येते. त्यामुळे यारोगाची धास्ती प्रत्येक व्यक्तीच्या मनामध्ये एक प्रकारची घर करून बसलेली आहे. कोविड -19 चा दुरगामी परिणाम संपूर्ण मानव जातीवर पडलेला आहे. जानेवारी 2020 मध्ये कोरोना विषाणूचा प्रसार रोखण्यासाठी जागतिक आरोग्य संघटनेनी आंतरराष्ट्रीय चिंतेनी सार्वजनिक आरोग्य आणीबानी घोषीत केली होती.

'सामाजिक समस्या म्हणजे एखादया समाजातील लखणीय संख्येच्या व्यक्तीच्या सामाजिक वर्तनातील बिघाड त्या समाजातील इतर लोकांना गंभिर परिणाम भोगावयाच लावते म्हणजे सामाजिक समस्या होय' अशी व्याख्या मर्टन आणि निस्बेट केलेली आहे. यावरून असे लक्षात येते की, कोविड-19 सुध्दा जागतिक समस्याचा एक भाग आहे. कारण या संसर्गजन्य रोगाचा प्रसार फार झपाटयाने वाढत असून लोकांच्या मनात भय भिती निर्माण करणारा आहे.

ISSN 2319 - 359X
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

IDEAL

Volume - X Issue - I September - February - 2021-22

English Part - III / Marathi Part - II

Peer Reviewed Refereed and
UGC Listed Journal No. 47026

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.601
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - X, ISSUE - I - SEPTEMBER - FEBRUARY – 2021-22
IDEAL - ISSN - 2319 - 359X - IMPACT FACTOR - 6.601 (www.sjifactor.com) AP - 12

१०. शाश्वत कृषी व्यवसायातून ग्रामीण विकास

प्रा. डॉ. व्ही. जी. चव्हाण
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय, देसाईगंज जि. गडचिरोली.

प्रस्तावना

प्राचीन काळापासून भारतीय लोकांचा मुख्य व्यवसाय म्हणून शेतीकडे बघीतले जातो. त्यामुळे भारत हा शेतीप्रधान देश म्हणून ओळखला जातो. भारत देशाची अर्थव्यवस्था कृषिप्रधान आहे. आजही ग्रामीण भारतातील 69 टक्के लोक शेती व्यवसाय करून आपली उपजिवीका भागवितात. म्हणून भारताचा आर्थिक विकास शेती व्यवसायावर अवलंबून आहे. त्यामुळे भारत ही खेडयाची भूमी म्हणून ओळखली जाते. भारतात सुमारे सात लाखापेक्षा जास्त खेडे (ग्रामीण समाज)शेती व्यवसायांशी संबधित आहे.

शेतीव्यवसायाला शाश्वत शेतीव्यस्था पुरक आहे. उदा. जैवतंत्रज्ञान शेती ही शाश्वत शेती पध्दती असून निसर्गातील विविध तत्वावर आधारीत आहे. या शेतीत महागडया व घातक रासायनिक द्रव्याला टाळून नैसर्गिक साधनसामग्रीचे संवर्धन, पर्यावरणाचे संरक्षण व मानवी आरोग्याला सुरक्षितता यासाठी दिर्घकालीन नियोजनाचा समावेश करावा. यासोबत पशूपालन, दुग्धव्यवसाय, कुक्कूटपालन यासारखे लघू व्यवसाय सुध्दा करता येईल. त्यातून शेतीव्यवसाय भारतीय अर्थव्यवस्थेचा सर्वात महत्वाचा क्षेत्र मानला जाईल. कृषीव्यवसाय भारतीय अर्थव्यवस्थेचा अतिमहत्वाचा कणा समजला जातो. कारण देशाचा आर्थिक विकास बहुतांश शेती व्यवसायावर अवलंबून असतो. जर ग्रामीण कृषीव्यवस्था शाश्वत शेतीच्या दिशेकडे वाटचाल करेल तर ग्रामीण समाजाचा विकास अपेक्षित आहे.

भारतीय समाजात शेतजमीनीची विपूलता आहे असे म्हटले जाते. पण जमीनीचा वापर वेगवेगळया उद्योगासाठी केला जातो. देशात एकूण 32.44 कोटी हेक्टर जमीनीचे मापन झालेले आहे. याचाच अर्थ केवळ 92. 07 टक्के जमीनीचे मापन झाले असल्याचे दिसून येते. केवळ जमीनीचा आकार मोठा असून चालत नाही. त्यापैकी प्रत्यक्ष लागवडीखाली किती शेतजमीन आहे. ही बाब अतिश्य महत्वाची असते. भारतातील भूमी लक्षात घेवून त्याची काही वर्गीकरण करण्यात आलेले आहे. बिगर लागवडी खालील जमीन, चराऊ पडित जमीन आणि लागवडी खालील शेतजमीन भारतात एकूण भौगोलिक क्षेत्राच्या सुमारे 23 टक्के क्षेत्र वनाखाली म्हणजे वन जमीन आहे. सुमारे 13 टक्के क्षेत्र बिगर लागवडी खाली आणि सुमारे 46 टक्के जमीनीचे क्षेत्र लागवडी असल्याचे दिसून येते.

देशातील पंजाब, हरियाणा या राज्यात सर्वाधिक लागवडीचे क्षेत्र आहेत. पश्चिम बंगाल, महाराष्ट्र, उत्तर प्रदेश, कर्नाटक, केरळ, गुजरात या राज्यात सरासरी पेक्षा क्षेत्र लागवडी खाली असून सिक्कीम, मेघालय, मनिपूर, जम्मू कश्मीर, हिमाचल प्रदेश या राज्यातील डोंगराळ भागातील लागवडीचे क्षेत्र कमी आहे. यापैकी 70 टक्के क्षेत्र अन्नधान्य पिकविण्यासाठी आहे. म्हणून भारत देशाचा विकास शेती व्यवसायावर अवलंबून आहे. यामुळेच राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींनी "शेती हा भारताचा आत्मा आहे जो पर्यंत खेडयाचा विकास होत नाही तो पर्यंत देशाचा विकास

होणार नाही, म्हणून खेडयाकडे चला" असे म्हटले आहे. देशातील एकूण आर्थिक विकासाचा विचार करतांना, कृषी क्षेत्राचा विकास, औद्योगिक विकास, आणि सेवा क्षेत्राचा विकास.यांचा संयुक्तपणे अभ्यास करणे आवश्यक आहे.

शाश्वत शेतीचा अर्थ

पर्यावरण संतुलनाबरोबर नैसर्गिक साधनांचा वापर करून आर्थिक दृष्टया फायदेशीर व टिकावू कृषी उत्पादन करण्यासाठी ज्या शेती पध्दती व शेतकामाचा समावेश केला जातो, त्याला शाश्वत शेती असे म्हणतात. शाश्वत शेतीला सेंद्रिय शेती, नैसर्गिक शेती व पर्यावरण शेती अशा वेगवेगळया नावाने ओळखले जाते. शाश्वत शेतीचा महत्वाचा फायदा म्हणजे पर्यावरणाचे संमुलन राखणे होय. या शाश्वत शेतीसाठी पीक उत्पादन खर्च कमी लागत असतो.

औद्योगिक क्षेत्राचा विकास असो की, सेवा क्षेत्राचा विकास ही शाश्वत शेती व्यवसायावर अवलंबून असली पाहिजे. देशात औद्योगिकीकरणाची वाढ होत असली तरी ती शेती व्यवसायावर अवलंबून आहे. भारतीय शेतीला एक परंपरा लाभलेली आहे. पूर्वीपासूनच समाजजीवन व औद्योगिकक्षेत्र कृषी व्यवसायावर अवलंबून असल्यामुळे शाश्वत शेती व्यवसायातील सुधारणा निश्चितपणे मानवी समाजाच्या विकासाला उपयुक्त ठरणार आहे.

गेल्या काही दशकात कृषी व्यवसायात आमूलाग्र बदल झालेला आहे. आधुनिकीकरण, नव जैव–तंत्रज्ञान, यामुळे शेती व्यवसायातील उत्पादनात वाढ अपेक्षित आहे. शोध, संशोधन, विज्ञान, शेतीविषयक तंत्रज्ञानाच्या विस्ताराच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांपर्यंत कृषी विद्यापीठे पोहचलेला आहे. भारतातील शेतकऱ्यांची हरितक्रांतीच्या माध्यमातून स्वयंपूर्णता मिळविण्याच्या दृष्टीने शाश्वत शेतीचे प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

शाश्वत कृषी व्यवसायाचे प्रमूख उद्देश

- शेती व्यवसायातून दर्जेदार उत्पादन घेतले पाहिजे.
- ज्या अन्नधान्याची मोठयाप्रमाणात विक्री होते तेच पिक व अननधान्य पिकविले पाहिजे.
- शेती व्यवसायातील पिक पध्दतीत बदल करावा.
- मागणी असणाऱ्या नगदी पिकांच्या अन्नधान्याचे उत्पादन घ्यावे.
- नवीन तंत्रज्ञानाचा वापर करुन शाश्वत शेतीच्या उत्पादनात भर पाडावे.
- पारंपारीक पिक घेण्याऐवजी फळ बागायती शेतीकडे वळावे.
- ज्या उत्पादनात जास्त नफा मिळतो, अशा पिकांची व भाजीपाल्याचे उत्पादन ग्रीनसेडच्या माध्यमातून करावे व थेट शेतकऱ्यांनी याची विक्री करावी.
- रासायनिक खते, किटकनाशके या ऐवजी सेंद्रिय खताचा वापर करावे.

वरील प्रमाणे उद्देशाच्या पुर्ततेसाठी शाश्वत शेतीच्या माध्यमातून एक दुसऱ्यांना शेतीच्या कामात सहकार्य करून आधुनिक पध्दतीने शेतीचे व्यवस्थापन योग्य रीतीने केले, तर याचा निश्चित फायदा शेतकऱ्यांना होवू शकतो.

शेती व्यवस्थापनाची व्यवस्था

शेती व्यवसाय करण्यासाठी व्यवस्थापनाची फार आवश्यकता असते. कारण बी बियाणांची निवड व लागवड किंवा पेरणी केल्यापासून तर पिक किंवा अन्नधान्य दारात येईपर्यंत शेतकरी चिंतेत असतो. जेवढे कष्ट शेतीतून

ISSN 2319 - 359X
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

IDEAL

Volume - X | Issue - I | September - February - 2021-22

English Part - II

Peer Reviewed Refereed and
UGC Listed Journal No. 47026

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.601
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖
Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - II

S. No.	Title & Author	Page No.
1	A Study of Prospects Perspective and Problems in the Implementation of Right to Education **Dr. Harish Kumar**	1-6
2	Risks Faced by Farmers **Dr. Alka**	7-11
3	Reading of Aravind Adiga's *Between the Assassinations:* Thematic Perspective **Virendra Patle** **Dr. Hitendra B. Dhote**	12-15
4	Role of Sequences in $L^p(\mu)$ Spaces **Dr. G. B. Lamb**	16-25
5	Lebesgue Measure **S. R. Gadhe**	26-34
6	A Study of Mental Health and Life Satisfaction among Womens **Sachinkumar Sopanrao Mailare**	35-39
7	Improvements in WPA3 Over WPA2 and WPA Security Protocols **Syed Ahteshamuddin Quadri Azizuddin Quadri**	40-44
8	Social Values in Vijay Tendulkar Play Sakaram Binder **Prof. Basavaraj Sharanappa Mailare**	45-50
9	Educational Start-ups in India Bane or Boon for Indian Students **Khan Md Mohtasib Ali**	51-56
10	The Importance of English for Communication **Abdullah Hasan Awadh Bouta** **Dr. Yashwant A. Doke**	57-63
11	Revolutionary Movement in Maharashtra **Udhav Kalu Kudase**	64-68
12	ATMs in India **Dr. Pramodini Balasaheb Nawale (Kadam)**	69-73
13	The Constitution of India - A Saviour of Women Rights **Dr. Chhaya Ramesh Dapke**	74-77

VOLUME - X, ISSUE - I - SEPTEMBER - FEBRUARY - 2021-22
IDEAL - ISSN - 2319 - 359X - IMPACT FACTOR - 6.601 (www.sjifactor.com)

3. Reading of Aravind Adiga's *Between the Assassinations:* Thematic Perspective

Virendra Patle
Research Scholar, Gondwana University, Gadchiroli.
Dr. Hitendra B. Dhote
Assist. Prof. of English, Adarsh Arts and Commerce College, Desaiganj, Di- Gadchiroli. (M.S.)

Abstract

Indian writing in English, particularly fictional writing, is replete with authentic and bold depiction of the socio-economic, political and cultural issues. The fictional works of the writers like Upamanyu Chaterji, Vikram Seth, Vikram Chandra, Amitav Ghosh, Salman Rushdie, Shashi Tharoor, Kiran Desai, Rohington Mistry, Arundhati Roy, Aravind Adiga, Chetan Bhagat, Vikas Swarup highlight the sufferings of the down- trodden, the middle class of the Indian society. Through his writings Aravind Adiga has realistically exposed the pathetic condition of the poor strata of the Indian society and tried to raise the banner of equality, freedom and justice by arousing the conscience of the marginalized against the degrading social practices.

Key Words: Degradation, corruption, impoverishment, marginalized, counterfeiting.

Aravind Adiga, journalist turned writer, wrote *Between the Assassination* in 2008. The book is a collection of short stories which he published after the publication of his debut novel *The White Tiger*. Aravind Adiga, like many other writers, is seen restless to experience the unresolved sufferings of the Indian people even after the independence and has tried to voice the grim and gloomy sights of the nation in his writings. What his writings reflect is the undeveloped conditions of rural India and degradation of human values in India that Indian culture teaches to the whole world. Adiga's profession as a journalist at different places proved helpful to survey and to depict the realistic picture of socio-politico-economic-religious conditions of India and this has gained him an identity of being a social realist. 'Selection Day' (2016), as well as his books 'The White Tiger' (2008), 'Between the Assassinations' (2009), and 'Last Man in Tower' (2011), and short stories 'The Sultan's Battery', 'Smack', and 'Last Christmas', all published in 2008, and 'The Elephant', published in 2009 continue the stream of bold exposure of India society, highlighting the sufferings of the marginalized classes. In an interview given to Lee

MAH/NAN/10936/2015
ISSN : 2454-7905
SJIF 2021 - Impact Factor: 6.91

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

(A Peer Reviewed)

Year - 7, Vol.I, Issue-XXXVIII, 2 October 2021

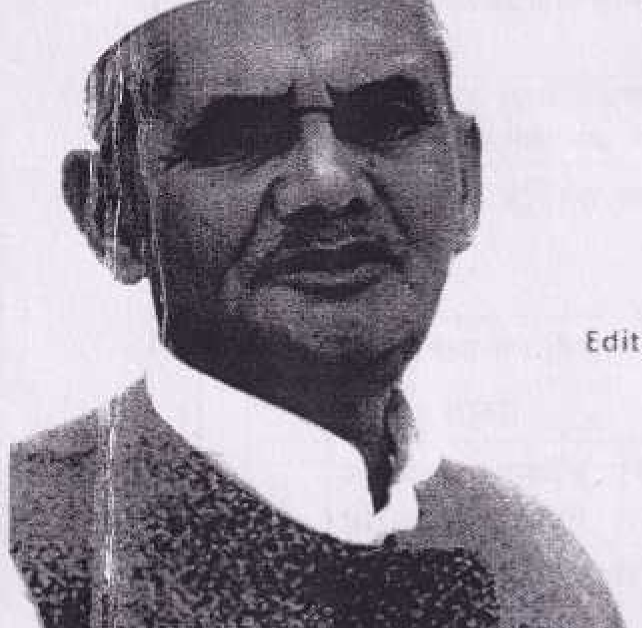

लाल बहादूर शास्त्री जीवन परिचय कार्य आणि विचार

Editor : Dr. Dharampurikar Bhalchandra Vaijanathrao

Quarterly Research Journal

(Arts - Humanities - Social Sciences - Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering, Medical, Ayurveda, Pharmaceutical, Journalism, Mass Communication, Library Science Faculty's)

INDEX

Sr. No.	Title of the Paper	Name of Author	Page No.
01.	LAL BAHADUR SHASTRI -FOOD AND AGRICULTURE	Rekha L. Nirmale Nigar K. Mujawar	01
02.	LAL BAHADUR SHASTRI'S POLITICAL VIEW	Dr. Buktare Deepak M.	07
03.	लाल बहादुर शास्त्री के सामाजिक विचारों का अध्ययन	डॉ. अलका पांडेय	11
04.	लाल बहादुर शास्त्रीजीचे व्यक्तिमत्व व कार्ये एक दृष्टीक्षेप	डॉ. एन. आर. चिमूरकर	14
05.	लालबहादुर शास्त्री जीवन परिचय, कार्य आणि विचार	अनुराध संजय भारद्वाज	17
06.	लालबहादूर शास्त्री : जीवन प्रवासाचे सिंहावलोकन	डॉ. संजय शत्रुघ्न लांडगे	19
07.	स्वांतत्र्य चळवळीतील लाल बहादूर शास्त्री यांचे योगदान	प्रा. डॉ. टी. एम. पाटील	21
08.	"लालबहादूर शास्त्री जीवनपरिचय, कार्ये आणि विचार" एक चिकित्सक अध्ययन	डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते	24
09.	साधेपणाचं मूर्तिमंत उदाहरण 'लाल बहादूर शास्त्री'	डॉ. डी. एस. पटवारी	28
10.	जय जवान जय किसान याचे निर्माते लाल बहादूर शास्त्री	रविंद्र पि. सोनकांबळे डॉ. सुहास डी. पाठक	31
11.	लालबहादूर शास्त्रींचे भारतीय परराष्ट्र धोरणातील योगदान	डॉ. दिलीपकुमार दगडू क्षीरसागर	35
12.	भारताचा पहिला 'त्यागी' आर्थिक सुधारक	डॉ. राजेश गंगाधरराव उंबरकर	38
13.	लालबहादूर शास्त्री एक आदर्श व्यक्तिमत्व	डॉ. निलेश गोकुळ शेरे	44
14.	लाल बहादुर शास्त्री की जीवनी	प्रा. डॉ. सुहास दुर्गादास पाठक	48
15.	स्वातंत्र सेनानी पंतप्रधान लाल बहादुर शास्त्री	प्रा. अमोल दीपकराव धुळे	51
16.	१९६५ चे भारत – पाकिस्तान युध्द आणि लालबहादूर शास्त्री यांची भूमिका	डॉ.प्रशांत प्रभाकरराव सराफ	54

"लालबहादूर शास्त्री जीवनपरिचय, कार्ये आणि विचार" : एक चिकित्सक अध्ययन

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते

सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली

सारांश :

२ ऑक्टोबर १९०४ साली वाराणसी येथे एका गरीब, प्राथमिक शिक्षकाच्या घरी लाल बहादूर शास्त्री यांचा जन्म. प्राथमिक शिक्षण मिर्झापूर येथे व माध्यमिक शिक्षण वाराणसीला झाले. तेथे त्यांना निल्कामेश्वर प्रसाद असे पितृतुल्य गुरू भेटले. त्यांनी महात्मा गांधी, लोकमान्य टिळक, लाला लजपतराय यांच्या जीवनदर्शनाचे महत्व त्यांना समजाविले. काशी विद्यापीठाचे 'शास्त्री' झाले (मुळात आडनाव 'श्रीवास्तव' होते) आचार्य नरेंद्र देव, आचार्य कृपलानी, डॉ. भगवानदास, डॉ. सपूर्णानंद, श्रीप्रकाश यांचा परिचय व मैत्री झाली. विधायक कार्यकर्त्यांची पाठशाळा म्हणजे 'सर्व्हंट्स ऑफ दि पीपल्स' ही संस्था त्यांना लाभली. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील स्वतंत्र्यसैनिक व भारतीय प्रजासत्ताकाचे पंडित नेहरूंच्या निधनानंतर स्वतंत्र भारताचे दुसरे पंतप्रधान झाले. (९ जुन १९६४ ला) याच काळात इ.स. १९६५ ला भारत–पाकिस्तान युद्ध झाले. सोव्हिएत संघाच्या मध्यस्थीने पाकिस्तानबरोबर युद्धबंदीचा ताश्कंद करार आता उझबेकिस्तान येथे दौऱ्यावर असतांना ११ जानेवारी १९६६ रोजी विषप्रयोग झाल्यामुळे मृत्यु झाला.[1] असे म्हणतात.

प्रस्तावना :

नवभारताची उभारणी करणाऱ्या युगप्रवर्तक पंडित नेहरू यांचे भारत–चिन युद्धामध्ये पराभव झाल्याने त्यांना मानसिक धक्का बसला व त्यांचे २७ मे १९६४ ला निधन झाले. नेहरूंचे सच्चे अनुयायी लालबहादूर शास्त्री यांची २ जुन १९६४ रोजी कॉंग्रेस संसदीय मंडळाच्या बैठकीत संसदीय पक्षनेते पदी निवड झाली. नेहरूंचे विश्वासु सहकारी, एक सत्वशील, सदाचरणी व नीतिमान नेते म्हणून त्यांना सर्वत्र मान्यता असल्याने त्यांची बिनविरोध निवड झाली. मोगलसराई इथे जन्म, दीड वर्षाचे असतांनाच वडीलांचे निधन व वयाच्या २१ व्या वर्षी काशी विद्यापीठातून 'शास्त्री' ही पदवी, १९६५ पासून नेहरूंसाठी पत्रांचे मसुदे तयार करण्याचे काम करतांना ते नेहरूंचे विश्वासु सहकारी झाले. त्यानंतर स्वातंत्र्य चळवळीत सक्रिय झाल्यावर १९३० ते १९४५ च्या दरम्यान त्यांना ७ वेळा तुरूंगवास घडला. "स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर १९४७ पासून उत्तर प्रदेशच्या गृहमंत्रीपदी त्यांची नेमणूक झाली. १९५२ चया पहिल्या निवडणूकीनंतर शास्त्री यांच्याकडे केंद्रीय रेल्वे व वाहतूक खात्याचं मंत्रिपद सोपवण्यात आलं. येथवरच्या कारकीर्दीत शास्त्रींना साच्छील, विनयशील, स्वच्छ चारित्र्याचे नेते व नेहरूंच्या अत्यंत विश्वासातील सहकारी म्हणून कॉंग्रेस वर्तुळात मान्यता प्राप्त झाली. १९५६ मध्ये ते रेल्वेमंत्री असतांना जेव्हा एका वर्षात दोन रेल्वे अपघात झाले तेव्हा शास्त्रींनी आपली एक नैतिक जबाबदारी स्वीकारून मंत्रिपदाचा राजीनामा दिला आणि या कृतीमुळे त्यांची नैतिक प्रतिमा उंचावली."[2]

मुळ शब्द : सत्वशील, सदाचरणी, स्वच्छ चारित्र्य, व्यवहारवाद, आदर्शवाद.

उद्दिष्टे :

१. शास्त्रींच्या जीवनपटलाचे क्रमवार अध्ययन करणे.
२. स्वच्छ चारित्र्याची निर्मीती व सदाचरण यांची मिमांसा करणे.
३. शास्त्रीजी लोकनेता म्हणुन व्यवहारवादी व आदर्शवादी होते याचे अध्ययन करणे.

शास्त्रीजींच्या कार्याची वैचारीक मिमांसा :

इ.स. १९५७ ला शास्त्रींनी वाहतूक व दळणवळण मंत्री, १९५७–१९६१ या काळात वाणिज्य व उद्योगमंत्री, १९६१–६३ या काळात गृहमंत्रिपदी, नंतर कामराज योजनेनुसार त्यांना गृहमंत्रिपदाचा त्याग करावा लागला, तरी नेहरूंची प्रकृती बिघडल्यावर नेहरूंनी जानेवारी १९६४ मध्ये बिनखात्याचे मंत्री म्हणून काश्मीर संदर्भात त्यांच्याकडे महत्वाची कामगिरी सोपवली व त्यांनी पार पाडली. पं. नेहरूंच्या निधनानंतर अल्पकाळ हंगामी पंतप्रधान म्हणून गुलझारीलाल नंदा यांच्याकडे पदभार आला. १९६४ च्या प्रारंभी नेहरूंच्या प्रकृती बिघाडामुळे नेहरूंचा वारसदार कोण हा चर्चेचा विषय झाला. त्यावेळी इंदिरा गांधी व मोरारजी देसाई यांची नावे चर्चेत होती, कॉंगेसमधील काही गट मोरारजी देसाई यांच्या बाजुने तर काही लोक इंदिरा गांधी पंतप्रधान बनावे म्हणून समर्थन देत होते. अखेरीस कॉंग्रेस अध्यक्ष कामराज यांच्याकडे बहुमत कोणाच्या समर्थनार्थ आहे, हे ठरविण्याचे अधिकार दिले. दरम्यान, "३० मे रोजी शास्त्रींनी इंदिरा गांधींची भेट घेऊन त्यांना पंतप्रधानपदाची जबाबदारी घेण्याची सूचना केली. पण नेहरूंच्या मृत्यमुळे 'दुःखात असतांना त्याचा विचारही करू शकत नाही' असे इंदिरा गांधींनी स्पष्ट केले. त्यानंतर २ जून १९६४ रोजीच्या बैठकीत गुलझारीलाल नंदा यांनी शास्त्रींच नावं सुचवलं, मोरारजींनी अनुमोदन दिलं आणि शास्त्रीजींची पंतप्रधानपदासाठी बिनविरोध निवड झाली." त्यानंतर स्वतंत्र भारताचे दुसरे राष्ट्रपती सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांच्या उपस्थितीत शपथविधी झाला व शास्त्रीजी पंतप्रधान झाले."[3]

पंतप्रधान शास्त्रींसमोरील आव्हाने :

- अन्नधान्याची टंचाई भारतात निर्माण झाली होती.
- नेहरूप्रणित तिसऱ्या पंचवार्षिक योजनेच्या अंमलबजावणीला चालना लाभलेली नव्हती.

MAH/NAN/10936/2015
ISSN : 2454-7905
SJIF 2021 - Impact Factor: 6.91

Worldwide International Inter Disciplinary Research Journal

(A Peer Reviewed)

Year - 7, Vol.I, Issue-XXXVII, 2 October 2021

महात्मा गांधी जीवन परिचय कार्य आणि विचार

Editor : Dr. Dharampurikar Bhalchandra Vaijanathrao

Quarterly Research Journal

(Arts - Humanities - Social Sciences - Sports, Commerce, Science, Education, Agriculture, Management, Law, Engineering, Medical, Ayurveda, Pharmaceutical, Journalism, Mass Communication, Library Science Faculty's)

25.	"महात्मा गांधी यांचे राजकीय तत्वज्ञान."	डॉ. विजय तुन्टे अशोक पाडवी	87
26.	महात्मा गांधी यांच्या विचारातून ग्रामीण विकास	डॉ. उल्हास रामजी राठोड	91
27.	गांधीवाद आणि मराठी साहित्य	डॉ. भामरे युवराज देवबा	95
28.	महात्मा गांधी : एकादशव्रत आणि पुनर्रचनात्मक कार्य	प्रा. डॉ. विलास घोडे	99
29.	महात्मा गांधी यांचे सामाजिक विचार	प्रा. रविंद्र पांडुरंग पाटील	104
30.	महात्मा गांधी यांची विचारसरणी	प्रा. कल्पना नारायण गावडे	106
31.	महात्मा गांधी यांचे स्वातंत्र्य चळवळीतील योगदान	भाग्यश्री कैलास बारसे	109
32.	महात्मा गांधीं यांची धर्म आणि राजकारणाबाबतची भूमिका	डॉ. अंगद नरसगोंडा पाटील	112
33.	महात्मा गांधीच्या राजकीय विचारांचे : एक चिकित्सक अभ्ययन	डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते	116
34.	शाश्वत विकासासाठी महात्मा गांधीजींच्या ग्रामीण विकास प्रारूपाची गरज एक अभ्यास	सुकेशिनी संजय जोगदंड	120
35.	महात्मा गांधीजी आणि ग्राम राज्याची संकल्पना	डॉ. सविता शिवनाथ झुंजारे	124
36.	महात्मा गांधीजींच्या आर्थिक विचारांची वर्तमान प्रासंगिकता	प्रा. डॉ. केशव अंबादास लहाने	127
37.	महात्मा गांधी यांची विधायक पत्रकारिता : एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. बाळासाहेब दत्तात्रय मागाडे	132
38.	मोहन ते महात्मा : एक ऐतिहासिक अभ्यास	प्रा. डॉ. जि. एस. पिसे	136
39.	महात्मा गांधींची विश्वस्त संकल्पना आणि आर्थिक विकास	प्रा. डॉ. परशुराम पाटील	139
40.	महात्मा गांधी यांचे स्वच्छता विषयक विचार	शिवाजी अशोक उकरंडे	141
41.	महात्मा गांधी : शेतीविषयक विचार	डॉ. जयदेवी पवार	146
42.	महात्मा गांधीजींची स्त्री विषयी धारणा	डॉ. संजय शत्रुघ्न लांडगे	151
43.	महात्मा गांधी: जीवन परिचय आणि ग्रंथसंपदा	प्रा. सुभाष अडावतकर	155
44.	महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार	प्रा. डॉ. विलास तुळशीराम ठाकुर	158

महात्मा गांधीच्या राजकीय विचारांचे : एक चिकित्सक अध्ययन

डॉ. सुभाश दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली

प्रस्तावणा :

'कोठल्याशा शाळेत मला घातले होते, कसेबसे काही पाढे शिकलो....... दुसरे काही एक आठवत नाही. त्यावरून मी अनुमान करतो की, माझी बुद्धी मंद असावी, आणि स्मरणशक्ती कच्च्या पापडासारखी असावी'[1]. प्रकृतीने यथातथाच व स्वभावाने कचखाऊ असल्यासमुळे त्यांना सवंगडीही फारसे नव्हते. घरकोंबडेपणा व एकलकोंडेपणा हे स्थायीभाव झाले. पुढे त्यांच्या बंधुनी त्यांना शिक्षणार्थ परदेशी पाठवले. विलायतेत त्यांची गाठ दोन थिऑसोफिस्ट मित्रांशी पडली. त्यांचा सहवास गांधीजींच्या जीवनाला नवी दिशा दाखवण्यास कारणीभूत झाला. त्यांच्या प्रेरणेने गांधी गीताध्यनास प्रवृत्त झाले. दुसऱ्या अध्यायातील पुढील श्लोकाने गांधींच्या मनावर खोल ठसा उमटला तो असा की;

ध्यायतो विषयान्पुंस: संङ्गस्तेषूपजायते।
संङ्गत्संजायते काम: कामात्क्रोधोऽभिजायते।।
क्रोधाद्भवति संमोह: संमोहात्स्मृति विभ्रम:।
स्मृतिभ्रंशात् बुद्धिनाशो बुद्धिनाशात प्रणश्यति।।

गांधीजी म्हणतात, 'भगवद्गीता हा अमूल्य ग्रंथ आहे अशी माझी त्यावेळी समजूत झाली. ती समजूत हळूहळू दृढ होत गेली व आज तत्वज्ञानाच्या बाबतीत मी तिला सर्वोत्तम ग्रंथ समजतो.'[2] गांधींना याच मित्रांनी बुद्धचारित्राशी गांधीचा परिचय करून दिला तसाच एका मित्राच्या सौजन्याने बायबलच्याही अंतरंगात त्यांना शिरता आले. 'येशूच्या गिरिप्रवचनांची छाप फार चांगली पडली. ते हृदयात उतरले. बुद्धीने त्यांची गीतेशी तुलना केली.'[3] या धर्मग्रंथातूनच गांधीना आपल्या भावी जीवनाची तात्वीक पायाभरणी झाली. पुढे सत्याग्रहाच्या त्यांच्या प्रयोगाला लागणारी साधन सामग्री गोळा झाली, सोबतच कायद्याची पदवी त्यांनी पदरात पाडून घेतली. पुढे विश्वस्त कल्पनेला जन्म देतांना आणि दक्षिण आफ्रिकेत चंचुप्रवेश मिळवतांना हे भांडवल त्यांना उपयोगी पडले.

मुळ शब्द : चारित्र्य, सत्य, आत्मिक शक्ती, साध्य व साधन शुचिता.

उद्दिष्टे :

१. गांधीजींच्या जिवनचरित्राचे अध्ययन करणे.
२. गांधीजींच्या राजकीय विचारांचे स्वातंत्र्यविषयक वैचारिक अध्ययन करणे.
३. भारताच्या स्वातंत्र्य अमृत महोत्सवपर वैचारीक अध्ययन करणे.

गांधींच्या जिवनाला परदेश यात्रेणे महत्वाचे वळण दिले. ''टॉलस्टॉय, रस्किन आणि थोरो यांच्या विचारवैभववाशी त्यांचा जवळून परिचय झाला. त्यांच्या जीवनावर, कार्यावर व तत्वज्ञानावर या त्रयींच्या विचारांचा खोल ठसा उमटला व तो पुढे जन्मभर टिकला. आपल्या आत्मकथेत एक संपूर्ण प्रकरणात रास्कीनच्या 'अन टु धिस लास्ट' नामक पुस्तकात प्रभावाचे वर्णन प्रकर्षाने जाणवते.''[4] नंतर त्या पुस्तकाचे गुजराती भाषांतर 'सर्वोदय' या नावाने केले. त्यांनी या पुस्तकात सर्वोदय म्हणजे, सर्वांच्या कल्याणात आपले कल्याण आहे. वकील काय किंवा हजाम काय, दोघांच्याही कामाची किंमत सारखीच असली पाहिजे. कारण पोटापाण्याचा हक्क दोघांनाही सारखाच आहे, साधे, अंगमेहनतीचे, शेतकऱ्या जीवन हेच खरे जीवन होय. यावरून रास्कीन व गांधी यांच्या राजकीय विचारातील मतभेदाचा विचार स्पष्ट होतो. तो म्हणजे गांधींना पटलेच नाही. गांधीमध्ये सुज्ञांच्या शासनाची तरफदारी करीत होता. ते गांधींना पटलेच नाही. गांधीमध्ये शास्त्रीय दृढता थोरोने लिहीलेला निबंध 'ड्युटी ऑफ गॉड' ग्रंथात 'ईश्वराचे साम्राज्य तुमच्यात आहे' या संदेशामुळे गांधी भारावून गेले व त्यांचा संदेहवाद शमला व ते अहिंसेचे पुजारी झाले. त्यांच्या लेखनाची नितांत सुंदर आणि जिच्यावर गांधीजींचे प्रेम होते तिचे नाव म्हणजे 'सत्य' हे टॉलस्टॉय पासून घेतलेले आहे.

गांधीजी लिहितात (मग मी) टॉलस्टॉयच्या पुस्तके 'गोस्पेल्स इन ब्रीफ', नव्या कराराचा सारांश, 'व्हॉट टु डु?' हे वाचन केले व त्यावरून विश्वप्रेम माणसाला कोठवर घेऊन जाऊ शकेल हे माझ्या अधिकाधीक लक्षात येउ लागले'[5] दक्षिण आफ्रिकेतील हिंदी लोकांना न्याय मिळवून देण्याचे त्यांचे सर्व प्रयत्न म्हणजेच सत्याचेच प्रयोग होते. म्हणजे गांधीजींना सत्याग्रहाचा मार्ग दक्षिण आफ्रिकेत गवसला. वर्षभर राहतो म्हणून गेलेले गांधीजी हे दक्षिण आफ्रिकेत १८६३ ते १९१४ असे २० वर्ष राहीले व गोऱ्या सरकारविरूद्ध अहिंसात्मक लढा दिला. आत्म्याच्या शस्त्राने त्यांनी जुलमाशी झुंज दिली आणि यशस्वी झाले. गांधीजींच्या जीवनकार्यात पुढे हिंदुस्थानच्या स्वातंत्र्यासाठी उभारलेल्या जनआंदोलनाच्या संदर्भात दक्षिण आफ्रिकेतील अनुभवाला पूर्व तयारी म्हटले पाहीजे. त्यातुनच अहिंसात्मक चळवळीचे एक नवेच साधन त्यातून निष्पन्न झाले.

गांधीजी गोखल्यांना आले राजकीय गुरू मानतात. गांधीच्या विचारांची बैठक व साधनसुचितेचा आग्रह आणि राजकारणाचे आध्यात्मीकरण इत्यादी संकल्पना त्यांनी गोखल्यांपासून घेतल्या असल्या तरी असहकारादी त्यांचे मार्ग या दोन्ही प्रवाहांच्या समन्वयातून एक तिसराच अभिनव प्रवाह गांधींनी निर्माण केला. यातच त्यांच्या यशाचे रहस्य होते. ''गांधी उदयापूर्वी फक्त दोनच

GLOBALLY INDEXED
IMPACT FACTOR SJIF 2021 7.380

SRJIS

Print ISSN 2319-4766

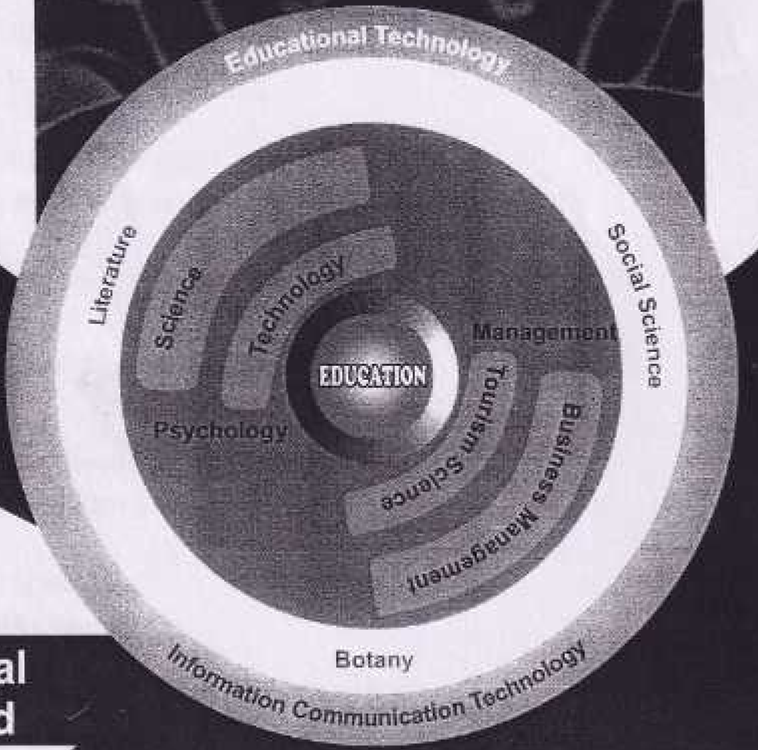

An International Peer Reviewed

Refereed Quarterly

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

OCT-DEC, 2021. VOL. 10, ISSUE -49

EDITOR IN CHIEF : Prof. Praful. M. Rajurwade

10	**रायगड जिल्यातील पेणचे स्वातंत्र्यचळवळीतील योगदान** *डॉ एस. व्ही पाथरकर*	40-44
11	**भारतातील आंबेडकरोत्तर दलित चळवळ** *प्रा. सतीश कुंडलिकराव खरात*	45-48
12	**मुंबई प्रांतिक कायदेमंडळ स्थापनेचा इतिहास** *प्रा डॉ. उत्तम अप्पासाहेब पठारे*	49-54
13	**भारतीय लोकशाहीत मूलभूत हक्कांचे महत्व** *दिपाली वैजनाथ आदोडे*	55-59
14	**डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर - महिला सक्षमीकरण** *मनिषा यशवंत शिंदे & डॉ चित्रा राजुसकर*	60-65
15	**कोविड १९ चा शिक्षण, अर्थ आणि समाजावरील परिणाम** *प्रतिभा वासुदेव गायकवाड*	66-70
16	**भारतीय परराष्ट्रीय धोरणाचे शिल्पकार- पंडित नेहरूः एक चिकित्सक अध्ययन** *डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते*	71-79
17	**महान समाजसुधारक स्वामी नारायण गुरु** *Dr. Madhukar Vithoba Jadhav*	80-83
18	**वारली जमातीची पार्श्वभूमी व समस्यांचे समाजशास्त्रीय अध्ययन** *डॉ. प्रमिला हरीदास भुजाडे (गणवीर)*	84-89
19	**स्त्रीशक्ती आणि महात्मा गांधीचे विचार** *कांचन हिलाल देसले & डॉ जयश्री महाजन*	90-93
20	**जगन्नाथ शंकर शेठ** *डॉ. उर्मिला क्षीरसागर*	94-96
21	**कोविड–१९ चा भारतीय शिक्षण क्षेत्रावर झालेला परिणाम** *डॉ. चंद्रशेखर रामकृष्ण भेंजे*	97-102
22	**डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचे अमरावती शहरातील सामाजिक कार्य** *प्रा डॉ. संदीप नामदेव मिरे*	103-105

भारतीय परराष्ट्रीय धोरणाचे शिल्पकार- पंडित नेहरू: एक चिकित्सक अध्ययन

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते

सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली Email ID : subhashupate05@gmail.com

सांराश

पंडित नेहरूंचे व्यक्तीमत्व स्वातंत्र्य आंदोलनाच्या चळवळीतून एक अध्ययन विकसीत झालेले होते. दोन महायुद्धातील हिंसक आणि जिवित हानी नेहरूजींनी पाहिलेली होती. भारतीय राष्ट्रीय कांग्रेसच्या मंचावरून साम्राज्यवादी धोरणांना पायबंद घालणे, शांततावादी धोरणांना स्विकारणे याविषयी चर्चा आणि ठरावांना मूर्त स्वरूप देण्यात आले. नेहरूंचा कल जगातील विविध उपखंडात शांततावाद आणि मानवी जीवनाला सुरक्षितता या आदर्शवादाचे होते. भारतीय संविधानात परराष्ट्रीय धोरणाबाबतचा आदर्शवाद घटनेच्या ४ थ्या भागातील नितिनिर्देशक तत्वात अंतर्भूत आहे. भारताला मिळालेले स्वातंत्र्य विखंडात्मक व धर्मव्देषाच्या आधारावर निर्माण झाले होते. तरीपण भारतीय संविधान निर्मात्यांनी शांतता व समन्वयकारी भूमिका घेऊन परराष्ट्र धोरणाला मूर्त आकार दिला. नेहरूंच्या १७ वर्षांच्या प्रदिर्घ कालखंडात चीन युध्दाचा अनुभव नेहरुंच्या आदर्शवादी धोरणांना धक्का बसला व नंतरचे भारताचे परराष्ट्रीय धोरण यथार्थवादाकडे वळते झाले.

प्रस्तावना

स्वातंत्र्य आंदोलनाच्या काळात रविन्द्रनाथ टागोर, अरविंद घोष, महात्मा गांधी, सुभाषचंद्र बोस, मानवेन्द्रनाथ रह्य यांची राष्ट्राच्या सक्षमतेच्या दृष्टीने त्या वैचारिक मांडणीचा प्रभाव भारताच्या परराष्ट्र धोरणावर पडला. परराष्ट्रीय धोरणातील तंत्रे, माध्यमे आणि साधने बदललीत पण राष्ट्रीय हिताचे साध्य कायम आहे. त्या अनुषंगानेच परराष्ट्रीय धोरणाची चिकित्सा केली जाते. जह्र्ज मॉडेलस्की म्हणतात "परराष्ट्रीय धोरण म्हणजे राज्याच्या व्यवहारांची अशी विकसीत पद्धती की जिच्याव्दारे एक राज्य दुसऱ्या राज्यास आपल्या नुसार व्यवहार करण्यास सांगत असते. अथवा व्यवहाराची जुळवणी आंतरराष्ट्रीय पद्धतीनुसार करून घेत असते."[१] रोडी एन्डरसन आणि क्रिस्टल यांनी परराष्ट्रीय धोरणाचे विवेचन करताना म्हणतात की, "परराष्ट्र धोरणांतर्गत अशा सामान्य सिद्धांताचे निर्धारण आणि कार्यान्वयन अंतर्भूत असते की, जे कोणत्याही राष्ट्रांच्या वर्तनाला त्यावेळी प्रभावित करीत असते. जेव्हा ते आपल्या महत्वपूर्ण हितांचे रक्षण किंवा संवर्धन करण्यासाठी दुसऱ्या राष्ट्रांसोबत चर्चा घडवून आणते."[२] कृतीशीलता व कार्यक्षमता तपासताना चीन युध्याच्या आक्रमणाबाबत प्रशासकीय, संकटकालीन निर्णयक्षमतेचा प्रभावीपणा कारणीभूत होता. हे निष्पन्न झाले. रोझेनोचे तत्वाप्रमाणे "व्यक्तीगत चलसमूह, भूमीका चल, राजकीय चल, अराजकीय चल व व्यवस्थित चल यांचा अंतर्भाव केलेला आहे. ही सर्व चले आंतरिक आणि बाह्यांतर्गत द्रुष्टकोणातून निर्णय घेण्याला व परिस्थती हाताळण्याला पूरक आहेत. परराष्ट्रीय धोरण अशा संकल्पनांवर आधारलेले असल्यास ते प्रभावी आणि सक्षम असू शकते."[३].

मुळ शब्द : असंलग्नतावाद, शांततावाद, समाजवाद, आदर्शवाद, सहअस्तित्व.

उदिष्ट्ये :

१. स्वातंत्र्य मिळण्यापूर्वी भारताच्या आंतरराष्ट्रीय व्यक्तीमत्वाचे अध्ययन करणे.
२. भारतीय संविधान आणि परराष्ट्रीय धोरणाच्या तत्वांचे अध्ययन करणे.
३. पंतप्रधान पंडित नेहरुच्या परराष्ट्रीय धोरणांचे विश्लेषण करणे.

Peer Reviewed Refereed
and
UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

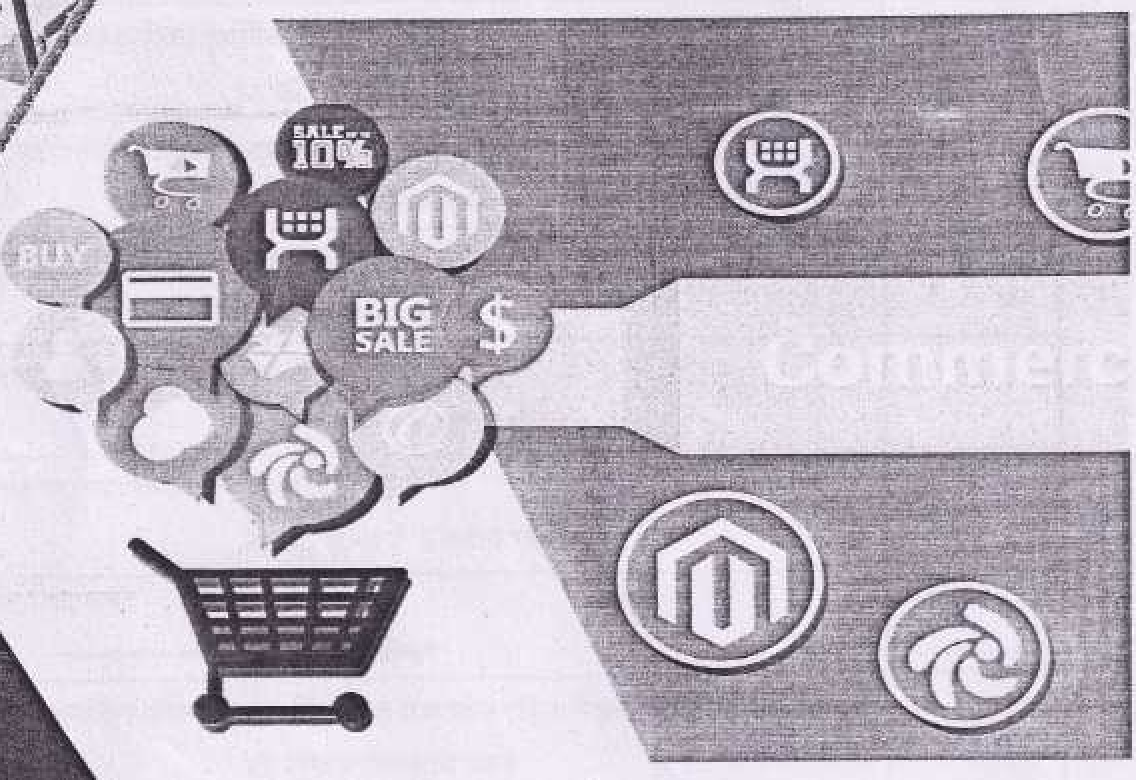

Volume - X, Issue - IV
October - December - 2021
English / Marathi Part - II

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

AJANTA PRAKASHAN

VOLUME - X, ISSUE - IV - OCTOBER - DECEMBER - 2021
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI PART - II

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	भारतीय संविधान निर्मितीमध्ये स्त्रियांचे योगदान **प्रा. सुजाता बळवंत शिरोडे**	१-८
२	आरक्षणाची ऐतिहासीक पार्श्वभूमी **प्रा. विजय गावंडे**	९-१३
३	संत एकनाथांच्या एकनाथी भागवतातील सामाजिक समता **वर्षा रविंद्र उपाध्ये**	१४-१६
४	महात्मा गांधीजी आणि महिला सबलीकरण एक राजकीय विश्लेषण **प्रा. डॉ. डोंगरे एल. बी.**	१७-२१
५	भारताच्या राष्ट्रीय एकात्मते पुढील आव्हान संप्रदायवाद **डॉ. मनिषा शंकर यादव**	२२-२७
६	भारतीय संविधानातील महिला आरक्षण व पंचायत राज्यातील महिला नेतृत्व **डॉ. रामदास निहाळ**	२८-३०
७	संयुक्त महाराष्ट्र निर्मितीत पद्मश्री काकासाहेब वाघ यांचे योगदान **प्रा. डॉ. कल्पना मुरलीधर अहिरे**	३१-३५
८	भारतीय राष्ट्रवादाच्या निर्मितीमध्ये वृत्तपत्रांचे योगदान **प्रा. डॉ. सोनवणे राजाराम रामदास**	३६-३८
९	भारतातील संप्रदायवाद **डॉ. ममता पाध्रीकर**	३९-४३
१०	भारतीय संविधानातील महिला आरक्षण व पंचायत राज्यातील महिला नेतृत्व :एक चिकित्सक अध्ययन **डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते**	४४-५०

१०. भारतीय संविधानातील महिला आरक्षण व पंचायत राज्यातील महिला नेतृत्व : एक चिकित्सक अध्ययन

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख, आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली.

सारांश

भारतीय प्रजासत्ताकाचा पाया हा भारतीय सविधान आहे. भारतिय संविधान हे जगातील मोठे संविधान म्हणून नावलौकीकास पात्र आहे कारण घटनाकारांनी देशातील दुर्लभ, उपेक्षित, दलित, मागासवर्गिय, आदिवासी, आदिंसह महिलांसाठी मुलभूत अधिकार व मार्गदशक तत्वांच्या माध्यमातून या घटाकांना सक्षम बनविण्यास विस्तृत तरतूदी केल्या आहेत. आपल्या समाजामध्ये प्राचिन काळापासून धर्मग्रंथामध्ये स्त्रियांना जे स्थान व महात्म्य देण्यात आले पण प्रत्यक्षात अमलात आणण्याचे महत्वपूर्ण काम संविधानाने केले. भारतात महात्मा फुले, सावित्रिबाई फुले, डॉ. आंबेडकर, आगरकर या विभूतींनी स्त्रि शिक्षण व विकासाचा जो पाया रचला त्यामुळे स्त्रियांना कायद्याशिवाय सवलती, अधिकार आणि दर्जा प्राप्त होईल अशी रास्त आशा होती. भारताच्या अमृतमहोत्सवाच्या शुभमंगल कार्याचे स्वागत करतांनासुध्दा महिलांचा सामाजिक, आर्थिक, शैक्षणिक व प्रामुख्याने राजकीय जीवनातील स्तर उंचावल्याचे प्रत्यक्ष दर्शनी आजही दिसत नाही. जगभर सर्व्हेक्षणे केली त्यातून निर्विवादपणे सिद्ध झाले की, संपत्तीच्या निर्मितीत स्त्रियांचा वाटा मोठा आहे पण त्यावरील तिचा अधिकार मात्र नगण्य आहे कारण वर्ग, जात, धर्म, वर्ण टप्प्यांवर स्त्रियांची नेहमीच उपेक्षा झाली आहे. हेच प्रयोजन साकार करण्याचा या अध्ययनात प्रयत्न झालेला आहे.

प्रस्तावना

भारतीय ग्रामीण भागातील स्थानिक संस्थांचे वर्णन पंचायत राज असे केले जाते. ग्रामपंचायत, पंचायत समिती आणि जिल्हा परिषद हे पंचायतराज व्यवस्थेचे प्रमुख घटक आहेत. 2011 च्या जनगणनेनुसार भारतात 70 टक्के लोक खेड्यांमध्ये राहतात. यांना निर्णय निर्धारणप्रक्रियेमध्ये सहभागीत्व अगत्याचे आहे. यास्तव ग्रामीण भागातील जनतेच्या उन्नतीशिवाय देशाची प्रगती आणि ग्रामीण भागातून देशाचे नेतृत्व तयार होणार नाही. वास्तविक पंचायतराज व्यवस्थेत लोकांचा जीवंत सहभाग, दुर्बल घटकांचे सक्षमीकरण, नव्या पिढीचे ग्रामीण राजकारणात गतीमान नेतृत्व, महिलांचा राजकीय क्रियाशिल सहभाग, अर्थात पशुसंवर्धन शिक्षण, आरोग्य आणि पाणीपुरवठा योजना, ग्रामपंचायतीवर देखरेख, मार्गदर्शन करण्याची सोय, परिणामी जिल्हा परिषदेकडून आलेल्या वार्षिक अनुदानातून विकासाचे रचनात्मक कार्य अपेक्षित आहे.

ISSN 2319 - 8508
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GALAXY LINK

Volume - X Issue - I November - April - 2021-22

English / Marathi Part - I

**Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 47023**

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

**IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.571
www.sjifactor.com**

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - I

S. No.	Title & Author	Page No.
12	Impact of the TPACK Application Suite on Technological Proficiency of Pre-Service Teachers in Medchal-Malkajgiri District of Telangana State **Sayam Deepathi**	70-76
13	The Impact of COVID-19 on Sports & Physical Activity **Dr. N. N. Lokhande**	77-81
14	Image Processing with Machine Learning Proving to be Helping Tool for Detection and Cure of Skin Diseases **Diwane Rohit Bhausaheb** **Dr. Shahaji Shivaji Chandanshive**	82-86
15	E-Learning: Issues and Challenges **Dr. Sulbha B. Mule**	87-92
16	Wildlife, Social Environment, and Human Predicament in R. K. Narayan's, *Tiger for Malgudi* **Dr. G. Venugopal** **Mrs. Shilpa Shendge**	93-97
17	The International Conflict and Political Violence and Terrorism in the Middle East **Sadiq Ali Mohammed Al-Ahdal**	98-103
18	Aravind Adiga's *Last Man in Tower* : Impact of Globalization on Materialistic Society **Virendra Patle** **Dr. Hitendra B. Dhote**	104-107
19	Consumer's Buying Preferences of Health-Related Safety Products Across the Demographic Factors During Covid Pandemic **Dr. (Ms) H. A. Chande**	108-114

18. Aravind Adiga's *Last Man in Tower* : Impact of Globalization on Materialistic Society

Virendra Patle
Research Scholar, Gondwana University, Gadchiroli.
Dr. Hitendra B. Dhote
Assist. Prof. of English, Aadarsh Arts and Commerce College,
Desaiganj, Di- Gadchiroli. (M.S.)

Abstract

Today's smart world is the result of liberalization, privatization and globalization. LPG has both positive and negative impacts throughout the globe. Its widespread negative effects can be seen in environmental challenges, climatic influence, air, water, soil pollution, Cyber crimes, etc. Today no field of life is beyond the reach of globalization. In 'The Last Man Tower' Aravind Adiga has highlighted that the modern society is trapped by the forces of modernization and globalization. He has shown how the feelings of brotherhood and fraternity are gradually destroyed by temptation of wealth. The novelist has brought out change in socio-cultural and degradation of morality of human beings.

Keywords - Globalization, modernization, materialism, socio-cultural, degradation.

Introduction

Aravind Adiga, journalist turned author, has carved his name in the galaxy of eminent modern Indian writers writing in English today. By winning the coveted Man Booker Prize of 2008 for his debut novel 'The white Tiger' he proved that he is writer of marvelous skills. He wrote "Between the Assassinations', a collection of short stories, and 'Last Man in Tower' (2011), a novel in quick succession. Aravind Adiga has depicted clear cut scenario of globalization and its effect on traditional people. His *Last Man in Tower* presents problems and conflict between traditional and modern people. With the dawn of 21st century nation's culture is considerably changed. Mumbai, dense and little space city, provides an opportunity to those who manipulate the law-enforcing agencies. Social setting of novel is based on upper and middle class people with their unrealized dreams and ambition. Masterji (Yogesh Murthy), the protagonist of the novel, understands the strategy of Mr. Dharmen Shah who has applied 'divide and rule policy' to achieve his goal. Here Masterji has been presented as a non-violent struggler

ISSN 2278-8158
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

ROYAL

Volume - X Issue - II December - May - 2021-22

English / Marathi Part - I

**Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 47037**

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

**IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 5.756
www.sjifactor.com**

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF ENGLISH PART - I

Sr. No.	Name & Author Name	Page No.
1	Biodiversity Vital to Human Welfare **P. B. Sirsat**	1-6
2	Women Empowerment and Entrepreneurship Development in India **Prof. Smt. J. S. Kothiwale**	7-13
3	Influence of Mathematics Education in Daily Lives **Dr. Varsha D. Chapke**	14-18
4	Theme of Women Empowerment in Chetan Bhagat's Novels **Vikas R. Selokar** **Dr. Hitendra B. Dhote**	19-22
5	The Third Gender Problems and Soultions **Jaiveer Malik** **Manesh Kumari**	23-28
6	Mahatma Gandhi and the Value of Non-Violence in Contemporary Challenges of India **Dr. Vijaya Mahajan**	29-32
7	The Study of Role of Indian Government Policies in Rural Development **Dr. Mahendra L. Vanjari**	33-39
8	Role of Biomechanics in Sports and Physical Education **Dr. Ravindra Uddhavrao Machale**	40-46
9	Impact of Covid-19 on Right to Life and Personal Liberty **Mr. Dharmender** **Dr. Anamika Yadav**	47-53
10	Cement Industry in Rajasthan **Dr. L. R. Patel** **Santosh Kumar Dhakar**	54-58
11	Healthy Physical Activity's Benefits for Good Health **Prof. Wazarkar U. M.**	59-62
12	ThThe Level of Practice of Academic Freedom in Thamar University (A Field Study on the Opinions of a Sample of Faculty Members at Thamar University) **Ebrahim Mohammed AL-Mogahed** **Dr. Pardeep Kumar**	63-70

4. Theme of Women Empowerment in Chetan Bhagat's Novels

Vikas R. Selokar
Research Scholar.
Dr. Hitendra B. Dhote
Head, Dept. of English, Adarsh Arts and Commerce College,
Desaiganj, Di- Gadchiroli.(M.S.)

Abstract

The fictional works of Post-Independence Indian writers in English deal with the socio-political, cultural, religious issues in the contemporary India. Chetan Bhagat, too, authentically depicts the contemporary issues in his writings. His novels realistically represent the contemporary Indian society and some of the very acute issues like marriage, sex, extra-marital relationship metropolitan life, youth isolation, youth unrest, family conflicts, faulty education system, and corruption. Empowerment of women is another issue delineated by Chetan Bhagat in most of his novels. His writing is more feminine than masculine. He gives voice and shows his concerns more to his ladies than to his heroes.

Keywords : Realistic, representation, contemporary, empowerment, feminine.

Indian English novelists have presented the real status of women in the society successfully. They have boldly exposed how the life of women in India is filled with sufferings in the male dominated society. In one of his novels Shashi Tharoor has exposed the patriarchal structure of the Indian society where men maintain their superiority over the women and subject women to secondary status in the family, making them only useful in sex encounter. He has dealt with almost all the problems of women in the male dominated society.

They go back to their little huts
Roll out the chapatis for dinner
Pour the children drinks of sewer water,
Serve their men first, eat what's left,
If they're lucky, and then submit unprotected
To the heaving thrusts of their protectors
Abusers, masters. One more baby come,

Peer reviewed Journal Impact Factor:7.265 ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

Multidisciplinary International Level Referred Journal

Chief Editor

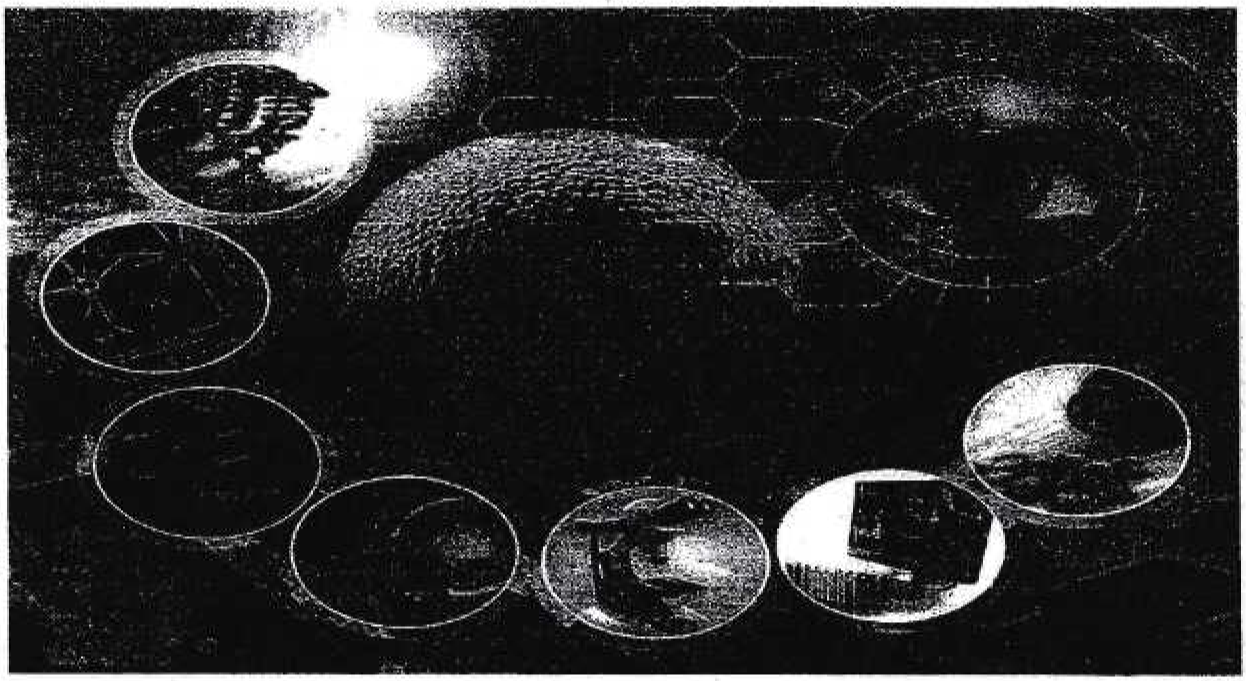

Address
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

17	भारत में ग्रामीण विकास की गतिशीलता: मनरेगा, प्रधान मंत्री आवास योजना (ग्रामीण) और प्रधान मंत्री ग्राम सड़क योजना का महत्वपूर्ण विश्लेषण ओंकार	58-63
18	कोविड – १९ कालावधीतील आंबेगाव कृषी बाजारपेठेच्या व्यवस्थापनाचा अभ्यास डॉ. उघडे एस. एस	64-68
19	लोकांना हवा विदर्भ विकास व लोकप्रतिनिधींना हवी सत्ता प्रा. वर्षा वैजनाथ चंदनशिवे	69-73
20	आधुनिक भारताचे पहिले महात्मा : जोतीराव फुले डॉ. जनार्दन कांबळे	74-77
21	ई-कॉमर्समध्ये माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका श्री.सुरवसे आबाराव प्रेमनाथ, डॉ.एम. ए. दलाल	78-80
22	२१ वीं सदी : हिंदी कविता का पाठ्यक्रमीय परिदृश्य डॉ. भाऊसाहेब नवनाथ नवले	81-85
23	ग्लोबल गांव में हिंदी भाषा और साहित्य डॉ. जिन्सी जोसफ	86-87
24	जलसंवर्धन : काळाची गरज प्रा.गेडे गौतम नागनाथ	88-91
25	भारतीय अर्थव्यवस्थेतील आव्हाने व संधी डॉ.रुपाली मन्साराम देवरे	92-97
26	गति के खिलाड़ियों पर योग प्रशिक्षण का एक अध्ययन प्रभाव वैशाली वी.मकवाना	98-99
27	ई-वाणिज्यामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका निलेश दे. हलामी	100-103
28	अहमदनगर जिल्ह्यातील डेअरी उद्योगांसाठी लागू केलेल्या विविध सरकारी योजनांचा अभ्यास प्रविण शिवाजी कोळगे, डॉ. एस. के. पुलाटे	104-107
29	२१ व्या शतकातील मराठी साहित्या पुढील आव्हाने कथा ,कविता, कादंबरी, नाटक आदी साहित्य प्रकारांच्या अनुषंगाने दिपाली अरुण खर्डे , अमोल माणिकराव वऱ्हाडे	108-111
30	भारतीय अर्थव्यवस्थेची जागतिक अर्थव्यवस्थेशी तुलना डॉ. जी.आर. देशमुख, प्रा. आर. बी. लव्हाटे	112-115
31	कोविड -19 चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम डॉ. स्वाती विकासराव कुरमे	116-118
32	कोविड-१९ चा भारतीय अर्थव्यवस्थेवर झालेला परिणाम डॉ. प्रमोदिनी नवले (कदम)	119-121
33	माहिती तंत्रज्ञानाचे आधुनिक भारताच्या विकासातील योगदान डॉ विजय खर्डे , डॉ. भाऊसाहेब रणपिसे	122-125
34	आधुनिक भारतातील सामाजिक सुधारणा चळवळ प्रा.अजय मारोती पाटील	126-128

'Journal of Research & Development'
A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal,
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, February-2022, Volume-13, Issue-7

ई-वाणिज्यामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका

निलेश दे. हलामी

सहा. प्राध्यापक, आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,देसाईगंज जि. गडचिरोली

सारांश:

संगणकाचा शोध लागल्यामुळे व्यापारमध्ये आधुनिक क्रांती झाली. उत्पादक आणि ग्राहक यांना दूरच्या अंतरामुळे आणि साधनांअभावी संपर्क करणे अडचणीचे होते. परंतू संगणकामुळे ही गैरसोय दूर झाली आहे. ईलेक्ट्रानिक माध्यमाच्या सहायाने केल्या जाणारा खरेदी आणि विक्री व्यवहारांना ई-वाणिज्य असे म्हणतात. विकसित देशात ई कॉमर्स व्यवहारांचे प्रमाणे 25 इतके आहे. आपल्या देशात हे प्रमाण केवळ 3 ते 5 टक्के इतके कमी आहे. ग्रामीण भागात अजही इंटरनेट वापरणा-या ग्राहकांचे प्रमाण अत्यल्प आहे. ग्रामीण भागातील निरक्षरता, अल्पशिक्षीत ग्राहकांची संख्या अधिक आहे. संगणक, इंटरनेट याबाबी खर्चिक असल्यामुळे ई कॉमर्स व्यवहारांना ग्रामीण भागात अद्यापही चांगला प्रतिसाद लाभत नाही. संगणकाचा वापर माहिती गोळा करण्यासाठी केल्यामुळे माहितीची देवाणघेवाण सुरू झाली. संगणकाचे जाळे तयार करण्यात आले आहे. यातूनच इंटरनेटला सुरूवात झाली आहे. माहिती तंत्रज्ञानामध्ये उद्योग विकसित करण्याची आणि व्यवसाय कसा चालवला जातो हे बदलण्याची शक्ती आहे. व्यवसायातील इंटरनेटचा वापर माहितीची देवाणघेवाण, मीडिया प्रमोशन, इलेक्ट्रॉनिक मेल, मेलिंग लिस्ट, संवाद, चर्चा, ग्राहकांशी ऑनलाइन सल्लामसलत करण्यासाठी केला जातो. ई-वाणिज्याच्या व्याावसायिक ते व्यावसायिक, व्यावसायिक ते ग्राहक, ग्राहक ते ग्राहक, व्यावसायिक ते शासन, शासन ते व्याावसायिक आणि शासन ते नागरिक असे मूलभूत प्रतिकृती आहेत. ईलेक्टालिक माध्यमाच्या सहायाने केल्या जाणारा खरेदी आणि विक्री व्यवहारांना ई कॉमर्स असे म्हणतात. विकसित देशात ई कॉमर्स व्यवहारांचे प्रमाणे 25 इतके आहे. आपल्या देशात हे प्रमाण केवळ 3 ते 5 टक्के इतके कमी आहे. ग्रामीण भागात आजही इंटरनेट वापरणाया ग्राहकांचे प्रमाण अत्यल्प आहे. ग्रामीण भागातील निरक्षरता, अल्पशिक्षीत ग्राहकांची संख्या अधिक आहे. संगणक, इंटरनेट याबाबी खर्चिक असल्यामुळे ई कॉमर्स व्यवहारांना ग्रामीण भागात अद्यापही चांगला प्रतिसाद लाभत नाही.

मुख्य शब्द:- माहिती तंत्रज्ञान, ई-वाणिज्य,ई-वाणिज्य प्रतिकृती, फायदे-मर्यादा व भूमिका

प्रस्तावना:-

जागतिकीकरणामध्ये माहिती आणि तंत्रज्ञान हे अलिकडच्या तीन दशकात विकसित झाले आहे. इलेक्टानिक माध्यमाचा वापर मानवाने संज्ञापनासाठी केला आहे. संगणक, नेटवर्क, वेबसाईटस इ. दवारे मानव घरबसल्या जगातील माहिती, घटना व घडामोडी इ. बाबतचे ज्ञान त्वरित प्राप्त करू शकतो.तंत्रज्ञान, संगणक आणि दूरसंचार क्षेत्रातील प्रगती इंटरनेट तंत्रज्ञानाच्या विकासास समर्थन देते. इंटरनेट व्यावसायामुळे लोकांना यापुढे कोणतीही माहिती मिळविण्यात, त्यांच्या व्यावसायिक क्रियाकलापांना समर्थन देण्यासाठी अडचण येत नाही, आताही विविध प्रकारची माहिती मिळविण्यास सक्षम आहे, इंटरनेटच्या वापरामुळे व्यावसायिक क्षेत्रात, विशेषतः मोठ्या कंपन्यांमध्ये प्रचंड प्रगती झाली आहे. 1990 च्या दशकात इंटरनेट तंत्रज्ञानाचा शोध लागल्यापासून त्याचा वापर वाढला आहे कारण ते व्यवसाय किंवा व्यावसायिक क्रियाकलाप सुरळीत चालवण्यासाठी प्रचंड फायदे प्रदान करते म्हणून पाहिले जाते.

ई-वाणिज्य तंत्रज्ञानाचा वापर हा एखाद्या कंपनीच्या उत्पादनाच्या यशास पाठिंबा देणारा एक महत्त्वाचा घटक आहे. माहिती तंत्रज्ञानाचा वेगवान विकास पाहून विक्रीला गती देण्यासाठी आणि वाढवण्यासाठी, आपण ई-वाणिज्याच्या रूपात ऑनलाइन सेवा वापरू शकतो. आतापर्यंत, कंपन्यांद्वारे वापरल्या जाणा-या ग्राहकांची विक्री प्रणाली केवळ लिखित आणि मॅन्युअलमध्ये होती, जी अनेकदा दिशाभूल करणारी असे. परंतू ई-वाणिज्यसेवांच्या अस्तित्वामुळे ज्याचा ग्राहकांना आणि कंपन्यांना त्वरीत आनंद घेता येईल, ग्राहकांना हव्या असलेल्या सर्व सेवांचा शक्य तितक्या लवकर पाठपुरावा केला जाऊ शकतो, ज्यामुळे कंपनी ग्राहकांना सर्वोत्तम आणि जलद सेवा प्रदान करण्यास सक्षम आहे. ई-वाणिज्य, व्यवसाय प्रक्रिया पार पाडण्यासाठी संप्रेषण नेटवर्क आणि संगणकांचा वापर मुख्यतः ई-वाणिज्य, व्यवसायांमध्ये होतो. दैनंदिन जीवनात इलेक्ट्रॉनिक नेटवर्कद्वारे तंत्रज्ञानाच्या वापराच्या विकासाने व्यापार क्रियाकलापांसह विविध पैलूंचा समावेश केला आहे. तंत्रज्ञानाचा विकास मानवांसाठी खूप उपयुक्त आहे आणि मानवी जीवन सुलभ करते.

I J R S S I S, Vol. VIII, Issue (3), May-2022: 136-141
A Double-Blind Peer Reviewed Journal
OPEN ACCESS
e-ISSN 2347 – 8268 & 2347-8209 (P)
Original Article
INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN SOCIAL SCIENCE AND INFORMATION STUDIES
© VMS RESEARCH FOUNDATION www.ijrssis.in

ई–बँकिंग : ग्राहकांची पसंती व दृष्टिकोन –एक अभ्यास

निलेश दे. हलामी

सहा. प्राध्यापक,
वाणिज्य विभाग, आदर्श महाविद्यालय, देसाईगंज जि.गडचिरोली
Corresponding Author : nilrup0136@gmail.com

Communicated : 20.03.2022 Revision : 27.03.2022 Accepted : 30.03.2022 Published : 02.05.2022

सारांश :

ई–बँकिंगने ग्राहकांच्या बँकिंग सवयींमध्ये आमूलाग्र बदल करून भारतातील पारंपारिक बँकिंग प्रणालीची जागा घेतली आहे. ई–बँकिंगला इंटरनेट बँकिंग किंवा ऑनलाइन बँकिंग म्हणूनही ओळखले जाते, याने बँकिंगचा परिचालन खर्च कमी करून वित्तीय सेवा क्षेत्रावर मोठा प्रभाव पाडला आहे. कोविड–१९ महामारीच्या संकटामुळे संपर्करहित पेमेंट आणि ऑनलाइन बँकिंग सेवांचा वापर लक्षणीय वाढला आहे. डिजिटल प्लॅटफॉर्मचा अनुभव घेण्यासाठी बँकिंग सेवांकडे ग्राहकांची धारणा काही प्रमाणात या महामारीमुळे बदलली आहे. क्राउड फंड इनसायडरच्या नवीन अहवालानुसार, दोन तृतीयांश किंवा ६८ टक्के भारतीय ग्राहक सध्या व्यवहार करण्यासाठी डिजिटल किंवा मोबाइल बँकिंग प्लॅटफॉर्म वापरत आहेत. देशातील इंटरनेट वापरकर्त्यांची एकूण संख्या सप्टेंबर २०२१ अखेर ६३८.२५ दशलक्ष वरून डिसेंबर २०२१ अखेर ६६१.४२ दशलक्ष झाली आहे (TRAI नुसार). बँकेच्या ग्राहकांचा समाधानावर ई–बँकिंग सेवेच्या गुणवत्तेचा महामारीच्या प्रभावाचे परीक्षण करणे आणि इंटरनेट बँकिंग आणि मोबाइल बँकिंगच्या वापरावर प्रभावीत करणारे मुख्य घटक ओळखणे हे या पेपरचे उद्दिष्ट आहे. नेट बँकिंग, मोबाईल बँकिंग या विविध ई–बँकिंग सेवांबद्दल ग्राहकांची काय धारणा आहे आणि कशाला प्राधान्य देतात हे या पेपरमध्ये अभ्यास करण्यात आले आहे.

बीजशब्द : ई–बँकिंग, इंटरनेट बँकिंग, मोबाइल बँकिंग व ग्राहक प्राधान्ये

प्रस्तावना :

१. परिचय

ई–बँकिंग म्हणजे विविध इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांद्वारे सर्व प्रकारची बँकिंग उत्पादने आणि सेवा प्रदान करणे. ग्राहक त्यांच्या खात्यांमध्ये प्रवेश करू शकतो आणि निधी हस्तांतरित करू शकतो आणि संगणक किंवा मोबाईल फोनद्वारे ई–बँकिंगद्वारे विविध व्यवहार करू शकतो. ई–बँकिंगने ग्राहकांच्या बँकिंग सवयींमध्ये आमूलाग्र बदल करून भारतातील पारंपारिक बँकिंग प्रणालीची जागा घेतली आहे. इंटरनेट बँकिंग किंवा ऑनलाइन बँकिंग म्हणूनही ओळखले जाते, याने बँकिंगचा परिचालन खर्च कमी करून वित्तीय सेवा क्षेत्रावर मोठा प्रभाव पाडला आहे.

कोविड–१९ महामारीमुळे ऑनलाइन बँकिंग सेवा आणि संपर्करहित पेमेंटचा वापर लक्षणीय वाढला आहे. डिजिटल प्लॅटफॉर्मचा अनुभव घेण्यासाठी बँकिंग सेवांकडे ग्राहकांची धारणा काही प्रमाणात या महामारीमुळे बदलली आहे. IAMAI अहवालात असे आढळून आले आहे की अंदाजे 281 दशलक्ष दैनिक इंटरनेट वापरकर्ते, त्यापैकी 182.9 दशलक्ष किंवा 62 टक्के शहरी भागात दररोज इंटरनेट वापरतात, ग्रामीण भारतातील फक्त 98 दशलक्ष वापरकर्ते किंवा 53 टक्के. देशातील इंटरनेट वापरकर्त्यांची एकूण संख्या सप्टेंबर 2021 अखेर 638.25 दशलक्ष वरून डिसेंबर 2021 अखेर 661.42 दशलक्ष झाली आहे आर्थिक वर्ष 21 (TRAI) च्या तिसऱ्या तिमाहीत जवळपास 3.60 टक्के ने वाढ झाली आहे. एका नवीन अहवालानुसार, दोन तृतीयांश किंवा 68 टक्के पेक्षा जास्त भारतीय ग्राहक सध्या व्यवहार सेट करण्यासाठी डिजिटल किंवा मोबाइल बँकिंग प्लॅटफॉर्म वापरत आहेत.

संशोधन उद्दिष्टे:–

या अभ्यासाची उद्दिष्टे आहेत:–

1. ई बँकिंग तंत्रज्ञानाच्या जागरूकतेचे विश्लेषण करणे.
2. ई–बँकिंग सेवांच्या वापरावर परिणाम करणारे घटक समजून घेणे.

अभ्यासाची व्याप्ती:–

अभ्यासाची व्याप्ती कोविड परिस्थितीत गडचिरोली जिल्ह्यामधील देसाईगंज शहरातील इंटरनेट बँकिंग आणि मोबाइल बँकिंग सेवांच्या ग्राहकांपुरती मर्यादित आहे. हा अभ्यास जानेवारी 2021 ते डिसेंबर 2021 या कालावधीपर्यंत मर्यादित आहे.

संशोधन पद्धती:–

अभ्यासासाठी प्रश्नावली तयार केली आहे आणि देसाईगंज शहरामध्ये गुगल फॉर्मद्वारे ऑनलाइन सर्वेक्षण केले आहे. सर्वेक्षणांपैकी 177 वापरण्यायोग्य होत्या. या प्रतिसादकर्त्यांची निवड सोप्या स्तरीकृत नमुना पद्धती

I J R S S I S, Vol. VIII, Issue (3), May-2022: 136-141
A Double-Blind Peer Reviewed Journal
OPEN ACCESS
e-ISSN 2347 – 8268 & 2347-8209 (P)
Original Article

1.5 व्यवसायाच्या आधारावर उत्तरदात्यांचे वितरण खाली दिले आहे.

मासिक कौटुंबिक उत्पन्न	वारंवारीता	टक्केवारी
नौकरी	92	51.98
स्वंयरोजगार	47	26.55
बेरोजगार	24	13.57
सेवानिवृत	9	5.08
गृहिणी	5	2.82
एकुण	177	100

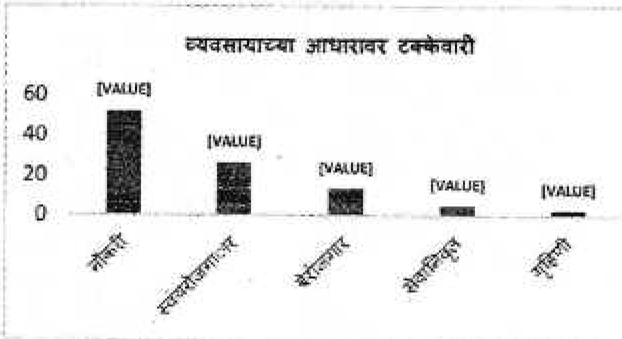

वरील सारणीनुसार 177 उत्तरदात्यांपैकी 92 (51.98 %) नोकरदार गटातील आहेत, 47 (26.55 %) स्वयंरोजगार गटात आहेत, 24 (13.57 %) बेरोजगार गटात आहेत, 9 (5.08 %) सेवानिवृत्त गटात आहेत, 5 (2-82 %) हे गृहिणी गटातील आहेत.

2. बँकेच्या खाते आणि प्रकाराच्या निवडीसाठी ग्राहकाची पसंती.

2.1 बँकेच्या प्रकाराच्या आधारे उत्तरदात्यांचे वितरण खाली दिले आहे.

बँकेचे प्रकार	वारंवारीता	टक्केवारी
सार्वजनिक बँक	64	36.16
खाजगी बँक	107	60.45
पदेशी बँक	0	00
महिती नाही	6	3.39

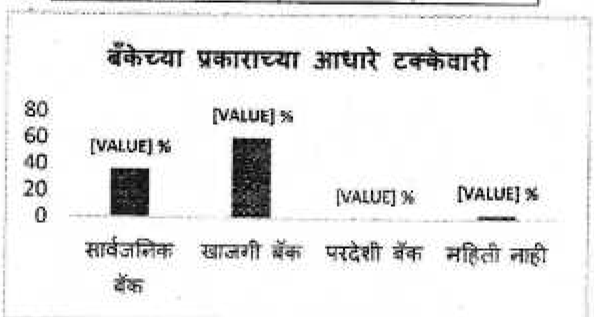

वरील तक्त्यानुसार 177 उत्तरदात्यांपैकी 64 (36-16 %) यांचे सार्वजनिक बँक खाते क्षेत्रात आहे, 107 (60.45 %) यांचे बँक खाते खाजगी क्षेत्रात आहे, 0 (0.0 %) यांचे बँक खाते आहे. आणि 6 (3.39 %) यांना कल्पना नाही.

२.२ बँक खात्याच्या स्वरूपानुसार उत्तरदात्यांचे वितरण खाली दिले आहे.

बँक खात्याचे प्रकार	वारंवारीता	टक्केवारी
बचत खाते	141	79-66
चालू खाते	17	9-60
वरील दोन्ही	19	10-74
महिती नाही	0	00

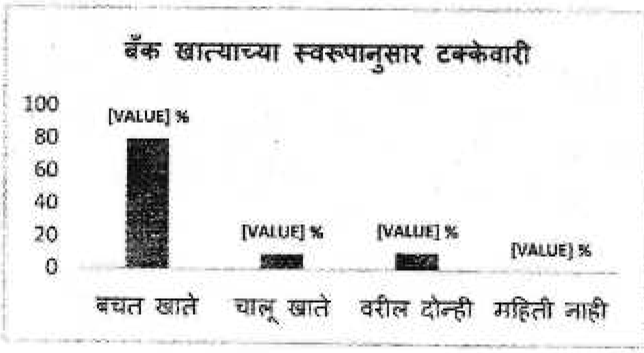

वरील सारणीनुसार 177 उत्तरदात्यांपैकी 141 (79.66 %) चे बचत खाते आहे, 17 (9-60 %) कडे चालू खाते आहे, 19 (10.74 %) कडे दोन्ही प्रकारची खाती आहेत.

3. विविध ई–बँकिंग सेवांना ग्राहकांची पसंती.

3.1 विविध ई–बँकिंग सेवांच्या प्राधान्यांचे वितरण खाली दिले आहे.

ई–बँकिंग सेवा	वारंवारीता	टक्केवारी
मोबाईल बॅंकींग	58	32.77
नेट बॅंकींग	12	6.78
डेबीट कार्ड	98	55.37
क्रेडीट कार्ड	3	1.69
काहीही नाही	6	3.39

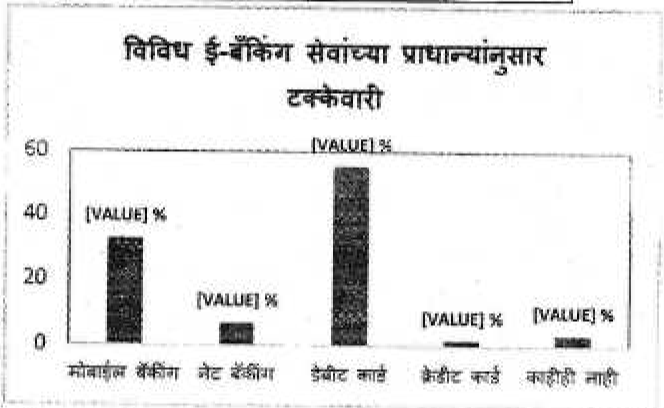

वरील सारणीनुसार 177 उत्तरदात्यांपैकी 58 (32.77 %) मोबाईल बॅंकिंग वापरतात, 98 (6.78 %) नेट बँकिंग वापरतात, 98 (55.37 %) डेबिट कार्ड वापरतात, 3

Impact Factor – 7.675 **ISSN – 2278-9308**

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

February,2022

ISSUE No- (CCCXXXVII) 337-B

ICCHST-2022

Prof. Virag.S.Gawande
Chief Editor
Director
Aadhar Social Research &, Development Training Institute, Amravati.

Editor

Dr.Archana P. Khandelwal **Dr.Jagdish M. Ssboo**

SHANKARLAL KHANDELWAL ARTS, SCIENCE AND COMMERCE COLLEGE,
AKOLA (MS)

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

© All rights reserved with the authors & publisher

67	ई- बाजारपेठ — डॉ. अनिल श्री. खांडेकर	281
68	पर्यावरण आणि व्यवसाय — डॉ. शर्मिष्ठा कुळकर्णी	285
69	क्रिप्टो करन्सी आणि बिटकॉईन — प्रा.गजानन य.वानखडे	288
70	कोविड पूर्व आणि नंतर : भारतातील कामकाजाच्या हायब्रीड पद्धतीचा उगम — कौस्तुभ चंद्रवदन इंगळे	291
71	पंचायतराज व्यवस्था आणि महिला सक्षमीकरण — जे. व्ही. निकाळजे	297
72	महिला सक्षमीकरण — डॉ. विठ्ठल गोपा चव्हाण	300
73	भारतीय संविधान व मानवी हक्क :एक समाजशास्त्रीय अध्ययन — डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	304
74	माहिती-तंत्रज्ञान : आव्हाने व मर्यादा — Asso. Prof. Sunil Dhere	309
75	डिजिटल मार्केटिंगचे फायदे व तोटे — प्रा. डॉ. रुपेश एम कुऱ्हेकर	312
76	जी.एस.टी. आणि भारतीय अर्थव्यवस्था GST &Indian Economy — Sunil Laxman Mali	314
77	मेक इन इंडिया: भारतीय अर्थव्यवस्था — प्रा.डॉ. दयाळू किसन राठोड	321
78	मानवी अधिकार आणि त्या समोरील आव्हाने — प्रा. नितीन माणिकराव बिहाडे	326
79	मानवी अधिकारांची आंतरराष्ट्रीय स्तराबरील दशा व दिशा — प्रा. अरुण मुकुंदराव शेळके	328
80	सामाजिक अंकेक्षण: मनरेगा अंतर्गत अंमलबजावणी व आव्हाने — प्रा. डॉ. भालचंद्र देशमुख	330
81	कॅश लेसव्यवहार एक दृष्टीक्षेप — प्रा.विकास का.देशमुख	335
82	ईकॉमर्स विपणनातील आधुनिककल — प्रा. डॉ. जया सवाईथूल	338
83	क्रिप्टोकरन्सी डिजिटल किंवा आभासी चलन — प्रा.डॉ. निलम छंगाणी	344
84	महाराष्ट्र राज्य परिवहन महामंडळाच्या कर्मचाऱ्याच्या कार्य-जीवन संतुलन व कार्य ताण परिणामाचे चिकित्सक अध्ययन- विशेष संदर्भ रायगड जिल्हा. — आम्रपाली सुरेश जाधव /प्राचार्य डॉ. सुषमा राजीव हसबनीस	350
85	उच्च शिक्षणाचे बदलते स्वरुप — डॉ.विजय एच.नागरे	356
86	महिला सक्षमीकरण — प्रा. कु. शुभांगी सुरेशराव ढगे	359
87	व्यवसायाची सामाजिक जबाबदारी — डॉ. के. जी. राजपूत	362
88	कोरोना महामारीचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम — प्रा.डॉ. गजानन बन्सीलाल बनचर	365

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.572 Issue NO, 337(CCCXXXVII) B
ISSN : 2278-9308
February, 2022

महिला सक्षमीकरण

डॉ. विठ्ठल गोपा चव्हाण
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, देसाईगंज जि. गडचिरोली.पिन कोड ४४१२०७

प्रस्तावना :-

महिला सक्षमीकरणाची संकल्पना सर्वप्रथम १९६० मध्ये अमेरिकेतील काळ्या जहालवादी गटांनी मांडली. भारतात पाश्चिमात्य देशाच्या धर्तीवर १९६० च्या दशकात सुरू झालेली स्त्रीमुक्तीची चळवळ १९७५-१९८५ च्या दशकात फार मोठया प्रमाणात क्रियाशील बनली. नतंरच्या कालखंडात स्त्री विकासासाठी महिला सक्षमीकरण किंवा सबलीकरण हा शब्द वापरण्यात आला. भारतासारख्या विकसनशील देशात महिला सक्षमीकरणावर मोठया प्रमाणात कार्य सुरू आहे. त्यामुळे महिला सबलीकरण ही आज काळाची गरज झालेली आहे. कारण जे दोन घटक म्हणजे स्त्री आणि पुरूष मिळून समाज बनलेला आहे. त्या दोन घटकांपैकी एकाला समाजात मान, सन्मान, प्रतिष्ठा व संधी मिळते, तर दुसऱ्या घटकांना त्या तुलनेत मानपान व संधी मिळत नाही. तो दुर्बल घटक म्हणजे महिला होय.

भारतातील महिला पुरूषप्रधान व्यवस्थेची मानसिक गुलाम बनलेली आहे. ही मानसिकता तोडण्याचे कार्य फक्त शिक्षणामुळे प्रभावीपणे घडून येते. म्हणून या घटकाला समाजाच्या आर्थिक, राजकिय, शैक्षणिक विशेषतः सामाजिकक्षेत्रात समानता किंवा बरोबरीचे स्थान दयायचे असेल तर महिलांचे सक्षमीकरण उदारमतवादी दृष्टीकोणातून होणे फार गरजेचे आहे. समाजातील पुरूषप्रधान संस्कृतीची मानसिकता दुर करून स्त्री सबलीकरणाची प्रक्रिया प्रभावीपणे राबविणे आवश्यक आहे. त्याशिवाय स्त्री पुरूष समानता हा मुल्य समाजात रूढझाले असे म्हणता येणार नाही.

महिलांचा सक्षमीकरणाचा प्रश्न फक्त भारतामध्ये आहे असे नाही. तर पाश्चीमात्य देशात उदा. रशिया, अमेरिका, जपान यासारख्या प्रगत राष्ट्रात पुरूषांप्रमाणे स्त्रीयांना सन्मान मिळत नव्हता. महिलाना दुर्बल समजून महिलांना काही काळापर्यंत राजकारणात सहभाग नव्हता. तिला मतदापासून वंचित ठेवण्यात आले होते. सर्व समाजात स्त्रियांना दुय्यम स्थान देण्यात येत होते. परंतू आधुनिक समाजात वाढत्या शिक्षणाच्या प्रसारामुळे स्त्रियांच्या दर्जा व भूमिकांमध्ये बदल होऊन स्त्री सक्षमीकरणाची प्रक्रिया सुरू सर्वत्र सुरू झालेली आहे. स्त्रीयांमध्ये ऐवढी शक्ती असतांनाही देशातील अनेक भागामध्ये तिला अशिक्षीत, असक्षम व हिन भावनने बघीतले जातात. 'स्त्री जन्मा ही तुझी काहणी हृदयी अमृत नयनी पाणी' अशी काही जाती,जमाती व विमुक्त भटक्या जाती व मागासलेल्या समाजात स्त्रीयांची स्थिती आहे. आजही समाजात स्त्रीलिंगभेद केला जातो. काही वर्षापुर्वी बीड जिल्हा स्त्रीभ्रुण हत्येनी गाजला त्यापाऊलावर पाऊल टेवून गांधी जिल्हा म्हणून संपूर्ण देशात ओळख असणाऱ्या वर्धा जिल्हा सुध्दा स्त्रीभ्रुण हत्येनी गाजला.याचाच अर्थ म्हणजे स्त्रीकडे उपभोग्य वस्तू म्हणून पाहिले जाते. २१ व्या शतकातील आधुनिक समाजाने स्त्रियांकडे निखळ दृष्टीने बघीतले पाहिजे. सुदृढ समाज घडविणे ही स्त्री व पुरूष या दोघांची समान जबाबदारी आहे. समाजाने आपली मानसिकता बदलून स्त्रीला जगविला पाहिजे. महिलांना सक्षम करून समाज व राष्ट्राला बलवान करू शकतो. त्या माध्यमातून विकसीत राष्ट्र तयार होईल यासंदर्भात स्वामी विवेकानंद म्हणतात, स्त्रियांची स्थिती सुधारल्याशिवाय जगाचा कल्याण होवू शकत नाही. 'कोमल हैं कमजोर नही तू। शक्तीका नामही तेरा नारी हैं।सबको जीवन देणे वाली मौत भी तुमसे हारी हैं।

महिला सबलीकरणाचा अर्थ :-

महिलांचे सक्षमीकरण करणे म्हणजे तिचे व्यक्तिमत्व एक माणूस म्हणून विकसित करणे, तिला समान संधी देणे, महिलांना कोणत्साही प्रकारच्या भेदभावाशिवाय प्रगती करण्याची संधी दयावी ती अबला आहे. तिला समजत नाही. ती पुरूषाच्या तुलनेत कमी आहे. किंवा सक्षम नाही म्हणून तिची अवहेलना करणे म्हणजे स्त्रीला अकार्यक्षम बनविणे होय.

''महिला सक्षमीकरण म्हणजे महिलांचे व्यक्तिमत्व एक माणूस म्हणून विकसित करणे, तिला एकसमान संधी देणे होय''

''महिला सक्षमीकरण म्हणजे दुर्बलता नष्ठ करणारी, स्त्रीच्या शरीर, मानव बुध्दीमध्ये स्वत्वाची जाणीव व स्वतः बदल जागरूकता निर्माण करणारी व त्यादृष्टीने स्वयंविकासासाठी प्रवृत करणारी संकल्पना होय''

महिलाचे सबलीकरण किंवा सक्षमीकरण करणे म्हणजे स्त्रियांना 'चुल आणि मुल' या पारंपारिक चक्रातून बाहेर काढून तिला एक कर्ता व्यक्ती म्हणून भूमिका करायची आहे. हे लक्षात घेवून तिला समान संधी देणे. हजारो वर्षापासून उपेक्षित राहिलेल्या वर्गाना सामाजिक न्याय व प्रतिष्ठा मिळवून देणे हे लोकशाही शासनाचे कर्तव्य असते. महिलांना आर्थिक, आरोग्यविषयक शैक्षणिकदृष्ट्या सक्षम बनविणे होय. यासंदर्भात किरण देवेंद्र म्हणतात की, ''महिला सबलीकरणाचा अर्थ

ISSN - 2279 - 0489

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GENIUS

Volume - X Issue - II February - July - 2022

Marathi Part - I / Hindi

Peer Reviewed Refereed and
UGC Listed Journal No. 47100

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.631
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
२३	भारतीय राज्यघटनेच्या अंमलबजावणीचे चिकित्सक अध्ययन **डॉ. विलास एस. टाले**	११२-११८
२४	भारतीय संविधानाची दिशा व दशा **प्रा. डॉ. विनोद गायकवाड**	११९-१२२
२५	बालकामगाराची समस्या आणि भारतीय लोकशाही **प्रा. डॉ. विठ्ठल चव्हाण**	१२३-१२८
२६	माध्यमिक शाळेतील शिक्षकांचे लोकशाही मूल्य - एक अभ्यास **डॉ. अमित कुमार शंकरराव गागरे**	१२९-१३२
२७	पंतप्रधान जन-धन योजनेवर बँक खातेदार वर्गावर होणारे आर्थिक परिणाम : व जनधन खात्याचे फायदे **प्रा. ए. एम. वानखडे**	१३३-१३४
२८	भारतीय लोकशाहीची अमृतमहोत्सवी वाटचाल : दशा आणि दिशा **डॉ. बाबासाहेब त्रिंबक मोताळे**	१३५-१४३
२९	कोविड-१९ साथीचा आजार आणि मानवी अधिकार - एक अध्ययन **विनोद मन्साराम बडवाईक**	१४४-१४८
३०	संसदीय लोकशाहीचे गत ७५ वर्षे... एक मूल्यांकन **प्रा. विजय आर. ढेंगळे**	१४९-१५१
३१	केंद्र शासनाचे राज्य शासनाशी असलेले आर्थिक संबंध **प्रा. ज्योती लक्ष्मण सोनवणे**	१५२-१५८

VOLUME - X, ISSUE - II - FEBRUARY - JULY - 2022
GENIUS - ISSN 2279 - 0489 - IMPACT FACTOR - 6.631 (www.sjifactor.com)

२५. बालकामगाराची समस्या आणि भारतीय लोकशाही

प्रा. डॉ. विठ्ठल चव्हाण
समाजशास्त्र विभाग प्रमुख, आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा) जि. गडचिरोली.

प्रस्तावना

आज देशाला स्वातंत्र्य मिळून 75 वर्ष पूर्ण होत आहे. म्हणजेच भारतीय लोकशाहीची 75 वर्षाची वाटचाल झालेली आहे. या भारत देशाला 1947 साली ब्रिटिश राजवटीतून मुक्ततामिळाली. देशाला स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी अनेक देशभक्तांना व विरसैनिकांना बलीदान दयावे लागले. अनेक क्रांतीकारकांना फासांवर चढावे लागले. त्यातूनच15 ऑगष्ट 1947 ला देशाला नवी पहाट उगवली. हा दिवस आपल्यांसाठी सोन्याचा दिवस ठरला. तेव्हापासून भारतीय समाजानी लोकशाही स्वीकारली व भारतीय संविधानाच्या मुलभूत ढाच्यात कोणताही प्रकारचा फेरबदल न करता आज 75 वर्षाचा काळ आहे. ही गौरवाची बाब आहे. भारतीय संविधान हा गोरगरीब, शोषितपिढीत व दिनदुबळयांचा आत्मा आहे.

याकाळात पाश्चिमात्य लोकशाहीवर जहाल टिका करण्यात आली. त्यासंदर्भात महात्मा गांधीजी म्हणायचे, "पाश्चिमात्य लोकशाही म्हणजे फॅसिझमचा सौम्य प्रकार आहे" भारतीय लोकशाहीत सर्व जनसामान्य लोकांच्या भावनेचा विचार केला जातो. शासनात आपल्याला आवाज आहे. महात्मा गांधीजींच्या मताप्रमाणे लोकशाहीचे खरे ध्येय बलवान व्यक्ती एवढीच संधी कमकुवत असणाऱ्या व्यक्तींना उपलब्ध करून देणे होये. तर अहिंसेशिवाय साध्य करणे शक्य नाही. असे मौलीक विचार मांडले होते.

भारतीय समाजात मागील 74 वर्षात अनेक घडामोडी झाल्या, भारतीय समाजव्यवस्थेत बरेच परिवर्तन झाले. बदलत्या काळाच्या प्रवाहात समाजातील सामाजिक समस्यांच्या स्वरूपात सुध्दा बदलझाले. देशात 1970–72 च्या काळात आणीबानीचा प्रसंग आला. त्यातून भारत सावरला आणि पुढेपुढे मार्ग काढत गेला.या 75 वर्षाच्या वाटचालीत खंबीरपणे उभा असून प्रगतीच्या दिशेने वाटचाल करीत आहे.

भारतीय समाज हा विविधतेने नटलेला आहे. या समाजात विविध जाती, जमाती, वंश, पंथ, व विविध बोलीभाषा बोलणारे लोक वास्तव्य करीत आहे. त्यामुळे विविधता हा भारतीय समाजाचा एक महत्वाचा वैशिष्टये आहे. भारतातील सामाजिक समस्या व परिस्थिती यावर विचार विनीमय व त्याकाळातील सतीप्रथा, केशवपण, अस्पृश्यता, बालविवाह, विधवाविवाहयासारख्या समस्या सोडविण्यासाठीकृती करण्याची मागणी व त्यासंदर्भात नवनविन कायदे करण्यात आले. भारतीय समाजात अनेक समस्या निर्माण झाल्या. त्या समस्यांच्या निमूर्लनासाठी नवनविन कायदे करण्यात आले. त्याची कठोर अमलबंजाणी झाली. पण आज ही ज्या बालकांवर देशाचा गाडा सांबाळण्याची शक्ती हवी आहे. त्या बालकामगारांचे प्रश्न अधिक गुंतागुंतीची आहे. बालकामगाराचे उगम व त्यांच्या भावीजीवनावर होणारे दुष्परिणाम यामुळे भारतीय समाजव्यवस्था खिळखिळी बनलेली आहे.

2022

International Research Journal of Management Sociology & Humanities

Vol 13 Issue 3

ISSN 2348 – 9359

IRJMSH

www.IRJMSH.COM

International Research Journal of Management Sociology & Humanities

Vol 13 ISSUE 3 MAR 2022

The Covid-19 shock, and its impact on the Stock Return of Select Companies in India- A Comparative Study.................... 5

Dr. Amalesh Patra.. 5

Nationalism: A Theoretical Perspective 17

Preetam.. 17

'चाक' उपन्यास में चित्रित किसानों का शोषित जीवन 26

प्रा. डॉ. संदीप जोतीराम किर्दत 26

✓**IMPACT OF PRICE VARIABLES ON BUYING DECISION OF MOBILE BUYERS OF MUMBAI DISTRICT** 31

Dr. J. P. Deshmukh 31

निःशुल्क एवं अनिवार्य शिक्षा :– एक समालोचनात्मक अध्ययन 38

डा0 दिलीप कुमार झा.. 38

21 वी सदी के काव्य में 'समता स्वातंत्र्य बंधुता एवं सामाजिक न्याय 49

डॉ. निकाळजे भूपेंद्र सर्जेराव.. 49

"Working conditions of 3rd and 4th grade employees: A case study of Sadar Block, Hazaribag, Jharkhand" 55

* Prof. (Dr) M. K. Singh.. 55

** Inder Mani Bhushan Kujur 55

*** Dr. Saroj Ranjan.. 55

Psycho-Social Factors Affecting Personality......................... 63

Gadewal, Aditya* and Gadewal, Amit** 63

IMPACT OF PRICE VARIABLES ON BUYING DECISION OF MOBILE BUYERS OF MUMBAI DISTRICT

Dr. J. P. Deshmukh

Professor, Dept. of Commerce
Adarsh Arts & Commerce College, Desaiganj, 441 207
Mail ID: jaydeo1966@gmail.com

Abstract

Consumers consider various factors when making purchasing decisions. The price variable is one of the most influential factor affecting supply and demand of products throughout the world. It affects purchasing decisions of mobile buyers in Mumbai District. Price is one of the marketing variable which determines growth of business and increasing number of buyers for products. The purpose of this paper is to bring buyers perception and buying decision towards mobile product and also to differentiate buyers according to area i.e. Suburban and City. The subject of this research is the consumption of counterfeit products or "replicas" of famousbrands. 158 samples were selected by using convenient sampling technique. Data were collected by using a questionnaire. The statistical techniques like multiple regression test and other appropriate tools were used for analyzing data and hypothesis testing. The paper were also contained some remedies to beneficiaries of the study.

KEY WORDS: PRICE, PURCHASE DECISION, MOBILE, BUYERS AND MUMBAI

1. INTRODUCTION:

Mobile devices, particularly smart phones, have become an integral part of many people's lives all over the world as a result of the mobile revolution.Mobile industry has been developed since 25 years in India due to rising needs and demand of market. The increasing interest in Mobile phones among people in research area is the main cause of choosing the research topic. The advancement of cell phones and advances has been an all-encompassing history of development and progressions sprung up because of dynamic changes in buyers' requirements and liking. Among these improvements, cell phone gadgets have had one of the quickest household adoption rate of any innovation in the world's modern history. These days, mobile handsets have become an essential part of human routine life and individual communication across the globe. Manufacturers are constantly engaged in developing advanced mobile phone devices to meet constant changing need of consumers. Price variable is one of the main cause and changing the buying decisions of consumers.

International Research Journal of Management Science and Technology

International Research journal of Management Science & Technology
Vol 13 issue 3
ISSN 2348 – 9367
Visit : www.irjmst.com for More Details

International Research Journal of Management Science & Technology

Vol 13 ISSUE 3 MAR 2022

FEMINIST AND THEORETICAL PERSPECTIVES ON SEX WORK: A SOCIAL WORK PERSPECTIVE........3

Suma K G........3

Laxman Toli........3

Predicting Stock Returns using Artificial Neural Network: A study on Nifty 50 Index........9

1.CMA Kaustuva Hota........9

2. Prof (Dr.) Maheswar Sahu........9

ASSESSMENT OF GRASS DIVERSITY AND NUTRITIVE COMPOUNDS IN FIVE SELECTED GRASS SPECIES IN KORAPUT DISTRICT OF ODISHA, INDIA........29

Gopal Raj Khemundu* and Kakoli Banerjee........29

दिशाहीन शिक्षा एवं छात्रों के द्वारा नारों की राजनीति – एक विश्लेषण........47

डा० दिलीप कुमार झा (प्राचार्य)........47

CONSUMER BEHAVIOUR TOWARDS ONLINE SHOPPING IN NORTH-EAST MUMBAI, MAHARASHTRA........55

Dr. J. P. Deshmukh........55

Nitro-substituted Schiff base: Synthesis and its diverse application in biological activity, molecular docking study and copper complex preparation........64

Mintu Thakur........64

Abdul Ashik Khan........64

Sandip Mondal........64

Sumedha Saha........64

Malay Bhattacharya........64

IRJMST Vol 13 Issue 3 [MAR 2022] ISSN 2250 – 1959 (0)2348 – 9367 (P)

CONSUMER BEHAVIOUR TOWARDS ONLINE SHOPPING IN NORTH- EAST MUMBAI, MAHARASHTRA.

Dr. J. P. Deshmukh

Professor, Dept. of Commerce
Adarsh Arts & Commerce College, Desaiganj, 441 207
Mail ID: jaydeo1966@gmail.com

Abstract

Internet has changed the mindset of the people throughout the world. It has changed the attitude and preferences of consumers for various products and services. Online shopping has emerged as blessing in the lives of people. Today major consumer's gives preference for online shopping instead of physical shopping as it saves their time and other cost. This topic has taken to understand varying behavior of consumers through structured questionnaire of 120 respondents from North East Mumbai region. Similarly the study has undertaken to understand the factors affecting the consumer's decision for online shopping. There are many online shopping sites where people go and buy. So the present study has encompassed the changing behavior of consumers due to availability of internet facility and websites.

Key words: Websites, consumers, online, shopping and behaviour

1. INTRODUCTION

The progression of eCommerce has advanced the customer expectations of the companies they buy from.They expect a seamless shopping experience that is personalized to them — one that is consistent no matter what device they are using for their shopping or what stage of the buying process they are in.

"Indians are looking at value – 97% of Indian households in 2019 bought at least one consumer packaged goods product on promotion, with overall promotion volumes up by 6.4%. Brands have no option but to find new ways of rewarding smart, well-informed, deal-seeking consumers, as information gathering becomes an integral part of the shopping experience. [85% of consumers check at least two data points other than prices and discounts when purchasing.]

Social commerce platforms like Meesho, GlowRoad, Dealshare, Mall18 will tap into the next wave of online shoppers [200 million] from smaller cities of India with very different behaviour and needs versus the current group. Their transactions are hyperlocal in nature and work by sharing deals over WhatsApp. New platforms are enabling sellers to find buyers by leveraging their social networks. Bulbul and Simsim users interact with sellers during live video streaming and make their purchases immediately.Consumers have embraced technological solutions such as car-pooling and shared bus rides and the shared

International Journal of Researches in Social Science & Information Studies

Published By VMS Research Foundation, Nagpur, M. S., India

ANTIPHYTOPATHOGENIC POTENTIAL OF PYOCYANIN FROM *Pseudomonas aeruginosa* MH038276 AGAINST *Fusarium oxysporum*

Authors : Alka Rani , Wamik Azmi

Page Nos : 167-174

Date of Online: 30 March 2022

Abstract Download

WOMEN EMPOWERMENT : AN ABSOLUTE MEASURE TOWARDS THE PROGRESS OF WORLD

Authors : Pravin A.Upare

Page Nos : 175-177

Date of Online: 30 March 2022

Abstract Download

SUBALTERN STUDIES AS POST-COLONIAL CRITIQUE OF MODERNITY

Authors : Mr. Dilip M. Bawane, Dr. Shriram G. Gahane

Page Nos : 178-181

Date of Online: 30 March 2022

Abstract Download

Page 4 of 11 1 2 3 4 5 6 7 ··· 10 11 Next Last

Current Issue

IJRSSIS Spl Issue (IV), March-2022 :178-181

e-ISSN 2347–8268 & 2347-8209 (P)

OPEN ACCESS

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN SOCIAL SCIENCE AND INFORMATION STUDIES

www.ijrssis.in

SUBALTERN STUDIES AS POST-COLONIAL CRITIQUE OF MODERNITY

Mr. Dilip M. Bawane, Dr. Shriram G. Gahane
Assistant Professor, Department of English
Dr. Khatri Mahavidyalaya, Tukum, Chandrapur
Associate Professor, Department of English
Adarsh Arts and Commerce College, Desaiganj (Wadsa)
*Corresponding Author: dilip3bawane@gmail.com

Communicated :20.02.2022 | Revision : 15.03.2022 Accepted :25.03.2022 | Published: 30.03.2022

ABSTRACT:
The present research paper tries to explain the key concepts: subaltern studies and postcolonial criticism. It is necessary to understand post-colonialism to study varied means of subordination that are a prime focus of subaltern study collectives. As post-colonial criticism has caused a revolutionary reconsideration of knowledge and social identities; written and dominated by colonialism and eurocentrism of the dominant west. Nowadays, subaltern concern has become so overriding that it is recurrently used in various disciplines such as history, psychology, sociology, anthropology and literature. The emergent post-colonial critique seeks to undo the structure of western domination and the Eurocentrism produced by the institution of the West's trajectory. Subaltern studies which began in 1982 as an intervention in South Asian historiography and developed into a dynamic post-colonial critique, put forth challenges to the existing historical scholarship. The term 'subaltern' now appears with growing frequency in the studies on Africa, Latin America, Europe, the subaltern analysis has become a recognizable mode of critical scholarship in history, literature, and anthropology.

Key words: -*Post-Colonialism, Subaltern Studies, subordination, eurocentrism, Nationalism, Marxism, etc.*

INTRODUCTION:

The publication of the series entitled Subaltern Studies: Writings on South Asian History and Society (1982) by Oxford University Press, Delhi, provided the platform for the exploration of subaltern voices in history, anthropology, and literature. The series, Subaltern Studies, was a joint venture of some western- educated Indian and English historians who were influenced by the radical historical trend of the 1960s and 1970s represented by British Marxist historians such as Edward P Thompson, Eric Hobsbawm, Rodney Hilton, Christopher Hill, and George Rude, who set a trend of historiography which is called history from below. The trend 'history from below' gained a foothold in India after 1960 after observing the disillusionment caused by the social failure of independence multiplied the number of extreme activities among the intellectual youth, and even drove a fraction of them towards Maoist militancy in the countryside. An idea, which was spreading at that time among the historians in India as well as in other parts of the formerly colonized world, is that a real history from below involved a break with the 'nationalist paradigm' of the dominant historiography, which tended to mask or underplay class antagonism in the name of national unity, thereby espousing the official political line of the independence struggle. "It is in this intellectual and political context, marked by the criticism of both orthodox Marxism and the socializing rhetoric of Indian state, that the subaltern studies project took shape at the initiative of RanajitGuha." (Pouchepadass, 101)

DISCUSSION:

The term 'Subaltern', which has been taken from Antonio Gramsci's writings, denotes the subordination in terms of class, caste, gender, race, language, and culture and is used to signify the centrality of dominant/dominated relationship in history. The main exponent of

Peer reviewed Journal Impact Factor: 7.265 ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

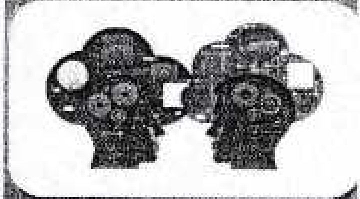

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

April 2022 Volume-13 Issue-17

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot
No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

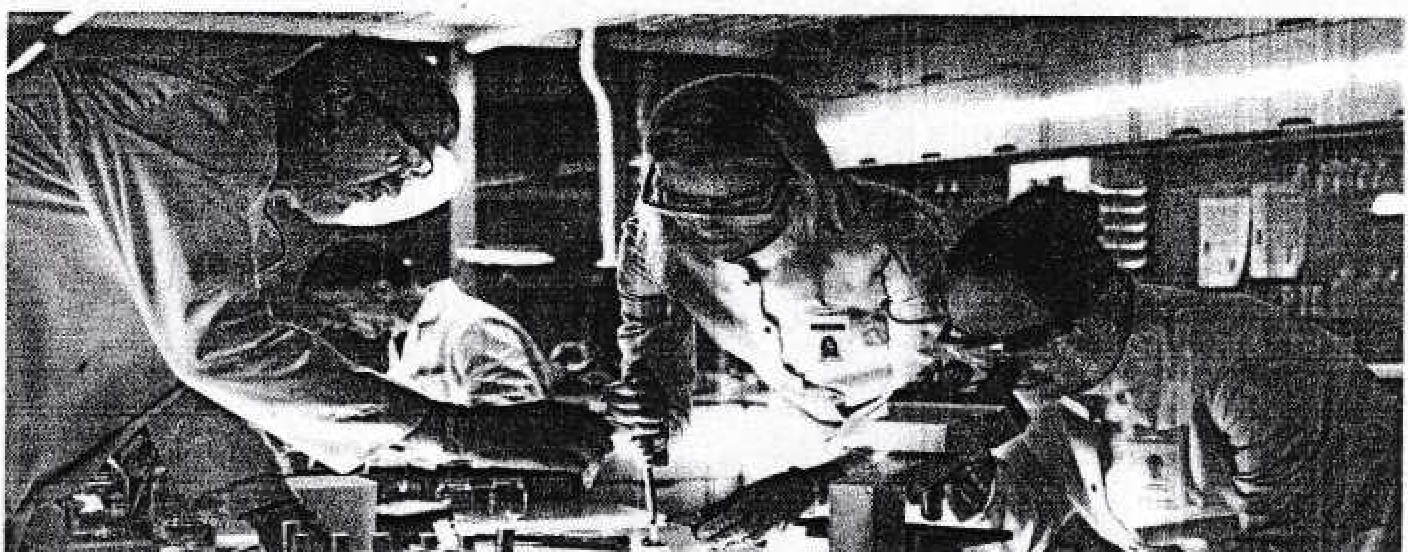

Address
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

CONTENTS

Sr. No.	Paper Title	Page No.
1	Agriculture Land Ownership in Socialist Economic System **Dr.Rajshekhar K.Nillolu**	1-2
2	Regional Analysis of Sectoral Differentials in Literacy in Karnataka, India **Dr. Suresh L. Chitragar**	3-19
3	Library Technology- An Overview **Basawaraj Malipatil**	20-21
4	Applications of Schiff Bases and their Metal Complexes: A Review **Nandkishor J. Suryawanshi**	22-25
5	A Study of Stress in Women Police Constables in Pune City and its Impact on Physical and Mental Health **Dr. Subhash Pawar, Prof. Moreshwar Meeshi**	26-30
6	A Study of Job Satisfaction of Employees Working in Chartered Accountants Firm with Special Reference to Latur City **Miss.Bagwan Samreen Nizam, Dr Pushpalata Santosh Trimukhe (Kawale)**	31-37
7	A Study of Standard of Living in Maharashtra **Bokare Kamaji Purbhaji**	38-42
8	A Level of Depression among Employed and Unemployed Youth **Dr. Ganesh P. Vaykos**	43-46
9	Poverty Trends in India **Prof. Kamalesh Atmaram Raut**	47-51
10	The Images of Male Characters in the Booker Prize Winning Indian Male Novelists **Mohd. Salahudddin**	52-55
11	Science of exercise and physical Fitness **Dr. Raju Dayaram Chawake**	56-58
12	Jurisdiction Issues under Maritime Law-An Overview **ALIYAR M E**	59-67
13	Analytical Study of the Provisions of the Indian Constitution Regarding Indigenous Peoples (Scheduled Tribes) In India **Dr. Umesh S. Aswar**	68-71
14	Potential Impact of Nanotechnology **Rohit Srivastava, Md. Rasheed Tanveer**	72-75
15	A Study of Stress in Women Police Constables in Pune City and its Impact on Physical and Mental Health **Dr. Subhash Pawar, Prof. Moreshwar Meeshi**	76-80
16	Human Migration: A Case Study of Shahuwadi Taluka **Dr. Bhoge Digamber Bhagwat**	81-84
17	Overview of Ethical, Social and Human Resource issues in Mergers and Acquisitions **Bhawna**	85-89
18	Assessment of Physico-chemical Parameters of Water – A Review **Nandkishor J. Suryawanshi**	90-92
19	A Study on Human Resource Management Practices in Pediatric Occupational Therapy Clinics **S.M.Surya, Dr.B.Tamilmani, Dr.M.Mahendran**	93-95
20	A Study of Digital Marketing Techniques for Increasing Monetary Income **Ms.Varsharani Shivaji Ghadage**	96-98
21	Digital Literacy and Rural Development **Pradeep Appasaheb Patil**	99-101
22	China's BRI Narrative and Afghanistan: Opportunities and Prospects **Garima Lal**	102-104
23	Contemporary Issues & Challenges in the Indian Education System **Mr. Naresh W. Patil**	105-108
24	Making of Indian English Poetry: A Discussion in the light of 19th century Indian English Poets **Dr Narayan Surjit Behera**	109-111
25	Women's Empowerment and Sustainable Development: In-Depth Analysis **Ms. Meghavee G. Meshram**	112-116

'Journal of Research & Development'
A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal,
Impact Factor-7.265, ISSN: 2230-9578, April 2022, Volume-13, Issue-17

Science of exercise and physical Fitness

Dr. Raju Dayaram Chawake
Adarsh Arts and Commerce Collage, Desaiganj Dist: Gadchiroli
Chawaker111@gmail.com

Summery: According to the World Health Organization, about 85 percent of the world's population works a sedentary lifestyle. The daily work of such persons does not involve any kind of physical hardship. Such people are exposed to a wide range of health problems. A person who does not do any work is prone to diseases like high blood pressure, obesity and heart disease and this is further aggravated by physical illness due to wrong lifestyle. Illnesses caused by wrong lifestyle are called 'Lifestyle Illnesses'. In today's world, it is common for young people to have more health problems than the elderly. Now a days the average age of a person is increasing and with increasing age diabetes, blood pressure, depression, weight gain, cancer, mental illness, thyroid disorders, fatty liver, PCOD, infertility, heart disease, paralysis, insomnia, respiratory diseases and asthma, ophthalmology and enlargement The number of victims is increasing in households. Increasing industrialization is increasing pollution in the environment and is causing many respiratory disorders in human beings. About 90% of people suffer from acidity, constipation, etc. due to modern working style. Disorders are involved. The changing modern lifestyle is deteriorating the physical, mental and social health of human beings. Most of the people suffering from these disorders are living their lives on immediate relief pills and medicines. The key to controlling many of these ailments is regular exercise. In this article I have tried to explain the importance of how to maintain physical fitness through various exercises.

Preface

Although the terms physical activity, exercise, and physical fitness describe different concepts, they all mean the same thing as a deliberate action by the body to ward off physical illness. Excessive energy expenditure is expended in the body when physical movement is done by any means. This consumed energy is measured in kilocalories. We can do physical exercise in daily life through professional, sports, yoga, dance, home or any other means. Through which we can maintain our physical fitness and keep ourselves away from all these diseases. Physical activity, exercise and physical fitness are essential for a healthy and active life. According to research published in the Light Indian Express, nearly two-thirds (64%) of Indians say they do not exercise. Notably, nearly half (46%) of consumers say living a healthy lifestyle is their top priority, with only 37% actually exercising. This means that 63% of people are away from exercise and the same person is suffering from serious diseases like diabetes, high blood pressure and heart disease. In this article, I have tried to explain the importance of exercise science and physical fitness.

The purpose of the research

- The importance of exercise for a healthy life.
- Exercise and physical fitness
- Physical and mental benefits of regular exercise.

The importance of exercise for a healthy life

According to the World Health Organization, about 85 percent of the world's population works a sedentary lifestyle. This means that the daily life of such a person does not involve any kind of physical hardship. Mood swings can occur when the body does not move much. The body becomes lethargic and the excitement decreases. If you haven't used a device or a part of it for many days, you know what happens? It rusts. In the same way, if your muscles are not used for a long time, then the muscles become stiff. If this condition persists for some time, the joints of the body begin to ache. Changing, modern lifestyles have reduced the physical suffering of all. Physical fitness is a big challenge in today's modern age. This is because in today's lifestyle, along with physical ailments, various stresses on people of all ages are increasing day by day. As a result, physical, mental and emotional imbalances are on the rise, and these increasing stressors are increasing the incidence of mental illness in today's society. In fact, our body is our fundamental resource, so it needs to be nurtured. For that you need to get in the habit of exercising regularly. Physical inactivity adversely affects our immune system. This increases the chances of getting sick. Therefore, regular movement of the body is essential. When your body is moving, the body expends calories and the body exercises. This means that your body's machinery keeps working. The following information will show

Jun-2020 ISSUE- II, VOLUME-IX

Published Quarterly issue
With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

Published On Date 30.06.2020

Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized &
Published By

Chief Editor,
Gurukul International Multidisciplinary Research Journal
Mo. +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with*
International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Jun-2020
Issue-II, Volume-IX

आधुनिक स्त्रीयांचे समाजातील स्थान व त्यांची भुमिका

प्रा.डॉ. राजु द. चावके
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय
देसाईगंज (वडसा) जिल्हा
गडचिरोली
9422154309
chawaker111@gmail.com

प्रस्तावना :—

आमच्या संगणक युगात जागतिक स्तरावर स्त्रीचे कुटूंब आणि कुटूंबाबाहेरील स्थान अभ्यासल्यास लक्षात येते की, स्त्रीने समाजाच्या सर्वच क्षेत्रात पुरुषाच्या बरोबरीने किर्तीमान स्थापन केला आहे, किंवा हुना काही क्षेत्रात, भारताच्या संदर्भात, स्त्री पुरुषाच्या पुढे निघाली आहे. हे जरी सत्य असल तरी आपल्यातील नैसर्गिक शक्तीचा अहिवष्कार करुन कुटूंबाच्या बाहेर अनेक क्षेत्रात नावलौकीक मिळविणाऱ्या स्त्रीयांची संख्या आजही बाटावर मोजण्याइतकीच आहे. स्त्री मुक्ती चळवळीपासुन तर राज्यघटनेतील तरतुदीपर्यंत स्त्री पुरुष समानता मान्य झाली असली तरी खेदाने म्हणावे लागते की, ही केवळ कागदावरील समानता आहे. आजची काही वैशिष्ट देश आणि आपल्या देशातील काही विशिष्ट समान वेगळा स्त्रीचं कुटूंबातील व कुटूंबाबाहेरील स्थान पुरुषांच्या तुलनेत गौण आहे. हा पुरुषप्रधान समाजव्यवस्थेतील पुरुषी मानसिकतेचा परिणाम जरी असलं तरी स्त्री विकासाची / स्त्री सबलीकरणाची अनेक दालणं खुली असतांनाही केवळ परंपरावादी भुमिकेतुन म्हणजेच घरच्या पुरुषाच्या पुढे जायचं नाही. म्हणुन स्वतः व सबलीकरणापासुन स्वतःला दुर ठेवते. स्त्री स्वतःचं, बऱ्याच अशी स्वतःच्या स्थितीला जबाबदार आहे.

स्त्रीच्या कृपेने मी जन्म घेतला असता तर स्त्री ही पुरुषांच्या मनोरंजनार्थ निर्माण झाली आहे. या पुरुषांच्या दाव्याच्या विरोधात मी विद्रोह केला असता. स्त्रीच्या हृदयात स्थान मिळविण्याकरिता मला मानसिक रुपाने स्त्री बनावे लागले आहे. माझ्या पत्नीशी माझे पुर्वी जे वर्तन होते ते मी पुर्णपणे बदलुन टाकण्याचा निश्चय केला नाही तो पर्यंत माझ्या पत्नीच्या अंतःकरणात मला स्थान मिळू शकले नाही. या करिता पतीर म्हणुन मला मिळालेले तथाकथित सर्व अधिकार मी सोडुन दिले आणि ते अधिकार तिलाच परत केले. आज तुम्हाला आढळून येईल की, मी जसे साधेपणाचे जीवन जगतो तसेच तीही जगते आहे.

स्त्रीने स्वतःला पुरुषाची भोगवस्तु मानणे बंद करावे. याचा उपाय पुरुषापेक्षा स्त्रियांच्या हाती अधिक आहे. तिने पुरुषकरीता यात पतीचाही समावेश आहे. शृंगार करण्याला नकार दिला पाहिजे. तसे केले तरच ती पुरुषाची बरोबरीची साथीदार बनु शकते. तिने रामाला रिझवण्याकरिता एक क्षणसुद्धा वाया घलवला असे अशी कल्पनाही मी करु शकत नाही. तुम्हाला तिच्या गळयात नेकलेस दिसणार नाही. तसेच इतर आभुषणेही माझी इच्छन आहे की, तुम्ही स्त्रियांनीही तसेच व्हावे. मौजमजेच्या भावनेची आणि पुरुषांची गुलामी सोडा. तुमच्या शृंगार सोडा, सौंदर्य प्रसादने सोडा, सुगंधी अत्तर वगैरे सोडा. खरा सुगंध तो आहे, जो तुमच्या अंतःकरणातुन येतो. तो पुरुषालाच नव्ही तर संपुर्ण मानवतेला मोहित करणारा आहे. तो तुमचा जन्मसिद्ध अधिकार आहे. पुरुष स्त्रीपासुन उत्पन्न होतो. तिच्या रक्तापासुन बनतो. तुमची प्रतिष्ठा परत मिळवा आणि तुमचा संदेश जगाला सांगा.

अबला नाही :—

नारीला अबला म्हणने तिची निंदा करणे आहे. हा पुरुषाने स्त्रीचा केलेला अपमान आहे. शक्तीचा अर्थ पाशवी शक्ती असा असेल तर खरोखरच पुरुषाच्या तुलनेत स्त्रीमध्ये पाशवीपणा कमी आहे. आणि शक्तीचा अर्थ नैतिक शक्ती असा असेल तर निश्चितपणे पुरुषाच्या तुलने स्त्री किती तरी श्रेष्ठ आहे. स्त्रीमध्ये

Impact Factor-7.675 (SJIF)

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

May -2021

ISSUE No- (CCLXX) 292

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collag
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : *www.aadharsocial.com*

Aadhar Publications

INDEX

No.	Title of the Paper / Authors' Name	Page No.
1	महीलांचे राजकीय सक्षमीकरण — एक चिकीत्सक अध्ययन / प्रा.डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते	1
2	संत तुकारामाची नीतीमूल्ये / प्रा.डॉ. अजय कृ. खडसे	8
3	बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शिक्षण विषयक विचार / प्रा.डॉ. सुरेश पंडित	13
4	भंडारा जिल्ह्यातील उपलब्ध मुलभूत सुविधा / डॉ. एस.एच. भैरम	16
5	अनुबंध खेती से होनेवाले लाभ एवं हानी का विश्लेषणात्मक अध्ययन / प्रा.डॉ. ए.बी.पटले	19
6	भारतीय आदिवासींच्या समस्या. / डॉ. दामोदर सी. दुधे	24
7	भारतीय अर्थव्यवस्थाका मुल्याकंन एवं संभावनाऐ / डॉ. केशव सुर्यभानसा गुल्हाने	28
8	महात्मा गांधी यांच्याजीवनमूल्यांचा अभ्यास / गणेश मधुकर बुट्टे /डॉ. अमोल मांडेकर	31
9	महात्मा गांधी : विचारविश्व आणि ग्रामसुधारणा / डॉ.गवराम नाना पोटे	36
10	'प्रकाशवाटा' या आत्मचरित्राचा घेतलेला शोध / प्रा. दिलीप महादू कोने	40
11	भक्ती काव्याची अभिव्यक्ती : अभंगवाणी प्रसिध्द तुकयाची / प्रा. छत्रपाल श्रीपतराव लांबकाने	44
12	दिव्यागांच्या समस्या आणि कायद्यात्मक तरतुदी / सुहास वाघमारे	49
13	महाराष्ट्रातील नक्षलवादी विचारसरणी स्वरूप ,दृष्टिकोन आणि वाटचाल यांचे अध्ययन / प्रा.डॉ.नारायण पोहकर	52
14	भारतीय कृषी व्यवस्था व चळवळी—एक ऐतहासिक दृष्टीकोन / Dr.Prakash Pawar	55
15	आदिवासी विकास आणि पंचायतराज संस्था / अंकुश माणिक सोनुने/ महेंद्र सर्जेराव महानोर	59
16	मैत्रेयी पुष्पा के उपन्यासों में ग्रामीण जीवन का परिदृष्य / निशा साहनी	63
17	Critical Analysis of the Implementation of Right to Education under Article 21A of the Constitution through Right to Education Act 2009 / Prof.Shweta Shiraskar	66
18	Awareness About Environment Through The Education And Literature / Dr. Ajaykumar S. Mohobansi	70

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor - (SJIF) -7.675, Issue NO, 285 (CCXCII)
ISSN : 2278-9308
May 2021

महीलांचे राजकीय सक्षमीकरण — एक चिकीत्सक अध्ययन

प्रा.डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक तथा राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,देसाईगंज(वडसा),जि.गडचिरोली,ई—मेल:supate.1965@gmail.com

"यत्र नार्यस्तु पूजयन्ते रमन्ते तत्र देवता" अर्थात पृथ्वीतलावरील कोणत्याही समाजाचा दर्जा तेथील स्त्रियांना प्राप्त झालेल्या सन्मानावरुन ठरविता येते. सेनापती नेपोलीयन बोनापार्ट यांनी महान राष्ट्राच्या निर्मीतीकरिता शिशू व समाज यांच्यासाठी पाठशाळांचे योगदान असते असे म्हटले होते. भारतिय स्त्रिया विचार करतांना प्राचीन, मध्ययूगीन व आधूनिक असे वर्गीकरण करता येते. वैदीक काळात स्त्रियांना आदराची वागणूक समाजाकडून मिळत होती. उत्तरस्मृतीकाळात महिलांच्या सन्मानाला ठेच पोहचली कारण स्त्रिला पिता, पति व पूत्र या तिहेरी अधिपत्याखाली ठेवल्या जात असे. त्यामूळे स्त्रियांचा सन्मान व स्वातत्र्य लोप पावले होते. मध्ययूगीन काळात बालविवाह, सतिप्रथा व पडदा पध्दतीमुळे गूलामीचे जिवन स्त्रिच्या वाटयाला आले. घरकामात ती बंदीस्त झाली. ब्रिटीशांच्या गूलामगिरीतून भारतात नवयुग अवतरले. रॉय, ईश्वरचंद्र विद्यासागर, दयानंद सरस्वती, श्रीमती अॅनी बेझंट व गोपाळकृष्ण गोखले या तत्कालीन समाजसुधारकांनी व त्यावेळच्या लॉर्ड विल्यम बेंटीक सारख्या भारतातील गव्हर्नरनी मिळून सति प्रथा नष्ट केली.

या संदर्भात महात्मा गांधी स्वराज्यमध्ये लिहीतात, "जोपर्यंत अर्ध्या मानवतेच्या डोळयात अश्रु आहेत तिथे मानवता पूर्ण होऊच शकत नाही." साहित्यीक जयशंकर प्रसाद लिहीतात "नारी तूम केवळ श्रध्दा हो, विश्वास रजत नग पग तल मे! पियुष स्त्रोत सी बहा करो, जीवन के सूंदर समतल मे." "कोणताही माणूस आपला सन्मान गमावून कृतज्ञ राहू शकत नाही. कोणतीही स्त्रि आपले शिल गमावून कृतज्ञ राहू शकत नाही आणि कोणताही देश आपले स्वातंत्र्य गमावून कृतज्ञता व्यक्त करु शकत नाही." स्त्रियांच्या दर्जाच्या संदर्भात डॉ. भानुदास लाड, आचार्य बाळशास्त्री जांभेकर, गोपाळ हरी देशमुख, विष्णुशास्त्री पंडित, जगन्नाथ उर्फ नानाशंकर शेठ, महात्मा ज्योतीबा फुले, राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज, न्यायमुर्ती महादेव गोविंद रानडे, गोपाळ गणेश आगरकर, महर्षि धोंडो केशव कर्वे, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर या महान विभूतींनी वेळोवेळी महिलांच्या सबलीकरणासाठी अतोनात कष्ट उपसले याला इतिहास साक्ष आहे. आज स्त्रि पुरुष समानता रुजविण्यासाठी भारतिय संविधानाने महिलांना अधिकार दिलेले आहेत. तसेच सतिप्रथा बंदी कायदा, बालविवाह विरोधी कायदा, हिंदु विधवापूनर्विवाह, हूंडा विरोधी कायदा, हिंदु स्त्रियांचा संपत्तिचा अधिनीयम या कायद्यांमुळे स्त्रियांच्या जिवनात परिवर्तन घडून येण्यास मदत झाली.

भारतात २००१ वर्ष "महीला सबलीकरण" वर्ष म्हणून साजरे केले. संयुक्त राष्ट्रसंघाने १९४८ ला मानवी हक्काची सनद तयार केली आणि १९८५ ला नैरोबी येथे आंतरराष्ट्रीय महीला परिषद भरली होती. त्यात महीला सबलीकरणाच्या संकल्पनेचा प्रस्ताव ठेवल्या गेला. महीलांच्या आर्थिक विकास साध्य करण्यासाठी महीला सबलीकरण संकल्पना पूढे आली. महीला मध्ये आत्मसन्मान व आत्मविश्वास वाढवा. सामाजिक व आर्थिक दृष्टीकोन स्त्रियांमध्ये सकारात्मकदृष्टया वृध्दींगत व्हावा, स्त्रियांना आपले अधिका व हक्क कायम आहेत याची जाणिव व्हावी, विकासाच्या प्रक्रियेत आपले स्थान निश्चित करावे. कठीण परिस्थितीत निर्णय घेण्याची क्षमता वृध्दींगत व्हावी या बाबींचा समावेश सबलीकरण या संकल्पनेत येतो.

13) साहित्य आणि समाज
प्रा.डॉ. आसिया चिश्ती, गुंजोटी ||68

14) भारतीय लोकशाही आणि पंडित जवाहरलाल नेहरु
प्रा.डॉ. महादेव बेलखेडे, जि.नांदेड ||72

15) राजकीय विकासातील आव्हाने - विशेष संदर्भ नंदुरबार जिल्हा
प्रा. रामसिंग राज्या वसावे, जि. धुळे ||75

16) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर : लोकशाहीत विरोधी पक्षसंबंधी विचार
भगवान ईश्वरलाल परदेशी, जि.धुळे ||77

17) खानदेशातील बंजारा लोककथांचे ऐतिहासिक अध्ययन
प्रा.डॉ. रमाकांत अंबादास चौधरी, जि. धुळे ||80

18) जागतिकीकरण : भारतातील उच्च शिक्षण
प्रा.डॉ.गजानन आनंता देवकर, जि.नांदेड ||83

19) महात्मा गांधींच्या विचारांची उपयुक्तता
प्रा. डॉ. दुधाने प्रल्हाद दत्तात्रय, जि. नाशिक ||87

20) भारतीय लोकशाहीपुढील आव्हाने
डॉ. निता सोमनाथे (गभने), जि. भंडारा ||90

21) कोरोनाग्रस्त भारतातील बेरोजगारी
प्रा. डॉ. ए. डी. गोस्वामी, भुसावळ ||94

22) लोकशाही आणि राष्ट्रबांधणीत गांधीवादाची भूमिका
डॉ. संदीप बी. काळे, जि. वर्धा ||98

23) सावित्रीबाई फुले आणि त्यांचा संघर्ष
प्रा. डॉ. दिवाकर एन. कामडी, जि. गडचिरोली ||103

24) समतेचे अग्रणी स्वामी चक्रधर
प्रा.डॉ. संगीता नारायणराव मुंढे, हिंगोली ||107

25) औरंगाबाद जिल्ह्यातील शेतकरी आणि शेतमजूरांच्या आर्थिक सामाजिक आणि ...
डॉ. पवार ए. बी., सिल्लोड ||110

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta®
Peer-Reviewed International Journal

April To May 2020
Issue-34, Vol-06

23

सावित्रीबाई फुले आणि त्यांचा संघर्ष

प्रा. डॉ. दिवाकर एन. कामडी
सहाय्यक प्राध्यापक,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय
देसाईगंज(वडसा), जि. गडचिरोली

****

सावित्रीबाई फुले म्हणजे एकोणिसाव्या शतकातील स्त्री–रत्न असून त्यांनी स्त्री–शूद्रांसाठी आणि दीन–दुबळ्यांच्यासाठी केलेले कार्य हे खऱ्या अर्थाने क्रांतीकार्य आहे. या कार्यामुळे भारताच्या सांस्कृतिक इतिहासात एक नवा आदर्श निर्माण झाला आहे. भारतातील पहिली शिक्षिका, मुख्याधापिका, स्त्री–शुद्र व अनाथांची माता आणि स्त्री–मुक्ती आंदोलनाच्या प्रणेत्या म्हणून त्यांचे जीवन अमर झाले आहे. महात्मा फुल्यांनी आपल्या दिव्य ज्योतीने प्रज्वलीत केलेली ही एक दिव्य ज्योत आहे जोतीरावांप्रमाणे सत्य, समता आणि मानवता यांसाठी त्यांनी सर्व जीवनभर प्रखर विरोधाला व छळाला टक्कर देऊन यशस्वी लढा दिला आहे. स्त्री ही एक मानव आहे आणि पुरूषांइतकीच कर्तबगारी ती करू शकते हे पुण्यश्लोक सावित्रीबाई स्वतःच्या कृतीने सिध्द करून दाखविले म्हणूनच स्त्री–पुरूष समानता प्रतिपादनाच्या आद्य शिक्षिका, महिला आणि स्त्रीची प्रतिष्ठा प्रतिपादन करणारी पहिली भारतीय स्त्री सावित्रीबाई ठरते. या सावित्रीबाई फुलेच्या जीवन संघर्षाचा आढावा पुढीलप्रमाणे आहे.

परिचय:–

महाराष्ट्रातील समाज सुधारक व दलितांचे उध्दारकर्ते महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या संघर्षमय समाजसुधारणाच्या कार्यात खांद्याला खांदा लावून स्त्री–शिक्षण व दलितोध्दार कार्य करणाऱ्या त्यांच्या सौभाग्यवती सावित्रीबाई फुले यांचा जन्म सातारा जिल्ह्यातील नायगांव या गावी ३ जानेवरी १८३१ रोजी झाला. आईचं नाव लक्ष्मीबाई होते तर गावाचे पाटिल असणाऱ्या वडिलांचं नाव खंडोजी नेवसे पाटिल होते. त्यांची ही एकुलती एक लाडकी मुलगी होती. ज्या काळात स्त्रीला समाजात मानाचे स्थान मिळत नव्हते, शिक्षणापासून आणि स्वातंत्र्यापासून दूर ठेवून स्त्रीला परावलंबी आणि पारतंत्र्यात ठेवले जात होते त्या काळात सावित्रीबाईचा जन्म झाला. त्या काळात बालविवाहाची पध्दत होती. त्यामुळे सावित्री सात वर्षाची होताच तिच्यासाठी वर मुलगा शोधण्यासाठी मोहीम सुरू ठेवली. नेवसे पाटिल आणि धनकवाडीचे पाटिल यांचा घरोबा होता. त्यातून ज्योतिबा तेरा वर्षाचे आणि सावित्रीबाई नऊ वर्षाच्या होत्या. फाल्गुन कृष्ण पंचमी, शालिवाहन शक १७६५ (इ. स. १८४०) रोजी ज्योतिराव फुलेंशी सावित्रीबाईचा विवाह झाला. सावित्रीचे सासरे गोविंदराव फुले हे मुळचे फुरसुंगीचे क्षिरसागर. परंतू पेशव्यांनी त्यांना पुण्यातील फुलबागेची जमीन बक्षीस दिली म्हणून ते पुण्याला येऊन राहिले आणि फुलांचा व्यवसाय करू लागले. या फुलांच्या व्यवसायावरून त्यांना फुले हे आडनाव मिळाले. सावित्रीबाईचे पती ज्योतिराव यांना लहानपणापासूनच मातृप्रेम लाभले नाही. त्यांची मावस बहीण सगुणाऊ यांनीच त्यांचा सांभाळ केलेला होता. सगुणाऊ एका इंग्रज अधिकाऱ्याच्या मुलाच्या दाई म्हणून काम करीत होत्या. त्यांना इंग्रजी कळायचं व बोलताही येत होते. त्यांनी आपल्या या ज्ञानाचा उपयोग ज्योतिरावांना प्रेरित करण्यासाठी केला. ज्योतिरावही शिक्षणाकडे आकर्षित झाले. सावित्रीबाईना ख्रिश्चन मिशनऱ्यांनी लग्नापुर्वी एक पुस्तक दिलेले होते, ते पुस्तक त्या सासरी घेऊन आल्या होत्या. ज्योतीबांच्या वडिलांनी आपल्या मुलाच्या शिक्षणाबद्दल विरोध प्रकट केला होता. ज्योतिरावांनी शिक्षणाबाबत विचारलेला प्रश्न सावित्रीला पतीच्या ध्येयाची जाणीव देऊन गेला. 'सेठजी, टाकलं पाऊल मागं घेऊ नका. तुकी शिकावं असं मलाबी वाटतं' या शब्दात पतीला ताकद दिली. ज्योतिरावांनाही एक नवा मार्ग सापडला. त्यांनी स्वतः शिकून सावित्रीबाईना शिकविले. सगुणाऊ तर सोबत होतीच. दोघींनी शिक्षणाला सुरूवात केली.

सावित्रीच्या शिक्षणाला प्रारंभ:–

ISSN 2394-5303

Printing Area

Issue-63, Vol-03 March 2020

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Editor

Dr.Bapu G.Gholap

www.vidyawarta.com

14) Role of open Prisons in India (An Analytical Study to Rajasthan State)
Narender Kumar, Chandigarh ||69

15) Role of cattle farming for development of rural area-A case study
Dr. Rameshwar Prajapati, Aurangabad, Bihar ||75

16) SOCIOECONOMIC FACTOR AND MALNUTRITION IN CHILD: A CASE-CONTROL ...
PRIYAMBADA DASH & Dr. SRIPADA JOGAJATA TRIPATHY, Nayayagarh ||78

17) Usage of Internet Facilities by users (Faculty Members and Students) at ...
D Ramadasu, Telangana ||81

18) Attrition in Public Sector Banks and Human Resource Management
Vikas Sharma, Barkatulla University ||86

19) A Study of General State and Life Styles of Slum Based Dropout and ...
Dipika Singh, Lucknow ||91

20) वाङ्मयाचे लोकतत्त्वीय अध्ययन
डॉ. प्रकाश दुकळे, जि. सांगली ||95

21) दृष्टांतपाठ : महानुभावाचे वाङमयीन व तात्विक विचार
प्रा.डॉ.बाळासाहेब गार्डी, श्रीरामपूर ||98

22) १९४२ च्या "भारत छोडो" आंदोलनातील चिमूरचा लढा
प्रा. डॉ. डी. एन. कामडी, जि. गडचिरोली ||101

23) बुलढाणा पठारावरील पर्यटन स्थळांचे प्रकार व दर्जाचे भौगोलिक विश्लेषण
प्रा. डॉ. दिलीप नि. लांजेवार, वाशिम ||106

24) राजकीय सहभाग - एक अभ्यास
डॉ. संभाजी संतोष पाटील, धुळे ||110

25) देविदास फुलारी यांच्या बालकादंबरीतील काव्यात्मकता
संतोषकुमार शंकर राठोड, नांदेड ||114

26) लातूर जिल्ह्यातील जल साक्षरता आणि शाश्वत विकास : एक भौगोलिक अभ्यास
विशाल विजयकुमार सोनकांबळे & श्री.डॉ. मुकेश जयकुमार कुलकर्णी ||117

27) भारतीय स्त्री जीवनाचे प्रत्ययकारी भावचित्र : तिची कहाणी
प्रा.डॉ. गजानन जाधव, जाफ्राबाद ||122

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

जे करायचे आहे ते तो करतोच. परमेश्वराच्या सानिध्यात जो शारीरिक मानसिक त्रास सहन करतो तोच ईश्वरपदाला जाण्यास योग्य होतो. जीवाने परमेश्वरावाचून कोणाचाही आधीन होऊ नये. परमेश्वर आपल्या भक्ताला कधीही अंतर देत नाही. तो त्याला आपले प्रेम देतो.

दृष्टांत क्रमांक ६४ ते ९५ हा ३२ दृष्टांताचा गट सर्वाधिकार संपन्न अशा भाग्यवंत जिवांच्या साधने विषयीचा आहे. अशा जीवांना परमेश्वर कर्मरहाटीतून काढून दैवरहाटीत आणतो. बोधाच्या अग्नीने उरलेसुरले हिणत्व जाळून टाकतो आणि ज्ञानाच्या अमृत वर्षावाने त्याची मळकर्मे नष्ट करून जीवास योग्य बनवतो. आणि त्यांना नीजप्राप्तीसाठी पात्र बनवितो. साधकांनी परमेश्वराच्या करूणेवर विश्वास ठेवून आपले आचरण परमार्थसाधनेस अनुकूल ठेवावे. परमार्थ विरुद्ध अशा गोष्टींपासून दूर राहावे. आई रागावली तरी तिच्या कुशीत शिरणाऱ्या बालकाप्रमाणे परमेश्वराची प्रतिकूलता जाणवली तरी त्याच्यावरची निष्ठा ढळू देऊ नये. परमेश्वराची सर्वभावे सेवा करावी आणि सतत त्याचेच चिंतन करावे.

यापुढील १९ दृष्टांतात साधकांना इष्ट प्राप्ती कशी होते, याविषयीचे विचार आलेले आहेत. भिंगोरीचे चिंतन करणारी किटकी ज्याप्रमाणे स्वतः भिंगोरी बनते, त्याप्रमाणेच परमेश्वराचे सतत चिंतन करणारा जीव देखील ईश्वरासारखा होतो. सर्व प्रलोभानाचा त्याग करून एका आई वाचून कशानेही शांत न होणाऱ्या लहान बालकाच्या उत्कटतेने परमेश्वरास अनुसरणाऱ्या भक्तास परमेश्वर आपल्या सत्तेचे ज्ञान घडवितो. असे ज्ञान झालेल्या व्यक्तीस परमेश्वराच्या वत्सलतेची जाणीव होते, परंतु परमेश्वराचे सर्व विशेष स्पष्ट होत नाहीत, त्यासाठी विशेष ज्ञानाची शेवटची पायरी गाठावी लागते. जीवाचे पूर्ण अज्ञान नाहीसे झाल्यावरच विशेष ज्ञान प्राप्त होऊन जीवाला हवे त्याची प्राप्ती होते. हे शिखर गाठण्यात प्रेम म्हणजेच भक्तीच समर्थ ठरते.

संदर्भ ग्रंथ :

१. ल. रा . नसिराबादकर : प्राचीन मराठी वांङमयाचा इतिहास
२. प्र . ना . जोशी : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास
३. केशिराजबास : दृष्टांतपाठ
४. माहीमभट्ट : लिळाचरित्र

22

१९४२ च्या "भारत छोडो" आंदोलनातील चिमूरचा लढा

प्रा. डॉ. डी. एन. कामडी
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय देसाईगंज, जि. गडचिरोली

दुसरे महायुध्द सुरू असतांना ब्रिटिशांना भारतातून हाकलून देण्यासाठी १४ जुलै १९४२ रोजी वर्धा येथे झालेल्या कॉंग्रेसच्या वर्कींग कमिटीने "भारत छोडो" चा ठराव करण्यात आला. मुंबईला ७ व ८ ऑगष्ट १९४२ रोजी कॉंग्रेसच्या महासमितीचे अधिवेशन सुरू झाले त्या अधिवेशनात म. गांधी, पंडित जवाहरलाल नेहरू, मौलाना अबुल आझाद, सरदार वल्लभभाई पटेल यांची भाषणे झाली. या सभेत १४ जुलैचा वर्धेचा ठराव ठेवण्यात आला. या अधिवेशनात महात्मा गांधीनी आपल्या देशवासीयांना "करा अथवा मरा" असा संदेश दिला. "भारताला स्वातंत्र्य करू अथवा स्वातंत्र्याच्या प्रयत्नांत मरू" ही म. गांधीची घोषणा संपूर्ण देशाच्या कानाकोपऱ्यात पसरली. त्यामुळे सर्वत्र स्वातंत्र्याचे वाहू लागले. मुंबई येथील ऑगष्ट क्रांती मैदानावर ८ ऑगष्ट १९४२ रोजी म. गांधी यांनी ब्रिटिश सत्तेला अंतिम इशारा दिला. ९ ऑगष्टला "भारत छोडो" आंदोलन सुरू करणार त्याच दिवशीच्या पहाटे म. गांधीसह वर्कींग कमेटीच्या सर्व सदस्यांना पकडण्यात येऊन कारागृहात डांबण्यात आले आणि कॉंग्रेसवर बंदी घालण्यात आली. त्यामुळे लोकांनी हिंसा व अहिंसेची पर्वा न करता १९४२ चे आंदोलन चालविली.

१९४२ मध्ये राष्ट्रपीता महात्मा गांधी यांच्या "भारत छोडो" घोषणेस राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी आपल्या भजनातून, गीतातून साथ दिली. मध्यप्रदेश, पश्चिम महाराष्ट्र, मराठवाडा व विदर्भ यातून खरे

Dec-2019 ISSUE- IV, VOLUME-VIII

Published Quarterly issue
With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

Published On Date 31.12.2019

Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized &
Published By

Chief Editor,
Gurukul International Multidisciplinary Research Journal
Mo. +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

INDEX

Paper No.	Title	Author Name	Page No.
1	A Study Of Tendu Leaves Collection Business In Bhandara District	Dr. Aniruddha Sunil Gachake	1-3
2	Biochemical Changes In Hematological And Liver Function Parameters In Male Albino Rats Treated With Genetically Modified Cotton Seed	Prachi S. Dandge, Dr. Varsha V. Andhare	4-9
3	Cause & Prevention Of Injuries In Sports	Rajesh Kailabag&Dr. O. P. Aneja	10-12
4	The Effectiveness Of Language Games On Yemeni Students' Learning English In Secondary Schools	Yahya Ahmed AhmedQelfah&Dr. Shobhana V. Joshi	13-21
5	India And Central Asia Relations	Sabavath Ravi	22-26
6	Cause, Symptoms, Tretment And Prevention Of Injuries In Sports	Rajesh Kailabag& Dr. O. P. Aneja	27-31
7	KURMAGHAR: The barrier in access to healthy life and freedom for Madia-Gond Tribes	Dr. DilipKeshawraoBarsagade	32-34
8	Water Resources Development In Maharashtra	S.A.Nagre&S. T. Sangle	35-41
9	Tourism Development in Markanda Temple at Chamorshitahsil, Gadchiroli District	Dr. Rajendrakumar K. Dange	42-46
10	Translation Pedagogy in Teaching English as a Second Language: Some Issues	Amol J. Kutemate	47-49
11	Indo-Myanmar Border Trade and Manipuri Society: Long Term Implications on India's Look/Act East Policy	Padmabati Khundrakpam	50-59
12	Right to Information Act, 2005 – Formal Introduction	Ku. Madhuri J. Rakhunde&Dr. R. P. Ingole	60-61
13	जनजातीय विकासमें शिक्षा की भूमिका (छत्तीसगढ़ राज्य के दन्तेवाड़ा जिले के गोण्ड जनजातीय के विशेषसंदर्भ में)	अशोककुमार नाग	62-68
14	महात्मा गाँधी के विचारों के फलस्वरूप सामाजिक ढाँचेंमें हुए सुधार के विविध आयामों का एक विवेचात्मक अध्ययन	Rakesh Kumar saini	69-72
15	अंमली व मादकपदार्थांचे युवा वर्गावर होणारे दुष्परिणाम व उपाय	प्रा. डॉ. जयदेव पी. देषमुख	73-77
16	सामाजिकरणाच्या प्रक्रियेत शिक्षणाची भुमिका	प्रा. डॉ. आर. बी. साठे	78-80
17	पाली साहित्यातील पर्यावरण संवर्धन	डॉ. प्रतिभा बी. पखिडे	81-83
18	राष्ट्रसंत तुकडोजींचे तत्वज्ञान व आजची सामाजिक परिस्थिती	प्रा.धनराज डी. मुरकुटे	84-87
19	ग्रामीण विकास : सामाजिक व आर्थिक अडथळे (Rural Development : Social and Economic Obstacles)	Prof. Dr. J. P. Deshmukh	88-92
20	पर्यावरण आणि जनजागृती : काळाची गरज	डॉ.एम.एफ.राऊतराहे	93-95

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with* International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Dec-2019
Issue-IV, Volume-VIII

ग्रामीण विकास : सामाजिक व आर्थिक अडथळे

(Rural Development : Social and Economic Obstacles)

Prof. Dr. J. P. Deshmukh
Associate Professor
Adarsh Arts & Commerce College,
Desaiganj, Dist : Gadchiroli
E-mail I/D : jaydeo1966@gmail.com
Contact No- 9421731438, 9404321114

❖ सारांश :

भारताची आजही खेडयाचा देश म्हणूनच ओळख आहे. खेडयांचा पर्यायाने ग्रामीण भागाचा जोपर्यंत विकास होणार नाही तोपर्यंत भारताचा विकास झाला असे म्हणणे योग्य होणार नाही. म्हणूनच भारताच्या राष्ट्रीय विकासाचा विचार करतांना प्रामुख्याने ग्रामीण भागाच्या विकासावर भर देणे अगत्याचे आहे. ग्रामीण विकास साध्य करतांना उपलब्ध नैसर्गीक साधन संपत्ती, नैसर्गीक साधन व संपत्तीवर आधारित निर्माण होऊ शकणारे उद्योग, उपलब्ध दळणवळणची साधने व सेवा क्षेत्रांचा विचार करतांनाच समोर येणाऱ्या समस्या किंवा अडथळे व त्यावर मात करण्यासाठी आखावयाची उपाययोजना काय असेल याबाबी निश्चीत करणे अत्यंत महत्वाचे आहे. या शोधनिबंधामध्ये ग्रामीण विकासाची संकल्पना, ग्रामीण विकासाची व्याप्ती, ग्रामीण विकासातील सामाजिक व आर्थिक अडथळे व ग्रामीण विकासाती अडथळे दुर करण्याकरिता उपाय याबाबत विचार व्यक्त केलेले आहे.

❖ **बीजशब्द** : ग्रामीण विकास, मागासलेपणा, सामाजिक व आर्थिक अडथळे

❖ **प्रास्ताविक** :

भारत हा खेडयांनी बनलेला देश आहे. आजही एकूण लोकसंख्येच्या ७० टक्के लोकसंख्या ही ग्रामीण भागात आहे. त्यामूळे जोपर्यंत खेडयांचा पर्यायाने ग्रामीण भागाचा विकास होणार नाही तोपर्यंत भारताचा विकास होणार नाही. महात्मा गांधींनी व आचार्य विनोबा भावेंनी अशा महान विभूतींनी मांडलेली ग्रामस्वराज्याची व ग्रामराज्याची संकल्पना / तत्वज्ञान ग्रामीण विकासावरच आधारित आहे. त्यावरून ग्रामीण विकासाचे महत्व अधोरेखीत होते. म्हणून भारताच्या विकासाचे प्रतिबिंब खेडयांच्या विकासात म्हणजेच ग्रामीण विकासात आहे असे म्हटले जाते.

गांधीजींच्या अर्थशास्त्रीय विचारामध्ये ग्रामराज्यांच्या संकल्पनेला महत्वाचे स्थान आहे. देशातील प्रत्येक खेडे व गाव स्वयंपूर्ण, स्वावलंबी व शांतताप्रिय झाले तर त्याला बाहेरील सत्तेची काहीच गरज वाटणार नाही. राज्यसत्ता, अर्थसत्ता व समानसत्ता यांचे प्रत्येक गावात एकत्रीकरण झाले तर ग्रामराज्यच नव्हे तर रामराज्य देखील निर्माण होऊ शकेल असा महात्मा गांधींचा ठाम विश्वास होता. संपुर्ण देशाचा अर्थकारण व समाजकारण खेडयातून चालेल अशी व्यवस्था तयार केली पाहिजे. खेडयांना राजकीय केंद्र न बनता त्यांना स्वयंपुर्ण बनविण्याकडे लक्ष केंद्रीत केले पाहिजे.

❖ **शोधनिबंधाचा उद्देश** :

ग्रामीण विकासाची संकल्पना ही व्यापक आहे. यात कृषी, सहकार, सार्वजनिक आरोग्य व उद्योग अशा सर्व ग्रामीण जीवनाशी निगडीत बाबींचा समावेश होतो. ग्रामीण विकासात ग्रामीण जनतेचा सामाजिक व आर्थिक विकास घडवून आणणे व ही विकासाची प्रक्रीया शासन व जनता यांच्या संयुक्त प्रयत्नातून चालणारी प्रक्रीया असल्याने यात लोकांचा सहभाग वाढविण्यासाठी प्रवृत्त करणे व शासनाला विकासाची ही प्रक्रीया यशस्वी करण्यासाठी उपाय सुचविणे हा या शोधनिबंधाचा उद्देश आहे.

❖ **ग्रामीण विकासाची संकल्पना (Concept of Rural Development)**:–

ग्रामीण विकासाची संकल्पना स्थल, काल व परिस्थितीसापेक्ष विस्तारीत असते. त्यामूळे विविध व्याख्यांचा अभ्यास करणे आवश्यक आहे.

Mar-2020 ISSUE- I, VOLUME-IX

Published Quarterly issue
With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

GURUKULJOURNAL

Published On Date 31.03.2020

Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized &
Published By

Chief Editor,
Gurukul International Multidisciplinary Research Journal
Mo. +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)with International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Mar-2020
Issue-I, Volume-IX

INDEX

Paper No.	Title	Author Name	Page No.
1	वंशवाद और लोकतन्त्र	डॉ. फूलसिंह गुर्जर	1-6
2	शिक्षानीति एवं राष्ट्रनिर्माण	डॉ. उमेश गणेश लिखार	7-9
3	महाराश्ट्रातील प्रादेषिक वनक्षेत्र व सामाजिक वनीकरण - एक भौगोलिक अध्ययन	डॉ. वनश्री एन. लाखे	10-16
4	महाराष्ट्रातील जलसिंचन अनुशेष व प्रादेशिक असमतोल	डॉ. एस. पी. झांबरे	17-19
5	भारतीय शिक्षण प्रणाली आणि उच्च शिक्षण	डॉ. मदन जी. प्रधान	20-22
6	भंडारा जिल्ह्यातील सामाजिक - आर्थिक विकास - एक टिप	डॉ. जयंतकुमार एम. मस्के	23-26
7	अलिकडच्या काळात भारतातील ट्रेंड आणि बँकिंग सिस्टम मध्ये झालेला विकास	डॉ. उमेश गणेश लिखार	27-29
8	राष्ट्रीय विकासात ग्रामीण विकासाचे महत्व	प्रा.डॉ.जयदेव पी.देशमुख	30-33

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)with International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Mar-2020
Issue-I, Volume-IX

राष्ट्रीय विकासात ग्रामीण विकासाचे महत्व

(Importance of Rural Development in National Development)

प्रा. डॉ. जयदेव पी. देशमुख,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
देसाईगंज, जि. गडचिरोली.
विद्या परिषद सदस्य, गोंडवाना विद्यापीठ गडचिरोली.
email – jaydeo1966@gmail.com
mob. No. 9421731438, 9404321114

सारांश : राष्ट्रीय विकास म्हटले की, कृषीक्षेत्र, उद्योग क्षेत्र, सेवा क्षेत्र इत्यादींचा एकत्रीत विचार करावा लागतो. यात भारतासारख्या कृषीप्रधान देशाचा विचार केला तर राष्ट्रीय विकास घडवून आणतांना कृषीक्षेत्राला अग्रक्रम देणे अगत्याचे ठरते. औद्योगिक क्षेत्र असो की सेवा क्षेत्राचा विकास असो तो कृषीक्षेत्राच्या विकासावरच अवलंबून असतो. देशात सातत्याने औद्योगिक विकास होत असला तरी वाढत्या लोकसंख्येला हे क्षेत्र सामावून घेवू शकले नाही ते सत्य आहे, त्यामुळे औद्योगिक क्षेत्राच्या विकासामुळे कृषीक्षेत्रावरील अवलंबीत्व कमी होतांना दिसत नाही. ग्रामीण विकासाबद्दल अभ्यास करताना शेतीचा सर्वांगीण विकास, शिक्षणाचा प्रसार, दळणवळणची सोय, आरोग्यासंबंधी अद्ययावत माहिती, समाजकल्याण, घरबांधणी योजना, ग्रामीण व कुटीर उद्योगधंदे इत्यादी बाबींचा अगत्याने विचार करावा लागतो.

ग्रामीण विकास साध्य करतांना जाती धर्म, गटबाजी, अज्ञानता, कृषीक्षेत्र, उद्योग, व घरगुती वापरासाठी विजेची कमतरता, शासकीय योजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणीतील अपयश, परंपरागत व्यवसायांना चिकटून राहण्याची मानसीकता, शेत जमीनीचे असमान वाटप यासारखे अनेक घटक अडथळा ठरत आहेत. ग्रामीण विकासात असे अनेक अडथडे असले तरी त्यावर मात करून विकासाचे लक्ष्य गाठण्यासाठी ग्रामीण विकासावर भर देणे गरजेचे आहे.

ग्रामीण क्षेत्रात उद्योगाची निर्मिती करून रोजगार उपलब्ध करणे, विकासाच्या योजना राबविणे, उमदे व होतकरू उद्योजकांना माफक दरात अर्थपुरवठा करणे, विकास कार्यक्रमांची माहिती लोकांपर्यंत पोहचविणे व सिंचनाच्या पुरेशा सोयी निर्माण करणे आवश्यक आहे. तसेच ग्रामीण विकासाच्या कार्यक्रमात राजकीय हस्तक्षेप टाळला तर निश्चीतपणे ग्रामीण विकासाला एक दिशा व चालना मिळू शशकते.

भारत हा खेडयांचा देश असल्याने राष्ट्रीय विकास साध्य करण्यासाठी खेडयांचा विकास होणे आवश्यक आहे. कृषी विकास, ग्रामीण संस्कृती, नियोजनाची अंमलबजावणी, ग्रामीण रस्ते, दळणवळण, दुरसंचार, संदेशवहन, शिक्षण, अर्थपुरवठा करणाऱ्या संस्था इत्यादी घटकांचा ग्रामीण विकासावर प्रभाव पडतो. त्यामुळे ही सर्व घटके ग्रामीण विकासाकरिता महत्वाचे आहेत. ग्रामीण विकास झाला तर उद्योग क्षेत्राला आवश्यक कच्चामाल सहजरित्या व कमी दरात उपलब्ध होऊ शकतो. तसेच सेवा क्षेत्रालासुध्दा हातभार लागू शकतो. त्यामुळे राष्ट्रीय विकासात ग्रामीण विकासाचे अनन्य साधारण महत्व आहे हे लक्षात येते.

➢ प्रास्ताविक :

अति प्राचिन काळापासून भारतीय लोकांचा मुख्य व्यवसाय म्हणून शेतीकडे पाहिले जाते. ग्रामिण भागातील लघु व कुटीर उद्योग हे शेती उत्पादनावर अवलंबून होते. भारतातील ७० टक्के लोक ग्रामीण भागात राहून शेती व्यवसाय करून उपजिवीका करतात. म्हणूनच भारताचा आर्थिक विकास शेती व्यवसायावर अवलंबून आहे. त्यामुळेच महात्मा गांधीनी शेती हा भारताचा आत्मा आहे असे म्हटले होते. देशाच्या एकूण आर्थिक विकासाचा विचार करतांना कृषी क्षेत्राचा विकास, औद्योगिक विकास व सेवा क्षेत्राचा विकास यांचा संयुक्तपणे अभ्यास करावा लागतो. औद्योगिक क्षेत्राचा विकास असो की, सेवा क्षेत्राचा विकास तो कृषी क्षेत्राच्या विकासावरच अवलंबून आहे. भारतात औद्योगिककरणात वाढ होत असली तरी शेतीवरील अवलंबीत्व कमी होतांना दिसत नाही. म्हणजेच देशातील औद्योगिक विकास व इतर क्षेत्राचा विकास झाला त्यामुळे रोजगारात वाढ झाली परंतू वाढत्या लोकसंख्येला ते सामावून घेऊ शकले नाहीत.

Dec-2019 ISSUE- IV, VOLUME-VIII

Published Quarterly issue
With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

GURUKULJOURNAL

Published On Date 31.12.2019

Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized & Published By

Chief Editor,
Gurukul International Multidisciplinary Research Journal
Mo. +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with*
International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Dec-2019
Issue-IV, Volume-VIII

INDEX

Paper No.	Title	Author Name	Page No.
1	A Study Of Tendu Leaves Collection Business In Bhandara District	Dr. Aniruddha Sunil Gachake	1-3
2	Biochemical Changes In Hematological And Liver Function Parameters In Male Albino Rats Treated With Genetically Modified Cotton Seed	Prachi S. Dandge, Dr. Varsha V. Andhare	4-9
3	Cause & Prevention Of Injuries In Sports	Rajesh Kailabag&Dr. O. P. Aneja	10-12
4	The Effectiveness Of Language Games On Yemeni Students' Learning English In Secondary Schools	Yahya Ahmed AhmedQelfah&Dr. Shobhana V. Joshi	13-21
5	India And Central Asia Relations	Sabavath Ravi	22-26
6	Cause, Symptoms, Tretment And Prevention Of Injuries In Sports	Rajesh Kailabag& Dr. O. P. Aneja	27-31
7	KURMAGHAR: The barrier in access to healthy life and freedom for Madia-Gond Tribes	Dr. DilipKeshawraoBarsagade	32-34
8	Water Resources Development In Maharashtra	S.A.Nagre&S. T. Sangle	35-41
9	Tourism Development in Markanda Temple at Chamorshitahsil, Gadchiroli District	Dr. Rajendrakumar K. Dange	42-46
10	Translation Pedagogy in Teaching English as a Second Language: Some Issues	Amol J. Kutemate	47-49
11	Indo-Myanmar Border Trade and Manipuri Society: Long Term Implications on India's Look/Act East Policy	Padmabati Khundrakpam	50-59
12	Right to Information Act, 2005 – Formal Introduction	Ku. Madhuri J. Rakhunde&Dr. R. P. Ingole	60-61
13	जनजातीय विकासमें शिक्षा की भूमिका (छत्तीसगढ़ राज्य के दन्तेवाड़ा जिले के गोण्ड जनजातीय के विशेषसंदर्भ में)	अशोककुमार नाग	62-68
14	महात्मा गाँधी के विचारों के फलस्वरूप सामाजिक ढाँचेमें हुए सुधार के विविध आयामों का एक विवेचात्मक अध्ययन	Rakesh Kumar saini	69-72
15	अंमली व मादकपदार्थांचे युवा वर्गावर होणारे दुष्परिणाम व उपाय	प्रा. डॉ. जयदेव पी. देषमुख	73-77
16	सामाजिकरणाच्या प्रक्रियेत शिक्षणाची भुमिका	प्रा. डॉ. आर. बी. साठे	78-80
17	पाली साहित्यातील पर्यावरण संवर्धन	डॉ. प्रतिभा बी. पखिडे	81-83
18	राष्ट्रसंत तुकडोजींचे तत्वज्ञान व आजची सामाजिक परिस्थिती	प्रा.धनराज डी. मुरकुटे	84-87
19	ग्रामीण विकास : सामाजिक व आर्थिक अडथळे (Rural Development : Social and Economic Obstacles)	Prof. Dr. J. P. Deshmukh	88-92
20	पर्यावरण आणि जनजागृती : काळाची गरज	डॉ.एम.एफ.राऊतराहे	93-95

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with*
International Impact Factor 6.222
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Dec-2019
Issue-IV, Volume-VIII

अंमली व मादक पदार्थांचे युवावर्गावर होणारे दुष्परिणाम व उपाय

प्रा. डॉ. जयदेव पी. देशमुख
सहयोगी प्राध्यापक,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
देसाईगंज, जि. गडचिरोली

• सारांश :

अलिकडे युवापिढीमध्ये अंमली व मादक पदार्थांचे व्यसन ही आपल्या देशासाठी एक मोठी समस्या उभी राहिलेली आहे. व्यसनाधिनतेच्या आहारी गेलेल्यांना व्यसनापासून होणारे दुष्परिणाम व होणारी नुकसान याबाबत जनजागृती करण्यासाठी मार्गदर्शनपर कार्यक्रम किंवा सांस्कृतीक कार्यक्रमाच्या माध्यमातून जागृत केले पाहिजे. व्यसनी व्यक्तींना आपल्या प्रकृतीविषयी निगा घेणे व जागृत राहण्याबाबत आवाहन केले पाहिजे. ज्या कारणामुळे ही युवापिढी अंमली व मादक पदार्थांच्या आहारी जातात ती कारणेच उद्‌भवणार नाहीत याविषयी प्रयत्न होणे आवश्यक आहे. युवापिढीला या व्यसनाच्या गर्ततेतून बाहेर काढण्यासाठी व समाजाला ही लागलेली किड दुर करण्यासाठी शासन व सामाजिक संघटना, सेवाभावी संस्था, शैक्षणिक संस्था, शाळा व महाविद्यालये इत्यादी संस्थांकडून सकारात्मक प्रयत्न होणे आवश्यक आहे. देशातील युवापिढी ही देशाची संपत्ती व शक्ती असुन त्या आधारेच आपण जागतीक महासत्ता बनण्याचे स्वप्न बघत आहोत. ज्या युवापिढीला वेळीच योग्य मार्गदर्शन व त्यांच्यावर औषधोपचार केले नाही तर २१ शतकात ही युवाशक्तीच संपून गेलेली असेल.

• प्रस्तावना:

अंमली पदार्थांच्या सेवनामुळे होणाऱ्या दुष्परिणामाबाबत जनजागृती करणे व त्याचा प्रचार व प्रसार करण्यासाठी २६ जून हा जागतीक अंमली पदार्थ विरोधी दिन पाळला जातो. महाविद्यालये, सामाजिक संस्था, स्वयसेवी संस्था व अनेक सेवाभावी संस्थांमध्ये याविषयी पुढाकार घेऊन विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जातात. ज्यामध्ये तज्ञांचे मार्गदर्शनपर व्याख्यान कार्यक्रम आयोजित करणे, पथनाट्य व एकांकीका सादर करणे, अंमली पदार्थ विरोधी रॅलीचे आयोजन करणे, निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित करणे व अंमली पदार्थ विरोधी जनजागृती करणे व अंमली पदार्थांच्या सवयी सोडण्याविषयी या दिवशी प्रतिज्ञा देणे अशा विविध कार्यक्रमाचा समावेश असतो. या विविध कार्यक्रमातून अंमली पदार्थापासून दूर राहणे, आहारी गेलेल्यांना बाहेर काढणे तसेच आपल्या प्रकृती विषयी काळजी घेण्याबाबत आवाहन केले जाते.

मादक पदार्थामध्ये गांजा, चरस, तंबाखू, दारू व झोपेच्या गोळया इत्यादींचा समावेश होतो. अशा पदार्थांपैकी कोणत्याही पदार्थाचे अतिरेकी सेवन करणाऱ्या व्यक्तीला व्यसनी म्हटले जाते. व्यसनी व्यक्ती स्वत: तर विनाशाकडे जात असतेच परंतू तो परिवार बायको, मुले यांनाही दु:खात लोटत असतो. तो व्यसनाच्या आहारी गेल्यामुळे हतबल झालेला असतो त्यामूळे हे सर्व त्याला कळत असले तरी त्याचा नाईलाज असतो. यालाच व्यसनापायी ओढवून घेतलेली मानसीक गुलामगिरी असे म्हणतात.

रेल्वे स्थानक परिसरात पोलिसानी २५ किलो गांजा ताब्यात घेतला, ४० लाखाच्या एमडी ड्रग्जसह दोघांना अटक, अंमली पदार्थ विरोधी पथकाने सहा कोटींच्या कोकेनसह दोघांना पकडले, ड्रग्स तस्कारांचा डाव उधळला, अंधेरी येथील अगरवाल इस्टेट रोड परिसरातून तीन कोटीचे इफेड्रिन जप्त, अंमली पदार्थ विरोधी पथकाकडून अंधेरी येथून चिनोन्सो यूदेगू या नायजेरियन तरूणाकडून पाच लाखांचे एमडी ड्रग्ज हस्तगत, अंमली पदार्थांची विक्री करणाऱ्या टोळीला अटक, तरूण तरूणी ड्रगसच्या विळख्यात, ड्रग्जच्या सेवनाने मॉडेल/अभिनेत्रीची प्रकृती खालावली किंवा मृत्यू, विमानतळावर कोटयावधी किंमतीचे ड्रग्स जप्त, अंमली पदार्थाच्या सेवनाने तरूणाचा मृत्यू अशाप्रकारच्या बातम्या आपण नेहमीच वर्तमानपत्रातून वाचतो व न्युज चॅनलवर ऐकतो. आपल्या देशाच्या शेजारी देशातून अंमली पदार्थांची तस्करी मोठया प्रमाणात होत

भारतीय कृषी : आव्हाने व उपाय
(Indian Agreecultur : Challages and Remidies)

प्रा. डॉ. जयदेव पी. देशमुख
सहयोगी प्राध्यापक, वाणिज्य विभाग,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
देसाईगंज, जिल्हा. गडचिरोली
E-mail : jaydeo1966@gmail.com

• सारांश :

भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कृषी हा प्रमुख व अत्यंत महत्वाचा घटक आहे. तो भारतीय अर्थव्यवस्थेचा कणा समजला जातो. भारतीय जीवनमान कृषीवर आधारलेले असतांना मात्र हेच क्षेत्र कोलमडलेल्या अवस्थेत असल्याचे दिसते. देशातील हरीतक्रांतीमुळे देश अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण झाला मात्र नंतरच्या काळात उतरती कळा लागली. त्यासाठी शासनाने कृषीविषयक धोरणे व १९९१ नंतर शासनाने स्विकारलेले खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतीकीकरण हे प्रमुख कारणे आहेत. देशातील शेतकऱ्यांच्या शेतमालाला बाजारभाव मिळत नाही. शेतकरी मोठया प्रमाणात आत्महत्या करीत आहेत. प्रशासनाचे कृषी क्षेत्राकडे होत असलेले दुर्लक्ष, या क्षेत्रातील वाढता भ्रष्टाचार, कामाचा अभाव, नियोजनाचा अभाव अशा अनेक समस्यामुळे महाराष्ट्रातीलच नाही संपुर्ण देशातील कृषीक्षेत्रापुढे मोठे आव्हन निर्माण झाले आहे. त्यावर कर्जमाफी हा उपाय नसून स्वामीनाथन आयोगाने सुचविल्याप्रमाणे शेतमालाला उतपदन खर्च अधिक पन्नास टक्के हमीभाव या शिफारसी लागू करणे व इतरही शेतकरी हिताच्या महत्वपूर्ण शिफारशींची अंमलबजाणी करणे गरजेचे आहे. "पृथ्वी प्रत्येक माणसाची गरज पूर्ण करू शकते, मात्र एका माणसाची लालसा पूर्ण करू शकत नाही" असे महात्मा गांधींनी म्हटल्या प्रमाणे कृषी क्षेत्राचा होणारा ऱ्हास थांबविण्याची आवश्यकता आहे. अन्यथा विनाशकारी विकास हा मानवाच्या विनाशास कारणीभूत ठरेल यात शंका नाही.

• ***बीजशब्द :*** *कृषी, ऱ्हास, अर्थव्यवस्था, विकास*

• **प्रास्ताविक :**

भारत हा शेतीप्रधान व खेडयांचा देश आहे. भारतीय ग्रामीण भाग व खेडयांना डोळयासमोर आणले की, कृषक किंवा शेतकऱ्याचे चित्र दृष्टिपथास पडते. भारतीय अर्थव्यवस्थेचा शेती मुख्य व मुलभूत घटक मानला जातो. देशाच्या एकूण राष्ट्रीय उत्पादनात कृषीचा मोठा हिस्सा आहे. नव्हे शेकडो वर्षापासून कृषी हाच आपल्या देशाच्या अर्थव्यवस्थेचा कणा आहे. भारतातील कृषी क्षेत्राच्या विकासावरच देशाचा आर्थिक व सर्वांगीन विकास अवलंबून आहे. हे ओळखूनच ज्योतीबा फुले, म. गांधी, पंजाबराव देशमुख आदी विचारवतांनी कृषी विकासावर तत्कालीन समाज व सरकारचे लक्ष वेधले. बिल्सन, बार्कर व बारसोडी या अर्थशास्त्रज्ञांनी कृषीला अर्थव्यवस्थेतील मुलभूत घटक मानले आहे. अर्थव्यवस्थेमध्ये कृषीचे महत्व सांगतांना ते पुढे म्हणतात आगतीक लोकसंख्येचा विचार केला असता अद्यापही बहुसंख्य लोकांची उपजिवीका कृषीवरच अवलंबून आहे. मानवाची अन्नविषयक प्राथमिक गरज हेच क्षेत्र पूर्ण करित असते तसेच लहान मोठया उद्योगांना आवश्यक कच्चा माल पुरविण्याचे कार्य सुध्दा कृषी क्षेत्र करित असते.

-181 -

१९ व्या शतकाच्या शेवटच्या दशकात म. ज्योतिबा फुले यांनी आपल्या ''शेतकऱ्यांचा असूड'' या ग्रंथात शेतकऱ्यांच्या दशेवर प्रकाश टाकताना म्हटले की, ''जगातील एकंदर सर्व देशांचे इतिहास एकमेकांशी ताडून पाहता, हिदुस्थानातील अज्ञानी व दवभोळया शुद्र शेतकऱ्यांची स्थिती मात्र इतर देशातील शेतकऱ्यांपेक्षा निकृष्ट अवस्थेस पात्र होऊन केवळ पशू पलिकडचे मजलशिस जाऊन पोचली असे दिसून येईल.'' मागच्या काही वर्षातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या बघता ज्योतिबा फुल्यांचे विधान सत्य होते हे स्पष्ट होते. आत्महत्तेकडे वळलेल्या भारतीय शेतकरी बांधवाच्या एकूणच परिस्थितीचे वास्तव मांडताना श्याम झाडे म्हणतात, ''येथील सत्ताधाऱ्यांनी सहेतूक विदर्भाच्या सिंचन प्रकल्पांना घातलेली खिळ, येथील बेरोजगारांचे प्रश्न सोडविण्यात अपयशी ठरलेले कॉंग्रेसचे सरकार, वेळोवेळी कॉंग्रेस पक्षाकडे आशेने पाहाणारी विदर्भाची भोळी जनता आणि तिच्या मानगुटीवर बसलेली येथील नोकरशाही, येथील वैदर्भीय जनतेच्या गळया भोवती आवळलेले भांडवलदारी पाश, येथील माणसांच्या कर्ज घेण्याच्या परंतू परत न करण्याच्या प्रवृत्तीत केलेली सहेतूक वाढ, तथाकथीत शेतकरी नेत्यांनी अशा प्रवृत्तीस दिलेले खतपाणी, त्यातून वाढीस लागलेली शेतकऱ्यांनी बेमुर्वतखोर प्रवृत्ती, जातीजातीत विभाजीत करुन ठेवलेले समाजमन, संकटकाळी मदतीचा हात न देणारा गोतावळा, त्यातुन असहाय व अधिर अवस्थेत सावकारी पाशात गुरफटलेला कास्तकार, सहकारी बॅंकांच्या चक्रात अडकलेला कास्तकार, कर्जाचा बोजा उचलण्यासाठी आपली कुवत समजून न घेणारी त्यांची बुध्दीमत्ता, आपल्या क्रयशक्ती पलीकडे त्यांनी केलेली कर्जाची उचल, त्यांच्यातील नियोजनाचा अभाव, त्याला न समजलेले शोषणाचे अर्थशास्त्र, त्याला ते न समजू देणारी व्यवस्था, इत्यादी सर्व कारणे शेतकऱ्यांच्या आत्महत्तेस जबाबदार आहेत.''

- **शोध निबंधाचा उद्देश :**
  - कृषी क्षेत्राचा ऱ्हास होण्याची कारणे शोधणे.
  - कृषी क्षेत्रासमोरी समस्या उघड करणे.
  - कृषी क्षेत्राच्या विकासासाठी उपाय सुचविणे.
  - कृषी क्षेत्राचा राष्ट्रीय उत्पन्नातील योगदान / हिस्सा वाढविण्यासाठी उपाय सुचविणे.
  - कृषी क्षेत्राचा विकास करण्यासाठी श्शासन व प्रशासकीय यंत्रणा तसेच इतर घटकांची जबाबदारी निश्चीत करणे.
- **भारतीय कृषीची सद्य स्थिती :**

कृषीप्रधान संस्कृती म्हणून मिरविणाऱ्या आणि जगातील प्रगत राष्ट्रांशी स्पर्धा करुन जागतीक महासत्ता बनण्याच्या स्पर्धेत झपाटयाने पुढे झेपावणाऱ्या भारत देशात जगाचा पोशिंदा असणाऱ्या शेतकऱ्यांवर आत्महत्या करण्याची वेळ येणे यापेक्षा या देशाच्या कृषी संस्कृतीला लाजविणारी आणि शरमेने मान खाली घालायला लावणारी दुसरी गोष्ट राहू शकत नाही. जन्मभर कष्टाचे काम करुन, स्वत: उपाशी राहून जगाला पोषणाऱ्या शेतकऱ्यांचे झालेले बेहाल हा सर्वांना अंतर्मुख करणारा प्रश्न आहे. शेतकऱ्यांच्या वाढत्या आत्महत्या ही परिस्थिती भूकंप, चक्रीवादळ, त्सुनामी यासारख्या राष्ट्रीय समस्यांहून कमी गंभीर नाही. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या ही नैसर्गीक आपत्ती नव्हे तर दिर्घकाळ ससेहोलपट सहन करुन

+82-

Impact Factor – 6.261

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

August-2019 Special Issue – 194

Understanding the Parameters of Standard Operating Procedure for Quality Improvement, Quality Assessment and Effective DVV Process

Guest Editor :
Dr. Dhanraj Shete
Principal
Yashoda Girl's Arts & Commerce College, Nagpur

Executive Editors -
Dr. Sudhakar Thool
Dr. Amol Raut
Dr. Suryakant Kapashikar
Dr. Sharad Sambare
Dr. K. G. Meshram
Dr. Pramod Fating

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 194 : Understanding the Parameters of Standard Operating Procedure for Quality Improvement, Quality Assessment and Effective DVV Process
ISSN : 2348-7143
August-2019

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	NAAC- Towards A Robust Assessment System : An overview of Revised Accreditation Framework (RAF) 2017	Jyoti Patil	5
2	Importance of ICT and Other Resources for Innovative Teaching-Learning Process	Archana Thakre	14
3	SOP of NAAC and Institutional Values	Madhavi Moharil	20
4	NAAC's New Manual for Affiliated Colleges and the Scenario in Remote Areas	Shriram Gahane	24
5	Standard Operating Procedure to Ensure Transparency and Accountability in Accreditation Process in Higher Educational Institutions in India	K. J. Sibi	28
6	A Study of Traditional to Innovative Teaching Learning Methods in HEI's	Sampada Naseri	32
7	Discussion on Qualitative Matrix of Teaching and Learning Process	Rajesh Sonkusare	38
8	Role of Extension Activities and Best Practices in Institutional Quality Assurance	Poorva Bhonde	43
9	Role of NAAC Policy in Maintaining Quality for Academic Libraries	Anita Chandwani	48
10	Developing A Social Sense Through Extension Activities	Ravindra Pantavane	53
11	ICT for Teaching English Language and Literature Effectively : A New Perspective	Renuka Roy	57
12	Roles of Extension Education in Community Empowerment	Kiranchandra Nerkar	61
13	Quality Enhancement in Higher Education and NAAC	Anil Dodewar	64
14	NAAC Assessment in Perception of Women's Participation in Higher Education	Bhavesh Bhupatani	67
15	Importance of ICT, LMS and E-Learning Resources for innovative Teaching, Learning and Evaluation Process	V. M. Chavan	73
16	An Inquisitive in to the Role of A Teacher in Applying an Audio-Visual Aid in the Classroom	G. R. Hashmi	76
17	The Significance of ICT in Teaching-Learning of History	Suryakant Kapshikar	79
18	Faculty Development : A Way towards Quality Assurance	Prof. Anand T Chahande	83
19	NAAC Criterion II : Teaching, Learning and Evaluation	Meenakshi Wasnik	87
20	Use of ICT: An Integral Component of English Language Teaching and Learning	G. N. Khamankar	92
21	Quality Process in the Training Colleges by Using the ICT Competencies	Kishor Wath	97
22	E-Learning and Indian Education Sector	Milind Gulhane	100
23	Importance of E-Learning Resources for Innovative Teaching-Learning Process	Varsha V. Vaidya	103
24	E-Learning : The Learning for Future	D. N. Padole & A. R. Gore	105

'RESEARCH JOURNEY' *International Multidisciplinary E- Research Journal* | ISSN : 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 194 : Understanding the Parameters of Standard Operating Procedure for Quality Improvement, Quality Assessment and Effective DVV Process | August-2019

NAAC's New Manual for Affiliated Colleges and the Scenario in Remote Areas

Shriram G. Gahane
IQAC Coordinator
Adarsh Arts and Commerce College,
Desaiganj (Wadsa), Dist- GAdchiroli
Email- [illegible]

Abstract:

The National Assessment and Accreditation Council (NAAC) devised new methodology to assess the accredited colleges from 2017. Efforts have been made by NAAC to make this methodology all-inclusive through revisions and re-revisions. It covers almost all aspects of higher education and higher education institutions. Every stakeholder has been given proper weight and considered to be the important factor for institutions. Students, in particular, are at the centre of this methodology. Everything that takes place in the institution has to be focused on the overall development of its students. NAAC has tried to focus on every means and method used and to be used by higher education institutions for imparting quality education to the learners of today. NAAC has suggested various innovative and effective measures to be taken by institutions all over India to enhance the quality of higher education and to make it objective-oriented. NAAC has made efforts to enhance the accountability of higher education institutions to impart quality education to the learners. The vision statement NAAC is to make quality the defining element of higher education in India through a combination of self and external quality evaluation, promotion and sustenance initiatives.

Keywords: NAAC, Remote Area

Introduction:

Of course, every institution strives to enhance the quality and bring about the personality development of its students so that they would be able to stand up and face the real-life problems at their own cost and would become successful human beings while serving for the social welfare of the community. For this the institutions have been using various methodologies available at their hands' reach. For example, majority of the institutions in urban India have started using ICT tools as teaching-learning methods long back, while the majority of institutions in rural India, having very limited resources with them, follow traditional methods of teaching-learning. This scenario has been prevailing in the higher education sector of India since long. No doubt, necessary changes are needed in the higher education system due to rapid expansion of the system of higher education, the impact of technology on the educational delivery and the impact of globalization. While formulating its core values NAAC has taken cognizance of these changes and the consequent shift in values. While appreciating NAAC's initiative to enhance the quality of higher education in India as a whole, I wish to express my concern on some important issues regarding colleges in remote and rural areas. As IQAC coordinator, I feel it my duty and responsibility to bring these issues to the notice of the experts and strategy makers so that they would consider and will suggest the possible outcomes. After going through the new manual of NAAC for affiliated colleges, I wish to put forward some of my observations on behalf of the colleges in rural and remote areas.

Impact Factor – 6.261 ISSN-2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFEREED & INDEXED JOURNAL

December -2019

SPECIAL ISSUE - CCV

भारतीय अर्थव्यवस्था : स्थिती व दिशा

Indian Economy : Condtion & Direction

Guest Editor :

Dr. Subodh kumar Singh Prof.Ravindra B.Shende

Chief Editor

Dr.Dhanraj T.Dhangar

The Journal is indexed in:

Scientific Journal Impact Factor (SJIF)

Cosmos Impact Factor (CIF)

Global Impact Factor (GIF)

Universal Impact Factor (UIF)

International Impact Factor Services (IIFS)

Indian Citation Index (ICI)

Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (CIF) - 3.452, (SJIF) - 6.261, (GIF) -0.676 (2013)
Special Issue
ISSN : 2348-7143
December 2019

INDEX

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
52	लघू उद्योगांचि प्रगती दृरुपरेषा	प्रा. डॉ. आर. ए. फुलकर	210
53	एक आर्थिक विचारवंत – डॉ. आंबेडकर	डॉ. संगीता जी. टक्कामोरे	216
54	भारतीय अर्थव्यवस्था सद्यस्थिती व आव्हाने	श्री. मदन जी. प्रधान, डॉ. जयंतकुमार एम. मस्के,	220
55	भारतीय अर्थव्यवस्थतेत क्रिकेट खेळाची भुमिका	प्रा. उत्तम रामचंद्र देउळकर	223
56	भारतीय अर्थव्यवस्थेत शाश्वत शेती आजच्या काळाची गरज	डॉ. कल्पना भजनी / डॉ. कांचनमाला क्षीरसागर	226
57	भारतीय अर्थव्यवस्था की वर्तमान स्थितीतथा आर्थिक सर्वेक्षण	प्रा. डॉ. प्रिति ई. बंडे	230
58	जागतीकीकरणाचा भारतीय अर्थव्यवस्थेतील प्रवास:एक आर्थिक अध्ययन	प्रा. डॉ. अमोल गिरीधरराव आवंडकर	233
59	ग्रामीण विकास व दारिद्रय निर्मुलन कार्यक्रमांची परिणामकारता	डॉ. एस पी. झांबरे,	236
60	भारतातील वस्तु व सेवा कर - एक विश्लेषण	प्रा.डॉ.निठ्ठल निल्कंठ ठावरी	238
61	लोकसंख्यावाढ :– एक सामाजिक समस्या	प्रा.बाळकृष्ण कारु रामटेके	242
62	लिंगभाव आणि विकास–अर्थकारणाचे स्त्रीवादी दृष्टीकोणातून विश्लेषण	डॉ.प्रविण दिगांबर मुधोळकर	246
63	जागतिकीकरणाचे परिणाम	प्रा.डॉ. मेघमाला अं. मेश्राम	251
64	जागतिकीकरण आणि भारताची राष्ट्रीय सुरक्षा	प्रा. तानाजी माने	254
65	आर्थिक मंदी उद्‌भण्याची कारणे आणि उपाययोजना	डॉ. रंजना सुखदेव लांजेवार	257
66	भारतातील ग्रामिण विकासाचे वास्तव: एक अवलोकनात्मक अभ्यास	प्रा. डॉ. मंगेश कडू	260
67	गिग अर्थव्यवस्थेचा (Gig Economy) फ्रिलान्सच्या (Freelance) दृष्टीकोनातून भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम – एक नवप्रवर्तनात्मक अध्ययन	प्रा. हितेश मा. दडमल	263
68	कृषी विकासात शिक्षण व संशोधनाचे महत्व	डॉ. विठ्ठल घिनमिने	267
69	आदिवासी विकास विभागाच्या योजना आणि आदिवासी शेतकरी	प्रा.एनं.एस.गेडाम	272
70	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे अर्थशास्त्रीयदृष्टिकोण	प्रा. निलेश अरूण दूर्गे	276
71	Industry 4.0 आणि भारत	प्रा. निहार अशोक बोदेले	280
72	कृषीआधारीत उद्योग व ग्रामीण विकास	प्रा. डॉ. प्रज्ञा बागडे	285

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (CIF) - 3.452, (SJIF) - 6.261, (GIF) -0.676 (2013)
Special Issue
ISSN : 2348-7143
December 2019

Industry 4.0आणि भारत

प्रा. निहार अशोक बोदेले
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा) जि. गडचिरोली

सारांश :

Industry 4.0हे नवप्रवर्तन व तंत्रज्ञानातील क्रांतीकारी परिवर्तनाच्या प्रयोगाच्या संदर्भात वापरली जाणारी संकल्पना आहे. तंत्रज्ञानातील परिवर्तनामूळे औद्योगिक क्षेत्रात येत्या काळात क्रांतीकरक बदल घडून येतील म्हणूनच तीला चौथ्या औद्योगिक क्रांतीच्या स्वरूपात बघितले जात आहे. चौथी औद्योगिक क्रांती ही तंत्रज्ञानाची परिसिमाच आहे कारण यात मानवी बुध्दीमत्ते पेक्षा रोबोट व यंत्राच्या बुध्दीमत्ते (Internet of Things)पासुन ते वस्तू, उत्पादन प्रकियेचे एकत्रीकरण, पुरवठा साखळी, समस्या निराकरणाची परस्पर तांत्रीक संवाद प्रणाली, डिजीटलकरण इ. सारख्या नविन व आजच्या डिजीटलाईज्स तंत्रज्ञानावर आधारलेली आहे Industry 4.0ची संकल्पना Cyber-Physical-System (CPS) ह्या तांत्रीक दृष्टीकोणातून स्थापित केली आहे. भारताच्या दृष्टीकोनातून हे होणारे बदल महत्वपूर्ण ठरणार आहेत. भारतात नवीन उमदा IT क्षेत्रातील तांत्रीक ज्ञान व नवप्रवर्तन करणारा युवा वर्ग आहे. जो चौथ्या औद्योगिक क्रांतीला सामोरे जाण्यारा पूर्णत: तयार आहे. काही क्षेत्राबाबत भारताकडे चौथ्या औद्योगिक क्रांतीचे नेतृत्व करण्याची क्षमता आहे. पूर्वीच्या औद्योगिक क्षेत्रातील तिन क्रांत्याच्या लाभा पासून भारत हा दुरच होता परंतू उद्योग ४.० ही भारतीय विकासाच्या क्षितीजाला विस्तारण्याच्या दृष्टीने महत्वपूर्ण ठरणार आहे. []

बिज शब्द : Industry 4.0. Cyber, System, रोबोट, तांत्रीक संवाद, औद्योगिक क्रांती, Internet of Things

प्रास्ताविक:

उद्योगाने लोकांच्या जीवनाला अगदी सुलभ बनविले आहे. आजच्या तंत्रज्ञानाच्या व नाविण्यापूर्ण वस्तूंच्या सोबतीने आज मानव ज्या वातावरणात जगत आहे त्याची एकेकाळी कल्पना करणे अविश्वसनीय होते. जगातील भौतिक विकासामूळे मानवाच्या जिवनात अनेक अकल्पनिय बदल झाले. जसजसे मानवाच्या गरजा वाढत गेल्यात त्या नुसार वस्तूचे स्वरूप व प्रकार, उत्पादन प्रक्रिया व पध्दती बदलत गेल्यात. परिवर्तनाच्या या प्रकियेसोबत औद्योगिक क्षेत्राचे कमिक विकास होत गेले. औद्योगिक क्षेत्रातील्याच कमिक विकासाला औद्योगिक क्रांती म्हणून संबोधन्यात येते.

पहील्या व दुसऱ्या औद्योगिक क्रांतीच्या वेळेस भारत ब्रिटिशांच्या गुलामगीरीत होता. त्यामूळे भारताला या दोन्ही क्रांत्यातून फारसा लाभ मिळविता आला नाही, तर तिसऱ्या क्रांतीच्या वेळेस भारत नव्यानेच स्वातंत्र्य झाले असल्यामूळे देशा समोर अनेक आव्हाने व समस्या होत्या त्या सोडविणे देशाची प्राथमिकता होती. देशातील औद्योगिक क्षेत्र बाल्यावस्थेत होते त्यामूळेच तिसऱ्या क्रांतीपासून सुध्दा फारलाभ भारताला प्राप्त करता आले नाही.आज जग हे चौथ्या औद्योगिक क्रांतीच्या उंबरठयवर आहे. चौथी औद्योगिक क्रांती जी **Industy 4.0**किंवा उद्योग ४.०असे या क्रांतीचे नामकरण करण्यात आले. ही चौथी औद्योगिक क्रांती या पूर्वीच्या झालेल्या तिनही क्रांत्यापेक्षा जरा वेगळया स्वरूपाची व अल्प मानवी सहभाग व कृत्रीम बुध्दीमत्त, यंत्रातील आपसातील संवाद इ. सारख्या वैशिष्टयाने परिपर्ण आहे.

चौथी औद्योगिक क्रांती ही तंत्रज्ञानाची परिसिमाच आहे कारण यात मानवी बुध्दीमत्ते पेक्षा रोबोट व यंत्राची बुध्दीमत्ता पासुन ते वस्तू, उत्पादन प्रक्रिया, पुरवठा साखळी, समस्या निराकरणाची परस्पर तांत्रीक संवाद प्रणाली, डिजीटलकरण इ. सारख्या नविन व आजच्या डिजीटलाईज्स तंत्रज्ञानावरआधारलेली आहे. अशा या उद्योग ४.०साठी भारता सारखे विकसनशील देश किती तयार आहेत? भारताची या उद्योग४.०अर्थात चौथ्या औद्योगिक क्रांतीपासून लाभ प्राप्त करण्याची क्षमता किती आहे? याचे विश्लेषण करण्याच्या प्रयत्न या संशोधन लेखात करण्यात आला आहे.

१ ली ते ४ थीऔद्योगिक क्रांती: जगात औद्योगिक क्षेत्रातील जे बदल झालेत त्या विशिष्ट वैशिष्टयावर आधारलेले आहेत. प्रत्येक औद्योगिक क्रांतीचा एक विशेष असा आधार आहे, ज्या मूळे उत्पादन क्षेत्रात क्रांतीकरक बदल झालेत. औद्योगिक क्षेत्रात झालेल्या या कमिक विकासामध्येपरिवर्तनाची एक मुलभूत स्वरूपाची नाविण्यता होती. ज्यामूळे प्रत्येक टप्यात औद्योगिक विकासाला प्रेरण मिळाली. १ ते ४ औद्योगिक क्रांती मध्ये असे नाविण्य स्वरूपाचे बदल होत गेले व व उत्पादन क्षेत्रात जगाने क्रांतीकरक बदलचा अनुभव घेतला. प्रत्येक औद्योगिक क्रांतीचे विशिष्ट असे वैशिष्टये आहेत.

पहीली औद्योगिक क्रांती:— पहील्या औद्योगिक क्रांतीची सुरवात साधारणत: १७८०च्या मध्यापासून झाली. ही औद्योगिक क्रांतीमध्ये पाणी व वाफेवर चालणाऱ्या यंत्रे व इंजिनवर आधारित होती. या वाफेवर चालणाऱ्या यंत्रांच्या उपयोगामूळेउत्पादनला मानवी श्रमाद्वारे उत्पादनाकडून तांत्रीक उत्पादन अशी चालना मिळाली. १७८४ मध्ये पहीले वाफेवर

142

Impact Factor-7.675 (SJIF) ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

February -2020

SPECIAL ISSUE

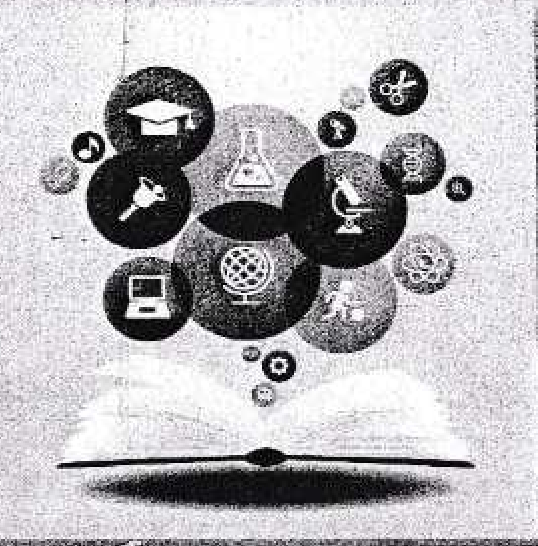

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : *www.aadharsocial.com*

Aadhar PUBLICATIONS

62	विद्यार्थीनी छेडछाड प्रतिबंधात निर्भयापथकाची भुमिका **प्रा. प्रशांत विनायकराव बुकणे**	271
63	ब्रिटीश काळातील प्रांतीय दुष्काळाचे स्वरुप व उपाय योजना प्रा. सुरेखा दिनेश गांगुर्डे	277
64	Poverty & Unemployment Alleviation Programmes in India **N.R. Tatte**	280
65	Irrigation in India: Status, Challenges and Solutions **Dr. Anil R. Bansod**	284
66	ग्रंथालय उदय आणि विकास डॉ. प्रांजू हिरेखन	289
67	ग़ज़ल गायकी में शास्त्रीय राग डॉ.प्रा.अंजू.एस.फुलझेले	298
68	पी. व्ही. नरसिंहराव राजकीय व आर्थिक सुधारणांचे विश्लेषण' एक अध्ययन (२१ जून १९९१ ते १६ मे १९९६) डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते	302

B.Aadhar' *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
February 2020

पी. व्ही. नरसिंहराव राजकीय व आर्थिक सुधारणांचे विश्लेषण' एक अध्ययन
(२१ जून १९९१ ते १६ मे १९९६)

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली

सारांश:

२१ मे १९९१ रोजी तामिळनाडूमधील श्रीपेराम्बदूर इथे कॉंग्रेस पक्षाच्या निवडणूक प्रचारसभेसाठी गेलेल्या राजीव गांधी यांची 'लिबरेशन टायगर्स ऑफ तामिळ ईलम' या श्रीलंकेतील कडव्या संघटनेच्या दहशतवाद्यांनी आत्मघातकी मानवी बॉम्बचा वापर करून निघृण हत्या घडवली. २१ व्या शतकावर नजर ठेवून राजीव गांधींनी तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीला प्रोत्साहन देण्याचे धोरण राबवल्याने देशात आधुनिकतेचे वारे वाहू लागले होते. ''१२ ते १५ जून १९९१ दरम्यान झालेल्या निवडणुकीतील मतदानामुळे सहानुभुतीची लाट म्हणुन कॉंग्रेस पक्षाला लोकसभेत ५३४ पैकी २४४ जागांवर यश मिळाले. कॉंग्रेसचे ज्येष्ठ नेते श्री. पी. व्ही. नरसिंहराव यांनी २१ जून १९९१ रोजी पंतप्रधानपदाची सूत्रे सांभाळली. जागतिकीकरणाचे वारे त्या काळात वाहू लागल्याच्या पार्श्वभुमीवर अर्थमंत्री मनमोहन सिंग यांच्या सहकार्याने नसिंहरावांनी तोवरच्या नेहरू प्रणीत समाजवादी आर्थिक धोरणांना पूर्णतः मुरड घालून नवीन आर्थिक धोरण राबविल्याने त्यांची ५ वर्षाची कारकीर्द महत्वाची ठरली आणि ते उदारीकरणाचे उद्गाते ठरले.''[१]

प्रास्ताविक:

गांधी–नेहरू परिवाराबाहेरील पंतप्रधानपदाची मुदत पूर्ण करणारे नरसिंहराव कॉंग्रेसचे पहिलेच पंतप्रधान ठरले. नरसिंहराव यांनी पंतप्रधानपदाची सूत्रे हातात घेतल्यावर त्यांच्यासमोर अत्यंत गंभीर राजकीय व आर्थिक आव्हाने होती. त्याचा उहापोह खालीलप्रमाणे.

१. राजकीय आव्हाने :

- पंजाबमधील दहशतवादाचा प्रश्न सुटता सुटत नव्हता.
- रामजनमभुमी–बाबरी मशिदीचा वाद तीव्र होत चालला होता.
- लोकप्रिय नेत्याअभावी कॉंग्रेस पक्षात संघटनात्मक पातळीवर काहीसं अस्थैर्य निर्माण झालेलं होतं.
- पुर्विचे व्हि. पी. सिंग व चंद्रशेखर यांचे सरकार अल्पायुषी ठरल्याने हे केंद्र सरकार स्थिर राहील, अशी ग्वाही देणं महत्वाचं ठरणार होते.

२. आर्थिक आव्हाने :

- चलनवाढीचा दर १७ टक्क्यांवर पोहचलेला होता; तर आर्थिक वृद्धीचा दर १.१ टक्कयासने घटलेला होता.
- परकीय चलनाच्या गंगाजळीची अवस्था अशी होती की, आयातीसाठी केवळ आठवडाभर पुरेल इतकीच तजवीज होती.
- परकीय कर्जाची परतफेड करणे व त्याचे व्याज देणेही कठीण झालेले होते.
- काळजीवाहू सरकार या नात्याने प्रभारी सूत्रे सांभाळणाऱ्या पंतप्रधान चंद्रशेखर यांच्या सरकारला 'न भूतो न भविष्यति' अशा कृती कराव्या लागल्या होत्या.
- चंद्रशेखर यांच्या मंत्रिमंडळातील अर्थमंत्री यशवंत सिन्हा यांच्या सहकार्याने मे १९९१ मध्ये या सरकारला भारतीय गंगाजळीतील २० टन सोनं लगबगीने स्विस एअरवेजच्या विमानातून अंतरराष्ट्रीय बाजारात विक्रीसाठी पाठवावं लागले होते.

Impact Factor-- 6.561 (SJIF) **ISSN-2278-9308**

B.Aadhar

Peer-Reviewed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

November -2019

SPECIAL ISSUE-

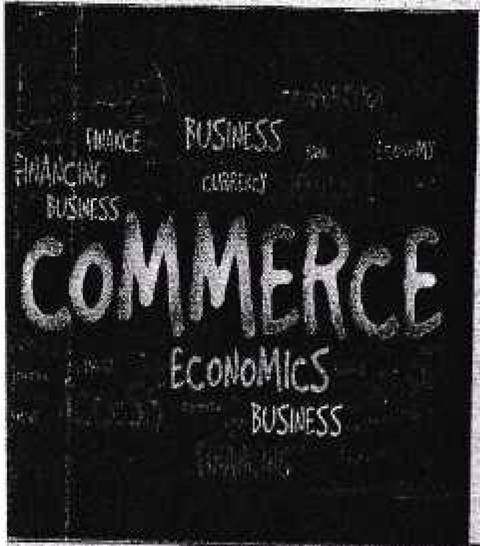

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : *www.aadharsocial.com*

Aadhar Publications

B.Aadhar' *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -6.561,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
November 2019

INDEX

No.	Title of the Paper / Authors' Name	Page No.
1	Right to information in a welfarist era — **Shirin Sonawane**	1
2	Importance Of Rti In Welfare State — **Dr. Amol Deo Chavhan**	6
3	A Critical Analysis of Law Relating to RTI in India — **Dr. Bharat G. Kaurani**	17
4	Dynamic approach of judicial activism and emanation of right to information in india. — **Dr.Shital s. Barhate**	23
5	Right to information- pros and cons — **Smt. Pradhnya P. Sawarkar**	28
6	An analysis of right to information under the constitution of india — **Dr. Kalpana V. Jawale**	34
7	Issues and concerns relating to rti (amendment) act 2019 — **Dinesh .B.kolte**	39
8	The New Amendment In Right To Information Act, 2005: Issues And Challenges — **Samir Nimba Chavan**	44
9	Use and misuse of right to information — **Neelima harish phokmare**	47
10	Use and misuse of right to information in india: causes and threads Ar. M. Nikam, bk. **H. Kapadnis# and Cr.Y. Borse**	53
11	Right to information: the basicneed for transparency, Governance and democracy — **Mrs. Janhavi M. Zanje**	59
12	The protection of principle of natural justice by quasi-judicial authorities in the right to information law — **Sujata B. Ozarkar**	70
13	Right to information act: the need of an hour — **Rakhee Mehernosh poonawalla**	76
14	Right to information act: an initiative for good governance — **Dr.Anju Singh**	83
15	Importance of right to information in strengthening democracy and good governance — **Ms.Pratibha R. Girbane**	88
16	Right to information and libraries — **Mrs.Hemangi S. Mehetre**	93
17	Right to information (rti) An act, amendment and its direct & indirect impact on citizens of india **Dr. Suvarna Rahul shinde/ Amol A. Marathe**	97
18	Critical Appraisal Of Right To Information Act — **Nisha Amol Chavhan**	100
19	The Role Of Judiciary In Strengthening Of Rti With Reference To Supreme Court — **Dr. Ram Shankar Das / Dr. P.V. Srinivas**	104
20	Yoga- A Tool for Improving Mental Health in Modern Life — **Mr. Chandrkant R. Mhatre**	110

B.Aadhar *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -6.561,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
November 2019

''पी. व्ही. नरसिंहराव यांचे राजकीय नेतृत्व'': एक चिकित्सक अध्ययन
(२१ जून १९९१ ते १६ मे १९९६)

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली

सरांश :

भारतीय राजकीय व्यवस्थेतील अत्यंत दयनीय व चिंताजनक काळ हा राजीव गांधींची हत्या आणि जागतीक पटलावरील सोव्हीएत रशियाचे झालेले इ.स. १९९१ चे विघटन. हा अविस्मरणीय असाच काळ होता. ''देशाला विविध संकटांपैकी आर्थिक संकटातून बाहेर काढण्या साठी वेळेचा अपव्यय न करता नरसिंह रावांनी काळ काम–वेग यांचा सुरेख समन्वय साधला होता. रात्र थोडी सोंगे फार, दिवाळखोरी टाळण्यासाठी ८–१० दिवसात कर्जाचा हप्ता फेडणे गरजेचे होते. सोने गहाण टाकून देशाचा कारभार चालवणाऱ्यांना आर्थिक मदत वा कर्ज तरी कोण देणार? अशावेळी नरसिंहरावांनी कोणाच्याही लक्षात येणार नाही असा पर्याय ठेवून शेवटपर्यंत त्याबाबत गुप्तता पाळून डोक्यावरचे ओझे कमी झाल्यावर ते मुख्य प्रवाहाकडे वळताना दिसतात. त्यापैकीच नरसिंहराव यांचे नवे आर्थिक धोरण आणि मुक्त व्यापाराचे धोरण लोककल्याणकारी लोकशाहीसाठी उपयुक्त तर ठरलेच शिवाय अनेक संकटांवर मात करण्याचा थेट रामबाण उपायही ठरला. सर्वांगीण विकासाचा मार्ग प्रशस्त झाला. कोणतेही निर्णय घेताना योजना आखताना अल्पमतील सरकार असूनही त्यांनी कोणाचीही पर्वा न करता विकास मार्गाने धडाडीने पावले टाकली. जागतिक पटलावरील सच्च्या राजकीय हितचिंतकही भारताच्या परिप्रेक्षातून कमी झालेला होता.''[१] हे या संशोधन लेखात विनंतीवजा मांडण्याचा प्रयत्न आहे.

प्रास्ताविक:

पी. व्ही. नरसिंहरावांच्या संदर्भात भारताचे एक घटनात्मक वास्तविक प्रमुख म्हणून कार्य करताना त्यांच्या ''पुस्तकी ज्ञानापेक्षा अनुभवाच्या शिदोरीचा प्रसंगावधान राखून समर्पक उपयोग जनकल्याणासाठी केला. याचा प्रत्यय दृष्टिपथास येतो. परिस्थीतीचे गांभीर्यातून त्यांनी कडक धोरणांची अमलबजावणी करण्यातच शहाणपणा आहे. हे अनुभवांती ओळखले. त्यांच्या सुदैवाने त्यांच्या काळात संसदेत विव्दान, विचारवंत, अनुभवी सदस्य बरेच होते. विरोधकांना पंतप्रधानांबद्दल आदर व विश्वास वाटत असल्याने पक्षाच्या सदस्यांपेक्षाही त्यांचे सहकार्य रावांना सदैव मिळत राहीले. त्यामुळेच १९९१ चा विश्वासदर्शक ठराव पास झाला होता आणि दोन–अडीच वर्षानंतर आलेले अविश्वास ठरावाचे गंडांतरही टळल्याचे नमूद करावेसे वाटते. रावांनीही संसदेतील प्रत्येकाला विश्वासात घेऊन अनेक प्रश्नांबाबत चर्चा करून त्यांच्याशी आपुलकी आणि जिव्हाळ्याचे संबंध प्रस्थापित केले होते. यातच त्यांची कुटनितीक राज्यकर्त्यांची साक्ष पटते.''[२]

मुळ शब्द : जीवनचरीत्र, राजकीय घडामोडी, कुटनितीज्ञ.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

१. पी. व्ही. नरसिंहराव यांच्या राजकीय व्यक्तिमत्वाचे अध्ययन करणे.
२. पी. व्ही. नरसिंहरावांच्या कुटनिती कार्याचे अध्ययन करणे.
३. पी. व्ही. नरसिंह रावांनी केलेल्या आर्थिक सुधारणांचे अध्ययन करणे.

राव यांचा जन्म आंध्रप्रदेशातील करीमनगर जिल्ह्यातील वंगारा या गावी झाला. त्यांना मातृभाषा तेलगु बरोबरच इंग्लिश, मराठी, उर्दू, कन्नड आणि हिंदी या भाषेचे ज्ञानही अवगत होते. पी. व्ही. नरसिंहराव भारत स्वातंत्र्य लढ्यात, हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात सहभागी झाले होते. सर्वप्रथम केंद्रीय मंत्रिमंडळात १९६२ पासून १९७१ पर्यंत तर इ.स. १९७६३ ला आंध्र प्रदेशचे मुख्यमंत्री होते. तेथील कार्यकाल संपताच त्यांनी केंद्रीय राजकारणात गृह, परराष्ट्र आणि संरक्षण या सारख्या महत्वाच्या खात्यावर कार्यक्षम कार्य केले. इ.स. १९७७ मध्ये झालेल्या कॉंग्रेसच्या अनेक वरिष्ठ नेत्यांना लोकांनी

41	बचपन की स्वतंत्र सोच : महापुरुषों के सामाजिक संदर्भ में डॉ मधुलता व्यास	173
42	किशोरवयीन मुलांच्या आहाराबाबत विचार प्रा.प्रिया खोरगडे	176
43	कौटुंबीक अर्थव्यवस्थेवर जागतीकीकरणाचा परिणाम प्रा.डॉ.सौ.सिमा बा.अढाऊ	180
44	भारतीय संगीतातील आध्यात्मीक परंपरा डॉ. वृषाली र. देशमुख	183
45	पर्यावरण संरक्षण और चिपको आन्दोलन Dr.Anju A.Sharan	187
46	मजदूर की मजबुरी डॉ सचिन होले	193
46	पर्यावरण संतुलनात महिलांचा सहभाग प्रा.डॉ. मंदाकिनी मेश्राम	195
47	कोसला –एक आकलन अन्वयार्थ डॉ.राजेश मिरगे	198
48	Information on globalization and employment in India **Dr.Sanjay J. Kothari**	200
49	वाणिज्य शाखेत मराठी भाषाभ्यासाची उपयुक्तता प्रा.नरेश महाजन	209
50	मराठी भाषा आणि व्यावसायिक संधी प्रा.डॉ.ममता व.दयने	212
51	मराठी साहित्य आणि मानवतावाद डॉ.सविता माधवराव पवार	215
52	म. गांधींची ग्राम विकासाची संकल्पना प्रा. पराग ज. गावंडे	220
53	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे शैक्षणिक विचार **डॉ. प्रशांत सुखदेवराव चऱ्हाटे**	224
54	हिंदी कविता में गांधी का यशोगान एवं मृत्यु का करूण वर्णन **डॉ. रवींद्रकुमार शिरसाट**	227
55	State & Challenges of Agriculture Finance in India **Dr. Dattatray Nivruttirao Ghodake**	231
56	An Evaluative Approach of the Expedition for Self Identity in Woman Self in The Dark Holds No Terror **Dr Veena Radheshyam Ilame**	239
57	मराठीतील अस्तित्ववादी आणि मिथ्यावादी रंगभूमी **प्रा. डॉ. भूमिका गो. वानखडे**	246
58	अध्यापक विद्यालयातील प्रशिक्षणार्थ्यांच्या नकाशा विषयक कौशल्याच्या विकास डॉ. अविनाश देशकर	249
59	मोताळा तालुक्यातील हेमाडपंथी महादेव मंदिर : एक चिकित्सक अध्ययन डॉ. किशोर मारोती वानखडे	257
60	पी. व्ही. नरसिंहराव भारताचे विकासपुरुष": एक चिकित्सक अध्ययन डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते	263
61	User Study Of Ayrvedic Medical College Libraries in Western Maharashtra **Mr. Chavan Raghunath Ramchandra,**	266

B.Aadhar' *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
May 2020

पी. व्ही. नरसिंहराव भारताचे विकासपुरुष: एक चिकित्सक अध्ययन

डॉ. सुभाष दौलतराव उपाते
सहयोगी प्राध्यापक राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
आदर्श कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली
Email ID : subhashupate05@gmail.com

सारांश:

आर्थिक उदारीकरण आणि मुक्त व्यापार धोरणाला आता बरीच वर्षे झाली. पी. व्ही. नरसिंहराव एक वास्तविक शासन प्रमुख म्हणुन राजीव गांधीच्या हत्येनंतर पंतप्रधानपदावर आरूढ झाले. त्यांनी लावलेल्या रोपट्याचा आता वटवृक्ष झाला आहे. काही वर्षापूर्वी जगभर आलेल्या मंदीचा फटका अमेरिकेसारख्या राष्ट्राला बसला होता परंतु त्या मंदीतही भारत सहीसलामत राहिला. याचे श्रेय नरसिंहरावांना जाते. देशाच्या आर्थिक क्रांतीचे जनक पी. व्ही. नरसिंहराव यांची तत्कालीन परिस्थीतीकडे पाण्याची दृष्टी, धाडसी आर्थिक धोरणांची गोड फळे आपण आज चाखतो आहोत. जगातील अनेक नेत्यांनी जादूची कांडी फिरवल्याप्रमाणे केवळ दिड–दोन वर्षात भारताने साधलेली 'न भुतो – न भविष्यती' अशी प्रगती पाहुन तेव्हा आश्चर्य व्यक्त केले होते. अमेरिकेच्या तत्कालीन राष्ट्राध्यक्षांनी २४ मार्च १९९४ रोजी पंतप्रधान पी. व्ही. नरसिंह राव यांना पाठविलेल्या पत्रात लिहिले होते "I have been particularly impressed by the courageous way you have persued economic reforms. In our meeting in Washington, I would to hear from you about those reform efforts...... I am also interested in discussing with you issue that both our governments have high on our agendas."[१] असा गौरव आजपर्यंत भारताच्या पंतप्रधानांना क्वचीतच लाभला असेल.

प्रास्ताविक:

२१ मे १९९१ ला राजीव गांधींची हत्या झाली. यावेळी १९९१ च्या सार्वत्रिक निवडणूका दोनदा झाल्या. पहिल्या निवडणुकीत राजीव गांधींची हत्या झाली. या निवडणूकीपेक्षा दुसरी सार्वत्रिक निवडणूक अत्यंत परिणामकारक ठरली. कॉंग्रेसला या निवडणूकीत २३२ जागांवर विजय प्राप्त झाला. पी.व्ही. नरसिंहरावांना कॉंग्रेसने संसदेत नेतृत्व प्रदान केले. सरकार अल्पमतात होते तरीपण लवकरच संसदेत कॉंग्रेसने बहुमत सिद्ध करण्यालायक संसद सदस्यांचे समर्थन मिळविले व पी. व्ही. नरसिंहरावनी आपलो ५ वर्षाचा कार्यकाल यथास्वीरित्या पार पाडला. "पी. व्ही. नरसिंहरावांनी देशाला संकटसमयी सांभाळले. कारण त्यावेळी भारताची विदेशी मुद्रा भंडार चिंताजनक स्तरावर होती आणि देशाचे सोने गहाण ठेवलेले होते. अशा वेळी पी. व्ही. नरसिंहरावांनी अनुभवी अर्थतज्ञ रिझर्व बँकेचे गव्हर्नर डॉ. मनमोहन सिंह यांना देशाचे अर्थमंत्री बनविले व देशाला आर्थिक संकटातून बाहेर काढले."[२] पी. व्ही. नरसिंहराव यांचा जन्म २८ जून १९२१ ला हैद्राबादमधील करीमनगर येथे झाला. त्यांचे शिक्षण क्रमश: हैदराबादमधील उस्मानिया विद्यापीठ, मुंबई विद्यापीठ व नागपूर विद्यापीठात झाले. कृषीतज्ञ व व्यवसायाने वकील असणारे पी. व्ही. नरसिंहराव राजकारणात आले. १९६२ ते १९६४ या काळात आंध्र प्रदेश सरकारमध्ये कायदा व प्रसारण मंत्री, १९६४ ने १९६७ या काळात नियम व कायदा मंत्री, १९६७ मध्ये स्वास्थ व आरोग्य मंत्री आणि १९६८ ते १९७१ या काळात शिक्षण मंत्री म्हणुन कार्यरत होते. १९७१ १९७३ या काळात आंध्र प्रदेशचे मुख्यमंत्री म्हणुन काम केले. १९७५ ते १९७६ या काळात आखिल भारतीय कॉंग्रेस समितीचे महासचिव, १९६८ ते १९७४ पर्यंत आंध्रप्रदेशचे तेलगू अकादमीचे अध्यक्ष, अजून बऱ्याचशा पदावर अष्टपैलू कर्तव्य पार पाडले.

मूळशब्द: जिवनचरित्र, कुटनितीक व्यवहार, खुले आर्थिक धोरण.

संशोधनाची उद्दिष्टे:

१. पी. व्ही. नरसिंहरावांच्या कार्यात्मक पद्धतीचे अध्ययन करणे.
२. पी. व्ही. नरसिंहरावांच्या कार्याचे अध्ययन करणे.
३. परिवर्तनाचा महामेरू म्हणुन अध्ययन करणे.

उद्दिष्टांचे स्पष्टीकरण:

गुरुकुल इंटरनेशनल पब्लिशिंग सर्विसेस, पुणे.

Celebrating 150th Birth Anniversary of the Father Of Nation, Mahatma Gandhi a global event. On this occasion, We Publish,

Special Issue on

Thoughts on Mahatma Gandhi

with Peer Reviewed Journal, ISSN NO.2394-8426 with Impact Factor 4.374.

GURUKULJOURNAL

Published On Date 02.10.2018
Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized & Published By

Chief Editor,
rukul International Multidisciplinary Research Journal
+919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with* International Impact Factor 4.374
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Thoughts on Mahatma Gandhi
Issue-II, Volume-VIII(I)

INDEX

Paper No.	Title	Author	Page No.
1	Gandhian Thought And Peace Building	Ajay Gajanan Murkute	1-5
2	Educational views of Mahatma Gandhi	Dr. S. M. Satpute	6-9
3	The Relevance of Gandhi to-day	Prof. Dr. S. K. Singh	10-14
51	महात्मा गांधी आणि ग्रामस्वराज्य	प्रा.डॉ.राजेन्द्रप्रसाद पटले	101-104
52	महात्मा गांधींचे स्वच्छते विषयीचे विचार	डॉ. पी. एन. वाघ	105-107
53	महात्मा गांधी यांचे शैक्षणिक योगदान	प्रा. डॉ. हिराचंद चोखाजी वेस्कडे	108-111
54	मुलोध्योगी शिक्षणाच्या सिद्धांताची अनिवार्यता	डॉ. राजेश शंकरराव पत्तीवार	112-114
55	महात्मा गांधी यांचे सत्याग्रहासंबंधीचे विचार	प्रा. मनोज के.सरोदे	115-118
101	Gandhi The Architect Of Modern Indian Nationalist Politics And Social Structure आधुनिक भारतीय राष्ट्रवादी राजनीती और सामाजिक संरचना के 'शिल्पी' गांधीजी	डॉ.दिनेश कुमार पाण्डेय	201-205
102	गांधीवादी विचारधारा-ग्रामीण विकास के संदर्भ	श्रीमती चैताली सलूजा	206-211
103	Necessity And Importance Of Gandhi Philosophy In Cantemporary Discussion समकालीन विमर्श में गांधी दर्शन की आवश्यकता और महत्व	डॉ.मंजुला पाण्डेय	212-216
104	Seven Decade Of Independence And Commemoration On The Pretent Of Gandhi Vision गांधी दृष्टि के बहाने आजादी के सात दशक और स्मृती शेष	डॉ. शुभ्रा मिश्रा	217- 221

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)with International Impact Factor 4.374
Peer Reviewed Journal
ISSN No. 2394-8426
Thoughts on Mahatma Gandhi
Issue-II, Volume-VIII(I)

The Relevance of Gandhi to-day

Prof. Dr. S. K. Singh
Asso. Prof. & Head of Deptt. of English
Adrash Art's & Commerce College, Desaiganj

Introduction :

The thought, philosophy and the message of Gandhi are very much relevant to-day. We say they alone constitute the only positive factor which can save the modern civilization which is heading for a disaster. We witness a sure and certain dilution of higher values of life in the scheme of our lives. Permanent values of service before self, sacrifice before hoarding and concern for others are fast dwindling and their place is being taken by selfishness, greed, opportunism, deceit, cunning and falsehood. Gross materialism is eating into the vitals of society and a certain agnostic attitude is in evidence almost everywhere. Even family ties are being broken, love is losing ground to hatred, distrust and suspicion. The present civilization is growing more and more mechanized and materialized and the old innocence born of simplicity stands at bay. All human values are being sacrificed at the altar of Mammon. All this has given birth to conflicts and confrontations and has led to the erosion of the noble standards of tolerance and fellow-feeling. To complete this grim picture has come the unending race for armaments. Destructive weapons of war are waiting in the nuclear arsenals of the superpowers to be delivered one day on the innocent humanity. They menace the very existence of mankind. Efforts for bringing about disarmament have never succeeded; on the contrary, they have always led to further and more and more armament. The dropping of two atom bombs on Hiroshima and Nagasaki and the total devastation of these cities thereby should serve a constant reminder to everybody that a nuclear war whenever fought would bring about the extinction of mankind.

Basic Ideas :

No doubt mankind has been struggling since times of yore to find solutions to the problems humanity is faced with. But the remedies have been far worse than the disease. The fact is that we have been tinkering with the branches and ignoring the roots. In fact, we have allowed ourselves, almost always, to adopt an ostrich attitude to problems. All the systems of laws, contracts, treaties and alliances have failed to bring about human harmony and peace. The efforts being made at present too will certainly founder on the rocks of failures because there is no sincerity nor a sense of purpose behind them. Where shall we go then? What will the present

Dec-2018 ISSUE-IV, VOLUME-VII

Published Quarterly issue
With ISSN 2394-8426 International Impact Factor 4.374
Peer Reviewed Journal

GURUKULJOURNAL

Published On Date 02.01.2019

Issue Online Available At : http://gurukuljournal.com/

Organized & Published By

Chief Editor,
Gurukul International Multidisciplinary Research Journal
Mo: +919273759904 Email: chiefeditor@gurukuljournal.com
Website : http://gurukuljournal.com/

	निर्धारणा वरील प्रभाव		
060	आदिवासींचे हक्क, कायदे आणि माहितीचा अभाव	प्रा.शालिनी पु.तोरे	253-254
061	स्वयंसाहाय्यता बचत गट आणि महिला सक्षमीकरण	प्रा डॉ.व्ही.जी.चव्हाण	255-259
062	महात्मा गांधीजींचे सत्याग्रह विचार	प्रा.डॉ.व्यंकटी वाल्मिक नागरगोजे	260-264
063	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे भारतीय संविधानाच्या परिप्रेक्ष्यातून : संरक्षण विषयक विचार	प्रा. डॉ.कुचेकर एच.एस.	265-270

Gurukul International Multidisciplinary Research Journal (GIMRJ)*with*
International Impact Factor 4.374
Peer Reviewed Journal

ISSN No. 2394-8426
Dec-2018
Issue-IV, Volume-VII

स्वयंसाहय्यता बचत गट आणि महिला सक्षमीकरण

प्रा. डॉ. व्ही. जी. चव्हाण
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
देसाईगंज जि. गडचिरोली

वसा घेउनि शिक्षणाचा ! करू या विकास महिलांचा !!
सक्षमीकरणाची जाणीव देउनी ! जागवू आत्मविश्वास त्यांचा !!

प्रस्तावना--महिला बचत गट आणि महिला सक्षमीकरण हे एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहे. एकमेकांना सहकार्य करुन आर्थिक व सामाजिक क्षेत्रातील प्रगतीचा प्रयत्न ही पुर्वी पासून आलेली परंपरा आहे. याच संकल्पनेवर आधारीत योजना म्हणजे बचत गट किंवा भिशी होय. बचत गट या माध्यमातून बचत, काटकसर, किंवा परतफेड या तीन सुत्रावर आधारलेली सक्षमीकरणाची इमारत म्हणजे बचत गट किंवा स्वयंसहायता गट होय.

महिला बचत गट व महिला सक्षमीकरण यांचा फार जवळचा संबंध आहे. बचत गटामुळे महिला आर्थिक दृष्टया स्वालंबी बनत आहे. आपल्या अडीअडचणीच्या वेळी एकमेंकीना आर्थिक सहकार्य करुन एकमेंकींचे प्रश्न सोडवित आहे. आपली आर्थिक स्थिती बदलविण्यासाठी स्वताचे बिज भांडवल तयार करतात भारत देश स्वतंत्र होवून 72 वर्ष पूर्ण होत असले तरी, ग्रामीण भागातील बहूसंख्य दारिद्रय स्थितीमध्ये जीवन जगत आहे. 1999 साली केंद्र सरकारनी दारिद्रय निर्मुलन व महिला सबलीकरण यासाठी स्वर्ण जयंती ग्रामस्वयंरोजगार एस. जी. एस. वाय. कार्यकमाच्या माध्यमातून स्वयंसाहय्यता बचत गटामार्फत स्वय रोजगार निर्माण करण्याचे महत्वपुर्ण कार्य हाती घेण्यात आले आहेत.

स्वयंसाहय्यता बचत गट चळवळीची सुरुवात 1985 मध्ये बांग्लादेशात झाली. महंमद युनूस हे बचत गट चळवळीचे मुख्य प्रवर्तक आहेत. कमकुवत, कमजोर वर्गातील महिलांसाठी आणि महिला सक्षमीकरणासाठी बचत गटाचे प्रभावी कार्य त्यांनी सुरू केले. म्हणून महंमद युनूस हे स्वयंसाहय्यता बचत गटाचे जनक आहेत. महाराष्ट्र राज्यात बचत गटाची स्थापना सुधाताई कोठारे यांनी केली. आज महिला बचत गट महिला विकासाचा केंद्रबिंदू समजला जात आहे. समाज परिवर्तनाच्या चळवळीचा महत्व पूर्ण हत्यार बनलेला आहे. महाराष्ट्रात 2004 पासून स्वयं साहय्यता बचत गटाची चळवळ अधिक प्रभावीपणे राबविण्यात येत आहे. त्यामुळे राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजींचे ग्राम विकासाचे स्वप्न पूर्ण होण्याच्या मार्गावर आहे. असे म्हणने वावगे ठरणार नाही.

बचत गट आज प्रत्येक व्यक्तींना माहित असलेली संकल्पना म्हणावी लागेल. मागील 12 वर्षात बचत गट ही संकल्पना खूपमोठया प्रमाणात महाराष्ट्राच्या कानाकोप–यात पोहचलेली आहे. त्यामुळे बचत गट ही संकल्पना सर्वसमावेशक बनलेली आहे. बचत गटामुळे महीलांचे सक्षमीकरण किंवा महिला सबलीरण होत आहे. बचत गटाला मोठे करण्यात महीलांचा सर्वात मोठा वाटा आहे. महाराष्ट्रात बचत गटाच्या माध्यमातून महिला आणि व्यवसाय यांची जणू चळवळच उभी झालेली आहे. महाराष्ट्रातील प्रत्येक जिल्हयातील लहान–मोठया गावात अनेक लहान–मोठे बचत गट स्थापन करून कार्यरत आहेत. ज्यांच्या द्वारे आज तळागाळातील गरीब स्त्रीया या आर्थिक स्वालंबनाच्या माध्यमातून प्रगतीच्या दिशेने वाटचाल करीत आहे. ग्रामीण महिलांच्या उद्योजकतेला विकसीत करण्यात बचत गटाचा सिंहाचा वाटा म्हणावा लागेल. स्वावलंबी, आत्मविश्वासपूर्ण आणि स्वतःच्या पायावर उभी राहीलेली स्त्री ही ख–या अर्थाने आर्थिक विकासातील योगदानाची साक्ष म्हणावे तितकेच कमी आहे. आर्थिक सक्षमीकरण ही प्रत्येक व्यक्तीची गरजच आहे. आज ग्रामीण भागातील अनेक महिलांचे घर संसार बचत गटाच्या माध्यमातून सुरू झालेल्या व्यवसायातून उभे राहिलेले आहेत. लोणच–पापड ,सॅनेटरी नॅपकीन, ज्वेलरी मेकींग, गारमेंट, शेती, दुग्धव्यवसाय, कुकूटपालन

70

2500 D. N. Kamdi (03)

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

विद्यावार्ता®

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Issue-33, Vol-04 January to March 2019

Editor
Dr.Bapu G.Gholap

13) Chemical Analysis of Water in villege Deulgaon Mahi,Tq.Deulgaon Raja, ...
S. R. Ingle, K. N. Sonune, D. M. Nagrik, S. S. Kalwaghe, S. S. Kotalwar & R. D. Khalapure, Dist. Jalna (MS) INDIA ||65

14) A STUDY ON PROPERTY STATUS OF WOMEN POLITICIANS IN DIGBOI LAC
Pradip Chandra Das, Digboi ||67

15) Higher Education in India – Issues, Challenges and Suggestions
Dr. HD GOPAL, RAMANAGARA DISTRCT ||71

16) The l0ving attitudes of Hero and Heroine in AbhijñânaúâkuntalaA of Kâlidâsa
Nilachal Mishra, Nayagarh, Odisha, India ||79

17) गांधी सेवा मंडळाच्या स्थापनेतून दादासाहेब कन्नमवारांचा राष्ट्रीय चळवळीत सहभाग
प्रा. डॉ. डी. एन. कामडी, जि. गडचिरोली ||84

18) केरळ राज्यातील महापुरामुळे झालेला सामाजिक बदल : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास
डॉ. विठ्ठल भिमराव मातकर, ता.जि.बीड ||86

19) मधु सावंत यांच्या कथेतील बदलते ग्रामीण जीवन दर्शन
प्रा.डॉ. मोरे संगीता दत्ताजी, जि. बीड ||90

20) विठ्ठल वाघांच्या काव्यातील कृषी आणि कृषकांच्या व्यथेचा शोध
डॉ. गजानन मुंढे, जि. वाशिम ||92

21) छावणी : एक संघर्ष
डॉ. एकनाथ शामराव पाटील, जि. कोल्हापूर ||96

22) ग्रंथालय तालिकेची तत्व व व्यवहार
प्रा. डॉ रामेश्वर सूर्यभानजी पवार, जि. परभणी ||98

23) मानवी मनातील करुणेचा मार्ग रुंद करणारी : उष्टावळं
प्रा.डॉ. व्यंकटी पावडे, नांदेड ||100

24) अण्णाभाऊ साठे यांच्या कांदबरीतील स्त्री पात्र
प्रा.डॉ. रंदिल गजेंद्र साहेबराव, जि. उस्मानाबाद ||103

25) कृषी उत्पन्न बाजार समिती : एक वरदान
प्रा. डॉ. ए. डी. गोस्वामी, भुसावळ ||105

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318 | Vidyawarta® Peer-Reviewed International Journal | Jan. To March 2020 Issue-33, Vol-04 | 084

17

गांधी सेवा मंडळाच्या स्थापनेतून दादासाहेब कन्नमवारांचा राष्ट्रीय चळवळीत सहभाग

प्रा. डॉ. डी. एन. कामडी
इतिहास विभाग,
आदर्श कला व वाणिज्य महाविद्यालय देसाईगंज (वडसा), जि. गडचिरोली

****

दादासाहेब उर्फ मारोतराव सांबशिवपंत कन्नमवार यांचा १० जानेवारी १९०० मध्ये चंद्रपूर येथे जन्म झाला. १९०६ मध्ये जवळच असलेल्या प्राथमिक शाळेत नाव दाखल करण्यात आले. प्राथमिक शिक्षणानंतर गव्हर्नमेंट ज्युबिली हायस्कुलमध्ये प्रवेश घेतला. शिक्षण घेत असतांनाच १९१८ मध्ये लोकमान्य टिळक यांचे चंद्रपूर येथे आगमन झाले. लो. टिळकांची उत्कट देशभक्ती, आपल्या देशबांधवात निर्भयता निर्माण करण्यासाठी त्यांनी केलेली कृती आणि या कृतीत अधिष्ठान देणारे त्यांचे विचार या पासून सतत स्फुर्ती मिळत गेली. दादासाहेबांचा त्यांच्या शैक्षणिक जीवनापासूनच सार्वजनिक व राजकीय कार्याकडे ओढा लागला. यामध्ये लो. टिळक व म. गांधी हे अग्रस्थानी होते. १९२१ मध्ये देशात सुरू झालेली असहकारतेची चळवळ पाहून त्यांच्या मनात निरनिराळे विचार येऊ लागले आणि अभ्यासावरील लक्ष उडायला लागला. चळवळीत नि:स्वार्थ भावनेने व प्रामाणिकपणे कार्य करता यावे यासाठी दादासाहेब कन्नमवारांनी राष्ट्रीय चळवळीत सक्रीय सहभाग घेण्यास सुरूवात केली. १९३० मध्ये म. गांधींनी दांडी येथे मिठाचा सत्याग्रह केला आणि देशव्यापी चळवळ सुरू झाली तेव्हा दादासाहेब कन्नमवारांनी म. गांधीच्या आदेशानूसार प्रभातफेऱ्या, पिकेटींग, सत्याग्रह, हरताळ इ. कार्यक्रम हाती घेतले. त्यात त्यांना अटकही करण्यात आली आणि एक वर्षाची शिक्षा झाली. लवकरच त्यांची सुटका झाली. हळूहळू कन्नमवार चंद्रपूरच्या राजकारणात चांगलेच मुरले. परंतू पुढे पक्षात स्थानिय कार्यकर्त्यात अंतर्गत मतभेद वाढायला लागले.

स्थानिक कार्यकर्त्यात मतभेद

१९३१ मध्ये चंद्रपूर नगरपालिकेची निवडणूक झाली. त्यावेळी सहयोगी सभासद घेण्याचे अधिकार होते पण कार्यकर्त्यांमध्ये अधिकच मतभेद वाढत गेले. स्थानिक कार्यकर्त्यात वाढलेले मतभेत विकोपास जाऊन कधीकाळी खांद्याला खांदा लावून कॉंग्रेस चळवळीस कार्य करणारी मंडळी परस्परांवर राष्ट्रीय टीका टीपणी करू लागली. १५ ऑक्टोंबर १९३१ च्या "महाराष्ट्र" या साप्ताहिकात "कॉंग्रेस पक्षातून फुटून निघालेले श्री. मारोतराव कन्नमवार, श्री. अंबादास पट्टेवाले, श्री. गव्हाणकर, श्री. साळवे, डॉ. वाईकर इत्यादी प्रभुतींनीही खादी वस्त्र भांडारातर्फे खादी विक्रीचे काम उत्साहाने केले." असा मजकूर प्रसिध्द झाला. स्थानिक कॉंग्रेस कार्यकर्त्यांमध्ये मतभेद झाले असले तरी कॉंग्रेसमधून फुटून निघालेले दादासाहेब कन्नमवार व त्यांच्या सहकाऱ्यांना हे विधान बोचणारे होते. ह्यामूळे देखील स्थानिक कॉंग्रेस कार्यकर्त्यांमधील दरी वाढण्यास मदत झाली. परंतू दादासाहेब कन्नमवारांच्या अंगी असलेले देशप्रेम, राष्ट्रभक्ती स्वस्थ बसू देत नव्हती, राष्ट्रसेवा करायचीच असेल तर एखाद्या मंडळाची स्थापना करून देशसेवेचे कार्य कां करू नये असा मनामध्ये प्रश्न निर्माण झाला. शेवटी कार्यकर्त्यात फाटाफुट होऊन गांधी सेवा मंडळाच्या स्थापनेची कल्पना उदयास आली.

गांधी सेवा मंडळाची स्थापना

चंद्रपूरातील कॉंग्रेस पक्षामध्ये कार्य करणारे काही कॉंग्रेस कार्यकर्ते स्थानिक स्वराज्य संस्थाच्या अधिकार पदावर गेले तर काही मात्र कॉंग्रेस चळवळीच्या विधायक कार्यातच गुंतून राहिले. प्रामाणिकपणाने कॉंग्रेस चळवळीचे कार्य करणाऱ्यामध्ये श्री. दादासाहेब कन्नमवार, श्री. पट्टेवाले हे कर्मचारी वर्गातील कार्यकर्ते जरी असले तरी समाजसेवा व देशसेवेत ते पदाधिकाऱ्यापेक्षा काकणभर सरस असल्याने पदाधिकाऱ्यांना ते डोईजड वाटू लागले. एकीकडे प्रामाणिक व ध्येयनिष्ठ कार्यकर्ते

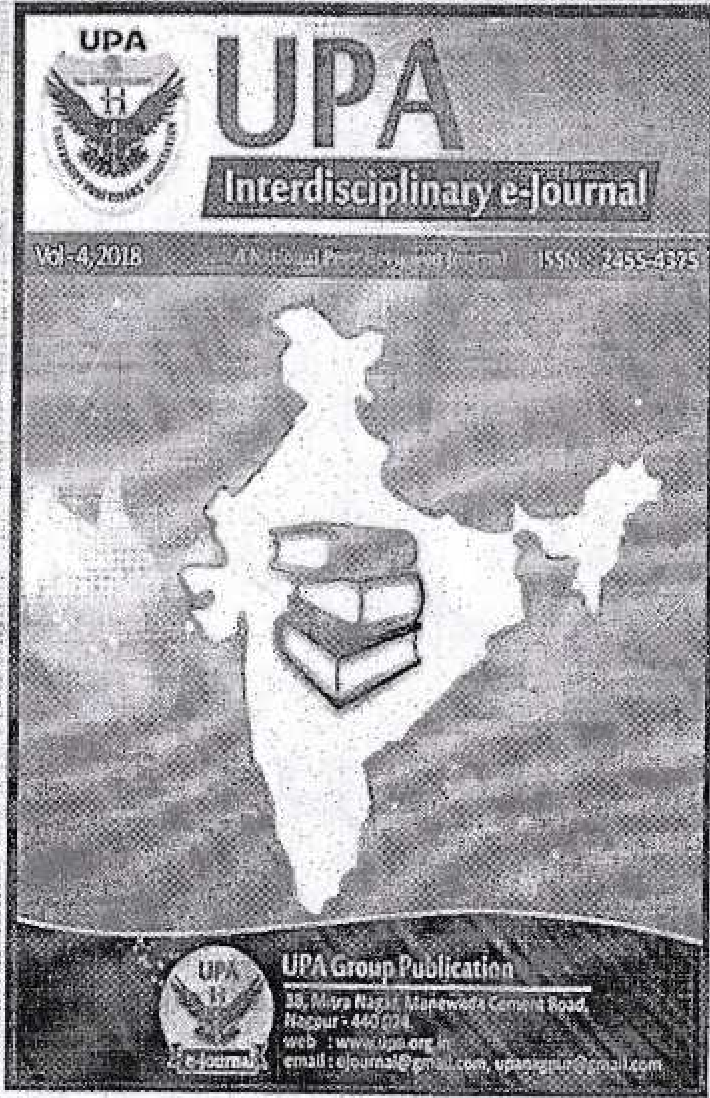

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Shete

Co-Editor:
Prof. Anil G. Dodewar

Published by :
UPA Group Publication
In Association with
University Professors' Association
38, Mitra Nagar, Manewada Cement Road,
Nagpur-24.

Corporate Office:
38, Mitra Nagar, Manewada Cement Road, Near Katarmal's Shalini Palace, Nagpur-24.

Publication :
The UPA Interdisciplinary e-journal is published Bi-annually.
© All Rights Reserved.
The views expressed in this publication are purely personal judgments of the authors and do not reflect the views of the Journal or the body under whose auspices the journal is published.

Subscriptions:
UPA Interdisciplinary e-journal is an open access journal hosted at www.upa.org.in

UPA e-Journal is available online for downloads
www.upa.org.in/ejournal february 2018

Send your valuable feedback to:
upanagpur@gmail.com
upajournal@gmail.com

From the Editor's Desk

As all the well-wishers and contributors to UPA Online E-Journal are well aware of the fact that it is our practice to take up a burning or current issue and invite the scholarly articles from the academicians on it. We are very happy to share this fact that for this issue we have taken up the current issue of Revised Methods of Assessment and Accreditation for Colleges. we hope the scholars and academicians will hopefully receive this volume with a positive attitude and reciprocate with some concrete and constructive suggestions, if any, to make this ventures more qualitative and effective in future.

22	**Mr.Ashish R. Katore** Mitra chowk , Warora , Dist-Chandrapur	**Enlarging the English Department for NAAC**	108-111
23	**Dr. Hitendra Dhote** Adarsh Arts and Commerce College, Desaiganj (Wadsa), Dist- Gadchiroli	**Challenges in Facing NAAC through rewised Assessment and Accreditation Framework**	112-118
24	**Prof. Sanjay G. Tawade** Bhawabhuti Mahavidyalay, Amgaon – 441902	**Application of ICT for Effective Teaching Learning of English Language in Under Graduate Classes**	119-123
25	**Dr. Anita P Wanjari** Arts & Commerce Degree College, Jawahar Nagar, Bhandara	**Use Of Ict Tools In English Language Teaching**	124-128
26	**Dr. M. G. Awaley** Bhawabhuti Mahavidyalay, Amgaon – 441902 **Shri. J. G. Nakade** Bhawabhuti Mahavidyalay, Amgaon – 441902	**Role of Student's Participation in Quality Enhancement of Educational Institution**	129-132
27	**Dr. Rajendra M Pise** Jagat College, Goregaon Distt. Gondia	**Roll of Alumani**	133-136
28	**Narendra L. Gadge** Smt. Rajkamal Baburao Tidke Mahavidyalaya, Mouda Distt. Nagpur	**Support of Advanced Technology to Enhance the Quality of Research Work**	137-141
29	**Dr. Kapil R Singhel** Vasantrao Naik Government Institute of Arts and Social Sciences, Nagpur	**Skill Development, Effective Communication and Employability**	142-150

CHALLENGES IN FACING NAAC THROUGH REWISED ASSESSMENT AND ACCREDITATION FRAMEWORK

Dr. Hitendra Dhote
IQAC Member
Adarsh Arts & Commerce College,
Desaiganj, Di- Gadchiroli (MS)

Abstract : The periodic assessment of any agency / institution, either through self-evaluation or outside agency, is imperative to accredit its quality and also to locate its strengths, weaknesses, opportunities and challenges. The National Assessment and Accreditation Council (1994), has been significantly contributing to the growth and governance of institutions of higher education on one hand, with insistence and guidance of generating quality consciousness on the other. While the focus of NAAC has always been on the institutional developments with reference to three aspects: Quality initiative, Quality sustenance and Quality enhancement, it has framed certain procedure and parameters/manuals and revised them time to time to assess and accredit the quality of education at universities, autonomous institutions and constituent and affiliated colleges.

Keywords : Quality, Assessment, Accreditation, Manuals, framework.

Through the passage of liberalization, privatization and globalization the whole world has stepped in the digital era with a new set up in all fields of human life. Inevitably we are witnessing the revolutionary changes in the field of Higher education worldwide. The National Assessment and Accreditation Council (1994), has been significantly contributing to the growth and governance of institutions of higher education on one hand, with insistence and guidance of generating quality consciousness on the other. 'Taking cognizance of changing trends in higher education and aligning the reforms and rapidly transforming global education scenario' NAAC revised the framework of assessment and accreditation which is publicly launched in July 2017. NAAC further states, 'the revised framework is an outcome of the response to the Pilot study, feedback from different stakeholders to the quality